

บรรณาการจากทหารพรรคนาวิกโยธิน

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ

นาวาโท พระอรณพนาวาณัติก์

ณ สุสานหลวง วัดเทพศิรินทราวาส

๒๐ กันยายน ๒๔๙๓

คำนำ

พลเรือตรี ทหาร ชำหิรัญ ให้มาแจ้งความ ณ กรมศิลปากร ว่า ในการพระราชทานเพลิงศพ นาวาโท พระอรณพนาวาณัติก (ลออ มหาศร) ร.น. มีความประสงค์จะพิมพ์หนังสือแจกเป็นของชำร่วยอนุสรณ์สักเรื่องหนึ่ง และใคร่จะได้เรื่องปลุกใจเสือป่า พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขอให้กรมศิลปากรช่วยขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตและจัดการพิมพ์ให้จนสำเร็จด้วย

กรมศิลปากรมีความยินดีรับจัดการให้สำเร็จตามความประสงค์ทุกประการ อนึ่ง พลเรือตรี ทหาร ชำหิรัญ มีความประสงค์ให้พิมพ์พระธรรมเทศนาเรื่อง ธรรมนิยามกถา ของ พระธรรมปาโมกข์ วัดราชบพิธสถิตยมหาสีมาราม และพระธรรมเทศนา เรื่อง ปุญญกถา ของพระศาสนโศภน วัดมกุฏกษัตริยาราม ไว้ในหนังสือนี้ด้วย จึงได้ให้พิมพ์ต่อท้ายพระราชนิพนธ์เรื่องปลุกใจเสือป่า ดังปรากฏในสมุดนี้

กรมศิลปากรขออนุโมทนากุศลบุญราศีที่พลเรือตรี ทหาร ชำหิรัญและเจ้าภาพได้บำเพ็ญอุทิศส่วนกุศลแด่ น.ท. พระอรณพนาวาณัติก ผู้ล่วงลับไป และให้พิมพ์หนังสือนี้แจกเป็นส่วนสาธารณประโยชน์ ขอผลแห่งบุญกุศลทั้งปวงนั้นจงสำเร็จแด่ น.ท. พระอรณพนาวาณัติก ตามควรแก่วิบากสามารถทุกประการ เทอญ

กรมศิลปากร

๑๘ กันยายน ๒๔๘๓

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
THAMMASAT UNIVERSITY

คำปรารภ

ท่านนาวาโท พระอรณพนาวาณัตก์ (ถออ มหาศร) เป็นนายทหารพรรคนาวิกโยธินชั้นผู้ใหญ่ ได้เคยดำรงตำแหน่งเป็นผู้บังคับการกองพันพาหนะทหารเรือ ซึ่งเป็นหน่วยต้นกำเนิดของกรมนาวิกโยธิน อันเป็นแหล่งใหญ่ และเป็นหน่วยหลักของทหารพรรคนาวิกโยธินยุคปัจจุบัน จึงนับว่าท่านเป็นบรรพชนผู้สร้างความเจริญรุ่งเรืองให้กับทหารพรรคนาวิกโยธินโดยวางรากฐานอันมั่นคงไว้มีผลสืบต่อมา ให้ผู้มีหน้าที่เจริญรอยตามได้ดำเนินงานก้าวหน้าไปสู่ความวัฒนาถาวรรุ่งเรืองยิ่งขึ้นในกาลต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด

มรณกรรมของท่านตกอยู่ในเวลาที่มีเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงในวงการทหารพรรคนาวิกโยธิน จึงเป็นการจำเป็นที่ไม่อาจจัดงานให้เป็นไปโดยควรแก่เกียรติที่จะเทอดทูนท่านให้เหมาะสมยิ่งไปกว่านี้ได้ การตีพิมพ์หนังสือแจกเป็นบรรณาการเนื่องในงานศพของนายทหารพรรคนาวิกโยธินชั้นผู้ใหญ่นั้น ได้เคยจัดขึ้นเพื่อเป็นอนุสสรณ์สำหรับให้ระลึกถึงคุณประโยชน์ที่ท่านผู้ใหญ่ได้บำเพ็ญแล้ว มีผลดีแก่หมู่คณะและประเทศชาติ อีกประการหนึ่งเพื่อเป็นการปฏิการะสนองคุณแก่ท่านผู้เป็นบุพพการีอันเป็นหน้าที่ของอนุชนควรจะปฏิบัติในโอกาสที่ควร เป็นการสำแดงความกตัญญูกตเวทีแก่ผู้ที่เคยบำเพ็ญคุณงามความดีมาแล้วแต่หนหลัง ซึ่งมีผลดีแก่ตนต่อมา

โดยที่ข้าพเจ้าได้เคยเป็นผู้อยู่ในบังคับบัญชาของท่านมาแต่ก่อน และได้อาศัยปฏิปทาที่ท่านถือปฏิบัติอยู่ เป็นแนวทางสำหรับดำเนินงาน

สืบมามีผลดีเป็นอเนกประการ ทั้งยังมีโอกาสที่พอจะรับสนองพระเดชพระคุณท่านได้ จึงได้จัดให้ตีพิมพ์หนังสือมีเรื่องปลุกใจเสือป่า พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นเรื่องหลัก โดยเห็นสมควรกับฐานะที่ท่านเคยเป็นข้าหลวงเดิมในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นั้น เพื่อเป็นอนุสสรณ์สำหรับให้ระลึกถึงท่านสืบต่อไป บรรณาการแด่ท่านที่กรุณามาให้เกียรติแก่ท่าน ผู้ซึ่งเคยบำเพ็ญประโยชน์มาแล้วแต่หนหลัง และล่วงลับไปในวันที่ได้รับพระราชทานเพลิงเผาศพ

หนังสือเล่มนี้ หากจะก่อให้เกิดเป็นกุศลผลประโยชน์แก่ผู้ที่ได้อ่าน โดยฉะเพาะตนหรือโดยสาธารณะก็ดี ย่อมเป็นไปโดยอาศัยกุศลเจตนาของข้าพเจ้าในนามของทหารพรรคนาวิกโยธิน ซึ่งขออุทิศแด่ท่านนาวาโท พระอรณพนาวาณัติก์ ซึ่งเป็นนายทหารพรรคนาวิกโยธินชั้นผู้ใหญ่ เพื่อสำเร็จประโยชน์ในอิฏฐวิบากผลตามควรในสัมปรายภพโน้นทุกประการ.

ทหาร ขำหิรัญ

นายพลเรือตรี ทหารพรรคนาวิกโยธิน

น.ท. พระอรณพนาวาณัติก์ (ลออ มหาศร) ร.น.

ชีวิตทหารพรรคนาวิกโยธิน

ของ

นาวาโท พระอรณพนาวาณัติก์ (ลออ มหาศร)

ท่านนาวาโท พระอรณพนาวาณัติก์ (ลออ มหาศร) เป็นนายทหารพรรคนาวิกโยธินชั้นผู้ใหญ่ ได้ดำรงตำแหน่งผู้บังคับการกองพันพาหนะทหารเรือซึ่งเป็นหน่วยต้นกำเนิดของกรมนาวิกโยธิน อันเป็นหน่วยหลักของทหารพรรคนาวิกโยธิน สืบต่อจากนาวาเอก พระยานาวาพลพยุหรักษ์ (ถอย ชลายนนาวิน) ระหว่างปีพุทธศักราช ๒๔๖๗-๒๔๗๕ ท่านเป็นผู้ถอปร์ด้วยบุคคลิกลักษณะเหมาะสมแก่ฐานะของผู้ที่จะเป็นผู้ใหญ่ เป็นหัวหน้าปกครองบังคับบัญชาที่นับว่าเด่นนั้น ปรากฏว่าท่านเป็นผู้ที่มีปฏิภาณดีในเชิงโต้ตอบและปฏิบัติการงานให้เป็นที่พอใจของผู้บังคับบัญชาและผู้ใหญ่ในราชการ ทั้งเป็นผู้ที่มีศิลป์ในการใช้ความคิดแต่งสถานที่ให้สะอาดและสวยงามเป็นที่พอตาพอใจได้โดยทั่วไป ซึ่งเป็นคุณลักษณะพิเศษที่หาได้ยากในตัวบุคคลที่มิได้รับการศึกษาอบรมมาในกิ่งวิชานั้นโดยฉะเพาะ ชีวะประวัติของท่านนับว่ามีค่าควรแก่การศึกษาสำหรับผู้ที่จะดำรงฐานะเป็นผู้บังคับบัญชาทหาร เป็นตัวอย่างที่นายทหารพรรคนาวิกโยธินผู้เป็นอนุชนสืบต่อไปน่าจะได้พิจารณาเพื่อนำไปใช้เป็นหลักในการปฏิบัติและดำเนินงานอันเป็นหน้าที่ของตน

ชีวิตเมื่อเยาว์และวัยศึกษา

เมื่อวันอังคารที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๔๒๔ ตรงกับวันแรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีมะเส็ง จุลศักราช ๑๒๔๓ รัตนโกสินทรศก ๑๐๐ เวลา ๐๘๓๐ น. ท่านได้ถือกำเนิดในสกุล มหาศร ได้รับสมญาชื่อว่า ถอ เป็นบุตรของนายสอนและนางอ่า มหาศร คหบดีแห่งบ้านบางขัน ตำบลงิ้วราย แขวงเมืองลพบุรี

เมื่ออายุ ๖ ปีได้เข้าศึกษาวิชาเลขและหนังสือไทยในสำนักเจ้าอธิการโพ (เป็นพี่ของบิดา) ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดกระเจียวในภูมิลำเนาเดียวกับบ้านเกิด พออายุ ๑๒ ปีได้เข้าศึกษาอักขรสมัยเพื่อที่จะเรียนปริยัติธรรมในสำนักพระอุปัชฌาย์แช่ม เจ้าอาวาสวัดบ้านดาบ ตำบลโก่งธนู แขวงเมืองลพบุรี อายุ ๑๗ ปีได้ย้ายมาอยู่ที่วัดราชบพิธในสำนักสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวรศิริวัฒน์ เมื่อครั้งท่านยังดำรงฐานันดรศักดิ์เป็นที่หม่อมเจ้า พระสถาพรพิริยะพรต เพื่อศึกษาบาลีไวยากรณ์และหนังสือไทย สอบความรู้ได้ตามหลักสูตรประโยค ๒ ชั้น ๒ แห่งโรงเรียนวัดราชบพิธ การศึกษาของท่านในตอนปฐมวัย นับว่าเป็นไปโดยควรแก่กาลสมัยสำหรับยุคนั้น ซึ่งการศึกษาชั้นต้นถือว่าหนังสือไทยและเลขเป็นวิชาสำคัญใช้เป็นรากฐานในการกำหนดภูมิการศึกษา แบ่งเป็น ๒ ประโยคๆ ละ ๓ ชั้น ประโยค ๒ เทียบได้กับชั้นมัธยมสมัยปัจจุบันนี้ ภาษาอังกฤษไม่มีสอนกันในโรงเรียนทั่วไป นอกจากโรงเรียนสวนกุหลาบอังกฤษ โรงเรียนสวนกุหลาบในพระบรมมหาราชวังและโรงเรียนอัสสัมชัญ ส่วนวิทยาศาสตร์เกือบจะกล่าวได้ว่าไม่มีสอนกันเลย คณิตศาสตร์มีแต่เฉพาะเลขคณิตเท่านั้น

อายุ ๒๐ ปีได้เข้าศึกษาวิชาในโรงเรียนนายเรือเมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม ๒๔๔๔ ขณะนั้นตั้งอยู่ที่สวนนันทอุทยาน แรกเข้ารับการศึกษาได้รับเงินเดือน ๆ ละ ๖ บาท ต่อมาได้รับในตำแหน่งหัวหน้านักเรียนผู้ใหญ่ (หัวหน้ากัปตัน) เดือนละ ๒๐ บาทซึ่งเป็นอัตราสูงสุด ศึกษาอยู่จนถึงชั้น ๒ จึงลาออกจากโรงเรียนนายเรือเมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๔๕๐ เพื่อไปเข้ารับการศึกษาที่โรงเรียนนายร้อยตำรวจภูธร (เคยฟังผู้ใหญ่ท่านเล่ากันว่ามีนักเรียนนายเรือคนอื่นลาออกไปทำนองเดียวกันหลายคนในคราวนั้น)

โรงเรียนนายเรือสมัยนั้นอยู่ในระยะที่เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลง เดิมทีเดียวได้จัดให้มีนักเรียนนายเรือชั้นโดยยังไม่ได้ตั้งโรงเรียนเป็นแหล่งการศึกษามีสถานที่โดยฉะเพาะ ต้องอาศัยเรือรบเป็นที่พักสำหรับดำเนินการฝึกหัดศึกษา คัดเลือกนักเรียนนายสิบทหารเรือซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียน (ตั้งอยู่ที่วัดวงษ์มูล) จำนวน ๑๒ คนไปเป็นนักเรียนนายเรือชุดแรก นักเรียนนายสิบทหารเรือครั้งนั้นได้รับเงินเดือน ๆ ละ ๖ บาท อัตรานี้จึงติดตัวไปกลายเป็นอัตราเงินเดือนชั้นต้นของนักเรียนนายเรือ ต่อมาได้จัดตั้งโรงเรียนนายเรือขึ้นที่บริเวณสวนนันทอุทยาน (ริมคลองมอญฝั่งทิศเหนือ ขณะนี้เป็นที่ตั้งหน่วยทหารพรรคนาวิกโยธิน) แล้วย้ายไปอยู่ที่ตึกสุนันทาลัย (โรงเรียนราชินีปัจจุบันนี้) ภายหลังจึงย้ายไปตั้งที่พระราชวังเดิมของพระเจ้ากรุงธนบุรีมหาราช ปัจจุบันนี้ตั้งอยู่ที่ตำบลเปร็ดแก้ว กิ่งอำเภอสัตตหีบ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี สถานที่ยังอยู่ในแดนทุรกันดาร ส่วนมากเป็นป่าดง คงจะยังอีกนานจึงจะถึงเวลาที่จะได้กลายสภาพเป็นแดนสุขารมย์

เพราะการก่อสร้างดำเนินไปอย่างล่าช้าขลุกขลัก เมื่อโรงเรียนนายเรือมีสถานที่เป็นหลักแหล่งโดยเอกเทศแล้วจึงได้รับคนภายนอกเข้าเป็นนักเรียน ไม่ได้รับนักเรียนจากโรงเรียนนายสิบทหารเรืออีก ซึ่งคงจะเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้โรงเรียนนั้นมีสภาพเปลี่ยนแปลงไป โรงเรียนนายเรือสมัยที่ท่านเป็นนักเรียนอยู่นั้นเป็นยุคเริ่มต้นของความเปลี่ยนแปลงแห่งราชนาวีไทย ระหว่างยุคเรือใบต่อกับยุคเรือกลไฟ แผนการศึกษาจึงต้องเปลี่ยนรูปตามหลักวิชาการเรือสมัยใหม่ในความอำนวยการของเสด็จในกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ซึ่งทหารเรือทั้งหลายถือว่าเป็นบุรพาจารย์อันเป็นที่เคารพสักการะอย่างยิ่งพระองค์หนึ่ง เพราะพระองค์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิทั้งในทางวิทยาการและสมรรถภาพหาผู้ที่เปรียบด้วยพระองค์มิได้ แม้กระทั่งกาลปัจจุบันนั้นก็ยังไม่ปรากฏ วิชาที่นับว่าสำคัญคือวิชาดาราศาสตร์เดินเรือ ซึ่งจะต้องมีความรู้เริ่มต้นด้วยการศึกษาให้มีความเข้าใจในวิชาคณิตศาสตร์อย่างอื่นนอกเหนือไปจากเลขคณิต มี เรขาคณิต, พีชคณิต, ตรีโกโนเมตรีเป็นต้น ซึ่งจัดว่าสูงและยากสำหรับสมัยนั้น เพราะหาผู้ที่มีความรู้เป็นครูได้ยาก การปกครองบังคับบัญชาจัดแบ่งนักเรียนออกเป็นตอนตามลักษณะของเรือ (เช่นเป็นตอนหัวเรือขวา, ตอนหัวเรือซ้าย, ตอนท้ายเรือขวา, ตอนท้ายเรือซ้าย) แต่งตั้งนักเรียนที่มีสมรรถภาพเหมาะสมให้ทำหน้าที่เป็นผู้บังคับบัญชาชั้นต้น มีตำแหน่งเรียกว่ากัปตันตอน และแต่งตั้งนักเรียนคนที่มีสมรรถภาพเป็นเยี่ยมคนหนึ่งขึ้นเป็นหัวหน้ากัปตัน มีอำนาจบังคับบัญชาเหนือกัปตันตอนขึ้นไป ถ้าจะเปรียบก็เท่ากับเป็นหัวหน้านักเรียนทั้งหมด ตำแหน่งนี้จึงถือว่าเป็นตำแหน่งที่มีเกียรติสูงสุดสำหรับนักเรียนนายเรือ ท่านได้เคยดำรง

ตำแหน่งนี้ครั้งหนึ่งขณะที่ท่านเป็นนักเรียนชั้น ๒ ซึ่งย่อมแสดงว่าท่านเป็นผู้ที่มีบุคคลิกลักษณะเหมาะสมที่จะเป็นหัวหน้า จึงได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งที่เป็นเกียรติอย่างสูงในสมัยนั้น

อายุ ๒๖ ปี ได้เข้าศึกษาวิชาในโรงเรียนนายร้อยตำรวจภูธรซึ่งตั้งประจำอยู่ที่ที่ทำการกองตำรวจภูธรมณฑลราชบุรีเมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๔๕๐ ครั้นถึงเดือนมีนาคมศกนั้น เกิดมีผู้ร้ายปล้นสะดมขึ้นที่จังหวัดเพ็ชรบุรี กรมตำรวจภูธรมีคำสั่งให้ไปช่วยทำการปราบปรามผู้ร้าย ท่านต้องไปปฏิบัติราชการครั้งนั้นด้วย ได้รับเงินเดือนในอัตราเดือนละ ๒๖ บาท กับเบี้ยเลี้ยงวันละ ๒๕ สตางค์ เมื่อได้ทำการปราบปรามโจรผู้ร้ายสงบราบคาบแล้วจึงกลับเข้ารับการศึกษาต่อไปจนถึงชั้น ๓ ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดได้รับเงินเดือน ๆ ละ ๖ บาท จนถึง ๑๒ บาทตามลำดับ โดยศึกษาชั้น ๑ ได้ ๑๕ วัน ก็เลื่อนขึ้นชั้น ๒ ศึกษาอยู่ ๒๕ วัน สอบความรู้ได้เลื่อนขึ้นชั้น ๓ (การที่เลื่อนชั้นเร็วคงจะเนื่องด้วยเป็นสมัยแรกตั้งโรงเรียน ผู้ที่มีความรู้ความสามารถจึงได้รับโอกาสเลื่อนชั้นขึ้นไปอย่างรวดเร็ว)

เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๔๕๑ เสด็จในกรมหลวงชุมพรเขตต์อุดมศักดิ์ (ขณะนั้นทรงดำรงตำแหน่งเป็นเจ้ากรมยุทธศึกษาทหารเรือและทรงกรมเป็นกรมหมื่นชุมพรเขตต์อุดมศักดิ์) ได้รับสั่งให้กรมตำรวจภูธรส่งตัวกลับไปรับราชการในกระทรวงทหารเรือ นัยว่าได้เสด็จไปทรงพบเข้าและทรงจำได้จึงรับสั่งให้กลับ แรกทีเดียวก็แสดงพระประสงค์จะให้เป็นนักเรียนศึกษาต่อไปอีก แต่คงจะทรงเห็นว่าอายุมากแล้วจึงให้ส่งตัวไปรับราชการ

ชีวิตทหารพรรคนาวิกโยธินในกองทัพเรือ

วันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๔๕๑ เข้ารับราชการประจำกองเรือกลชั้น ๔ รับยศเป็นพันจ่าโท รับเงินเดือนในอัตราพันจ่าโทเดือนละ ๔๖ บาท ได้เลื่อนยศเลื่อนชั้นเงินเดือนและเลื่อนตำแหน่งขึ้นโดยลำดับ ดังนี้

รายการเลื่อนตำแหน่ง

รั้งตำแหน่งผู้บังคับการเรือเทวาสุรารามและเป็นผู้ช่วยผู้บังคับการกองเรือกล ชั้น ๔	๑๐ กรกฎาคม ๒๔๕๒
ต้นกองโรงเรียนพลทหารเรือที่ ๔ (จังหวัดสมุทรปราการ)	๑๙ ธันวาคม ๒๔๕๓
รั้งตำแหน่งผู้บังคับการกองโรงเรียนพลทหารเรือที่ ๗ (จังหวัดจันทบุรี)	๘ ธันวาคม ๒๔๕๕
รั้งตำแหน่งผู้บังคับการกองโรงเรียนพลทหารเรือที่ ๓ (จังหวัดพระประแดง)	๘ พฤษภาคม ๒๔๕๖
รั้งตำแหน่งผู้บังคับการกองโรงเรียนพลทหารเรือที่ ๒ (จังหวัดสมุทรสาคร)	๗ พฤษภาคม ๒๔๕๗
รั้งตำแหน่งต้นกองโรงเรียนนายเรือและนายช่างกล	๑๕ สิงหาคม ๒๔๕๗
ต้นกองโรงเรียนนายเรือและนายช่างกล	๑๙ มิถุนายน ๒๔๕๙
รั้งตำแหน่งผู้บังคับการกองเรือกลชั้น ๔	๒๓ มกราคม ๒๔๖๐
ผู้บังคับการกองเรือกลชั้น ๔	๑๒ กันยายน ๒๔๖๔
ผู้บังคับการกองพันพาหนะทหารเรือ	๒ มีนาคม ๒๔๖๗
เป็นราชองครักษ์เวรในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	๑ กรกฎาคม ๒๔๖๘
สำรองราชการกรมชุมพลทหารเรือ	๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๔

รายการเลื่อนชั้นเงินเดือน

นายเรือตรีชั้น ๓ ป.	๙ กรกฎาคม ๒๔๕๒
นายเรือตรีชั้น ๒ ป.	๑ กรกฎาคม ๒๔๕๓
นายเรือโทชั้น ๓ ป.	๑๓ ธันวาคม ๒๔๕๓
นายเรือโทชั้น ๒ ป.	๑ เมษายน ๒๔๕๖
นายเรือโทชั้น ๑ ป.	๑ เมษายน ๒๔๕๗
นายเรือเอกชั้น ๓ ป.	๑ เมษายน ๒๔๕๙
นายเรือเอกชั้น ๒ ป.	๑ เมษายน ๒๔๖๑
นายเรือเอกชั้น ๑ ป.	๑ เมษายน ๒๔๖๓
นายนาวาตรีชั้น ๓ ป.	๑ เมษายน ๒๔๖๔
นายนาวาตรีชั้น ๑ ป.	๑ เมษายน ๒๔๖๕
นายนาวาโทชั้น ๓ ป.	๑ เมษายน ๒๔๖๘
นายนาวาโทชั้น ๒ ป.	๑ เมษายน ๒๔๗๑

รายการเลื่อนยศทหารเรือ

เป็นว่าที่นายเรือตรี	๙ กรกฎาคม ๒๔๕๒
สัญญาบัตรยศนายเรือตรี	๑๒ มีนาคม ๒๔๕๓
สัญญาบัตรยศนายเรือโท	๓ มิถุนายน ๒๔๕๔
สัญญาบัตรยศนายเรือเอก	๒๕ พฤษภาคม ๒๔๕๙
สัญญาบัตรยศนายนาวาตรี	๒๙ มีนาคม ๒๔๖๓
สัญญาบัตรยศนายนาวาโท	๒๗ มีนาคม ๒๔๖๗

รายการเลื่อนบรรดาศักดิ์

สัญญาบัตรหลวงอรณพนาวาณัติก์ ๒๓ เมษายน ๒๔๖๓

สัญญาบัตรพระอรณพนาวาณัติก์ ๒๖ เมษายน ๒๔๖๗

รายการรับเครื่องราชอิสสริยาภรณ์

เหรียญที่ระลึกงานบรมราชาภิเษก (รัชชกาลที่ ๖ แห่งบรมราชจักรีวงศ์) ๒ ธันวาคม ๒๔๕๔

วิจิตราภรณ์ มงกุฎสยามชั้นที่ ๕ ๑ มกราคม ๒๔๖๐

เหรียญราชรุจิทอง (รัชชกาลที่ ๖ แห่งบรมราชจักรีวงศ์) ๒๖ กรกฎาคม ๒๔๖๓

เหรียญรัตนาภรณ์ (รัชชกาลที่ ๖ แห่งบรมราชจักรีวงศ์) ชั้น ๔ ๖ สิงหาคม ๒๔๖๔

เบญจมาภรณ์ช้างเผือก ๑ มีนาคม ๒๔๖๕

จัตุรถาภรณ์ มงกุฎสยาม ๒๙ พฤศจิกายน ๒๔๖๖

เหรียญจักรมาลา ๓๐ ธันวาคม ๒๔๖๖

เหรียญที่ระลึกงานบรมราชาภิเษก (รัชชกาลที่ ๗ แห่งบรมราชจักรีวงศ์) ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๘

จัตุรถาภรณ์ ช้างเผือก ๒๙ ตุลาคม ๒๔๗๔

เหรียญที่ระลึกงานฉลองพระนครครบ ๑๕๐ ปี ๑ เมษายน ๒๔๗๕

รายการรับพระราชทานของที่ระลึกส่วนพระองค์

พระมหากษัตริย์

เข็มข้าหลวงเดิมในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑๒ กันยายน ๒๔๖๐

เสมาทองคำชั้นที่ ๔ อักษรพระปรมาภิไธยย่อ ว.ป.ร.

๙ สิงหาคม ๒๔๖๑

แหนบทองคำลงยาชั้นที่ ๒ อักษรพระปรมาภิไธยย่อ ว.ป.ร.

๘ พฤษภาคม ๒๔๖๓

เข็มอักษรพระปรมาภิไธยย่อ ร.ร. ๖ ชั้นที่ ๒ (เทียบช้างเผือก)

๓ พฤศจิกายน ๒๔๖๕

ดุมเสื้อชั้นนอกทองคำลงยาอักษรพระปรมาภิไธยย่อ ร.ร. ๖ ชั้นที่ ๒

๑๙ ธันวาคม ๒๔๖๖

ดุมเสื้อเชิ้ตทองคำลงยาอักษรพระปรมาภิไธยย่อ ร.ร. ๖ ชั้นที่ ๒

๑๙ ธันวาคม ๒๔๖๖

แหนบทองคำชั้นที่ ๒ อักษรพระปรมาภิไธยย่อ ป.ป.ร.

๑๗ ตุลาคม ๒๔๗๑

รายการรับของที่ระลึก

จากพระบรมวงศานุวงศ์และท่านผู้ใหญ่

แหนบทองคำชั้นที่ ๒ ของสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้า
กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

แหนบทองคำ ของสมเด็จเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต

แหนบทองคำ ของสมเด็จเจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา

แหนบทองคำ ของพระองค์เจ้าวรลักษณาวดี

แหนบทองคำ ของกรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร

แหนบทองกาไหล่ ของกรมหลวงชุมพรเขตต์อุดมศักดิ์

แหนบทองคำ ของเจ้าคุณพระประยูรวงศ์

แหนบทองคำ ของเจ้าจอมมารดาโหมด รัชชกาลที่ ๕

แหนบทองคำ ของเจ้าจอมมารดาแส รัชชกาลที่ ๕

แหนบทองคำ ของเจ้าจอมมารดาทับทิม รัชชกาลที่ ๕

แหนบเงินลงยา ของเจ้าพระยารามราฆพ

แหนบเงินลงยา ของพระยาอนิรุธเทวา

แหนบทองกาไหล่ ของกองพลทหารบกที่ ๔ (ที่ระลึกในงานฉลองโล่ห์ ปี ๒๔๖๓)

ตามรายการแสดงการเลื่อนตำแหน่งหน้าที่ราชการ ปรากฏว่าท่านได้ปฏิบัติงานในหน่วยต่าง ๆ ซึ่งล้วนเป็นหน่วยทหารพรรคนาวิกโยธินหรือเป็นหน้าที่สำหรับทหารพรรคนาวิกโยธิน มี กองเรือกลชั้น ๔ กองโรงเรียนพลทหารเรือ, กองโรงเรียนนายเรือ และ กองพันพาหนะทหารเรือ อันมีกิจการแผกกัน กล่าวคือ

กองเรือกลชั้น ๔ เป็นหน่วยที่จัดขึ้นด้วยความมุ่งหมายที่จะให้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการขนส่งทางน้ำและกิจการอื่นๆซึ่งต้องใช้เรือกลเล็กเป็นพาหนะหลัก จึงนับว่าเป็นหน่วยทหารพรรคนาวิกโยธินเหล่าพาหนะในกิจการฝ่ายเรือกลเล็ก บรรดาเรือกลที่มิได้ใช้สำหรับเดินทะเลจัดเป็นเรือกลชั้น ๔ ส่วนเรือกลที่ใช้สำหรับเดินทะเลจัดเป็นเรือกลชั้น ๓ ชั้น ๒ ชั้น ๓ ตามขนาดและความสามารถของเรือ แบ่งประเภทเป็นเรือรบกับเรือช่วยรบ มีทำเนียบกำหนดชั้นและประเภทของเรือเป็นหลักฐาน ในยามปรกติเรือกลเดินทะเลที่มีขนาดเล็กมากและอยู่ในประเภทเรือช่วยรบบางโอกาสก็จัดเป็นเรือกลชั้น ๔ สมทบอยู่ในกองเรือกลชั้น ๔ เช่นเรือเทวาสุราราม ซึ่งท่านเคยดำรงตำแหน่งเป็นผู้บังคับการเรืออยู่คราวหนึ่งและสังกัดอยู่ในกองเรือกลชั้น๔ กิจการในกองเรือกลชั้น๔ แบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการขนส่งและกิจการอื่นๆในราชการของทหารเรือโดยตรงลักษณะหนึ่ง มีการขนส่งพัสดุเครื่องใช้สะเบียงอาหารหรือเครื่องศัสตราวุธไปให้ตามเรือใหญ่หรือให้กับหน่วยทหารที่ตั้งอยู่ห่างไกลตามความต้องการ และปฏิบัติงานเกี่ยวกับขะบวนเสด็จพระราชดำเนินของพระมหากษัตริย์หรือขะบวนเสด็จประพาสของพระบรมวงศานุวงศ์ทางชลมารค หรือการเดินทางของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในหน้าที่ราชการ ซึ่งต้องอาศัยเดินทางตามแม่น้ำลำคลองอีกลักษณะหนึ่ง ทั้งสองลักษณะนั้นส่วนมากต้องปฏิบัติงานสัมพันธ์กับหน่วยเรือแจวพายที่สังกัดอยู่ในกองพันพาหนะทหารเรือ ซึ่งจัดเป็นเรือพระประเทียบที่ใช้เป็นพาหนะสำหรับพระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์และเรือแจวพายที่ใช้สำหรับกิจการทั่วไป การปฏิบัติหน้าที่ราชการของท่านในกอง

เรือกลชั้น ๔ มี ๒ ตอน คือ ตอนแรกเข้ารับราชการได้รับตำแหน่งหน้าที่ชั้นต้นซึ่งเป็นโอกาสให้เกิดความรอบรู้ในการปฏิบัติและดำเนินงานเริ่มแต่ขั้นต้นอันเป็นรากฐานสำคัญที่จะก่อให้เกิดสมรรถภาพในการปฏิบัติและดำเนินงานชั้นสูง ในตอนหลังเมื่อได้รับตำแหน่งเป็นผู้บังคับการซึ่งมีฐานะเป็นหัวหน้าหน่วย ท่านจึงปฏิบัติและดำเนินงานในหน้าที่ของท่านได้เป็นอย่างดีเยี่ยมถึงขนาดที่กล่าวได้ว่าท่านเป็นผู้บังคับบัญชาที่ถอบด้วยสติปัญญาสามารถเป็นที่ไว้วางใจของผู้บังคับบัญชาชั้นเหนือ ในตำแหน่งผู้บังคับการกองเรือกลชั้น ๔ ท่านได้มีโอกาสปฏิบัติหน้าที่ราชการสนองพระเดชพระคุณใกล้ชิดพระยุคลบาทพระมหากษัตริย์และใกล้ชิดพระบรมวงศานุวงศ์ตลอดถึงข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ทั้งข้าราชการในพระราชสำนักและข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนทั่วไป กระทั่งเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยของพระมหากษัตริย์ตลอดจนเป็นที่โปรดปรานของพระบรมวงศานุวงศ์กับทั้งท่านผู้ใหญ่ ดังจะเห็นได้จากรายการที่ได้รับของที่ระลึกโดยพระมหากรุณาธิคุณในพระมหากษัตริย์และโดยพระกรุณาในพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งโดยความกรุณาของท่านผู้ใหญ่ การปฏิบัติงานของท่านดำเนินอยู่ในหลักอันมีคุณลักษณะที่กล่าวได้ว่า มีความเข้มแข็งเด็ดขาด ละเอียดประณีตพิถีพิถันและอยู่ในระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัดจนเป็นที่เคารพนับถือและยำเกรงสำหรับผู้ที่อยู่ในบังคับบัญชา และเป็นที่เชื่อถือไว้วางใจของผู้บังคับบัญชาชั้นเหนือ ทั้งในหน้าที่ราชการและส่วนตัว ตัวอย่างที่พอจำกันได้จะชักมากล่าวเป็นเรื่องประกอบเพื่อแสดงให้ปรากฏถึงคุณลักษณะของท่านมีอยู่ เป็นต้นว่าระเบียบราชการได้กำหนดไว้ให้ตรวจความสะอาดในวันอาทิตย์ซึ่งเป็นวันพักงาน โดย

ธรรมดาถือกันว่าเป็นกิจสำคัญจะเพิกเฉยละเลยเสียไม่ได้ ประเพณีของทหารเรือถือเป็นกิจสำคัญ ดังจะเห็นได้ว่าในวันอาทิตย์เรือทุกลำชักธงขนาดใหญ่ผิดกว่าวันอื่น การตรวจความสะอาดทั้งผู้ตรวจและผู้รับตรวจต้องแต่งเครื่องแบบสีขาวให้ถูกต้องตามระเบียบและข้อบังคับ ทั้งต้องให้สะอาดและเรียบร้อยด้วย เสร็จการตรวจแล้วมีการปล่อยทหารไปพักผ่อนนอกสถานที่ การนี้ท่านถือปฏิบัติเป็นกิจประจำอย่างเคร่งครัด ตรวจความสะอาดทั้งที่ตัวบุคคล, สถานที่และตามเรืออย่างเข้มงวดละเอียดประณีตพิถีพิถันดูทั่วตัวทั้งเครื่องแต่งกายเป็นรายบุคคล สถานที่ตรวจดูอย่างถี่ถ้วน เรือก็ตรวจทั่วตลอดถึงห้องหม้อน้ำและห้องเครื่องจักร ถ้าปรากฏว่าบกพร่อง เช่น ในส่วนบุคคลไม่ชำระกายให้สะอาดหรือแต่งกายไม่ถูกต้องตามระเบียบหรือสกปรก ในส่วนสถานที่และเรือไม่จัดการทำความสะอาด ทิ้งไว้โดยไม่กวาดล้างเช็ดถูหรือซักฟอกหรือซุกซ่อนสิ่งโสมมไว้ตามที่เร้นลับเหล่านี้ บุคคลหรือผู้รับผิดชอบซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ต้องถูกลงทัณฑ์ทันที เมื่อเสร็จการตรวจแล้ว การปฏิบัติหน้าที่โดยเคร่งครัดของท่าน เป็นผลให้ผู้ที่อยู่ในบังคับบัญชายำเกรง ช่วยให้ต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างเคร่งครัดและระมัดระวัง ทหารในบังคับบัญชาของท่านอยู่ในระเบียบวินัยดี สถานที่และเรือกลทุกลำสะอาดหมดจดมีความสมบูรณ์ในการใช้งานไม่บกพร่อง กองเรือกลชั้น ๔ เปลี่ยนนามหน่วยเรียกว่ากองยานพาหนะทหารเรือ เมื่อปี ๒๔๗๕ ต่อมาเปลี่ยนเป็นหมวดเรือเล็กขึ้นอยู่ในสังกัดสถานีทหารเรือกรุงเทพ ฯ ซึ่งภายหลังจัดเป็นมณฑลทหารเรือที่ ๑ ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้

กองโรงเรียนพลทหารเรือนับเป็นหน่วยทหารพรรคนาวิกโยธิน เป็นแหล่งที่ดำเนินการฝึกหัดอบรมบุคคลที่ถูกคัดเลือกเข้าเป็นทหารเรือกองประจำการ เพื่อให้มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานตามหน้าที่ ตั้งอยู่ตามหัวเมืองที่เรียกคนเข้ารับราชการเป็นทหารเรือมีอยู่ ๗ แห่ง กองโรงเรียนพลทหารเรือที่ ๑ ประจำจังหวัดสมุทรสงคราม, ที่ ๒ ประจำจังหวัดสมุทรสาคร, ที่ ๓ ประจำจังหวัดพระประแดง, ที่ ๔ ประจำจังหวัดสมุทรปราการ, ที่ ๕ ประจำจังหวัดชลบุรี, ที่ ๖ ประจำจังหวัดระยอง และที่ ๗ ประจำจังหวัดจันทบุรี กองโรงเรียนเหล่านี้สังกัดอยู่ในกรมทหารเรือชายทะเล บุคคลที่ถูกคัดเลือกเข้าเป็นทหารเรือกองประจำการจะต้องเข้ารับการฝึกฝนอบรมในกองโรงเรียนพลทหารเรือที่อยู่ในภูมิลำเนานั้น เมื่อเป็นทหารปีที่ ๑ ตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ภายในเวลาอันสมควรแล้วจึงย้ายไปประจำตามเรือหรือหน่วยทหารอื่น ๆ เมื่อเสร็จภาคการศึกษาแล้ว สมัยนั้นยังหาตัวผู้บังคับบัญชาไปทำหน้าที่เป็นผู้บังคับการกองโรงเรียนพลทหารเรือได้ยาก โดยที่ท่านได้รับความเชื่อถือและความไว้วางใจของทางราชการ จึงมีโอกาสได้รับตำแหน่งนั้นตั้งแต่ยังมียศเป็นนายทหารชั้นผู้น้อยและได้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้บังคับการกองโรงเรียนพลทหารเรือเป็นหลายแห่ง โดยตำแหน่งนี้ท่านได้แสดงความสามารถในการปกครองบังคับบัญชาให้ปรากฏเป็นที่เชื่อถือยิ่งขึ้นเป็นลำดับ กระทั่งได้รับโอกาสให้ย้ายไปดำรงตำแหน่งต้นกองโรงเรียนนายเรือ ซึ่งเป็นตำแหน่งสำคัญและเป็นบันไดที่จะก้าวไปสู่ตำแหน่งบังคับบัญชาหน่วยทหารชั้นสูงขึ้นไป กองโรงเรียนพลทหารเรือได้ยุบเลิกไปนานแล้ว ปัจจุบันหน่วยทหารต่างทำหน้าที่ฝึกหัดสั่งสอนทหารปีที่ ๑ เองตามฐานะและหน้าที่ของหน่วยนั้น ๆ

กองโรงเรียนนายเรือเป็นแหล่งที่ทำการฝึกหัดอบรมนักเรียนนายเรือที่เข้ารับการศึกษาเพื่อไปทำหน้าที่เป็นผู้บังคับบัญชาทหารในเรือหรือในหน่วยทหารสมัยนั้นจัดให้มีผู้บังคับบัญชาเป็นฝ่ายปกครองฝ่ายหนึ่ง กับจัดให้มีครูอาจารย์เป็นฝ่ายวิชาการอีกฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายปกครองมักคัดเลือกบุคคลที่สามารถในการปกครองบังคับบัญชาที่เคยปรากฏฝีมือมาแล้ว เมื่อครั้งเป็นนักเรียนนายเรือให้ดำรงตำแหน่งหน้าที่นายทหารฝ่ายปกครอง ซึ่งโดยมากเป็นนายทหารพรรคนาวิกโยธิน มีผู้บังคับการโรงเรียนนายเรือ, ต้นกองและนายกราบกับนายทหารประจำกราบ โดยที่ท่านเคยทำหน้าที่เป็นหัวหน้ากัปตันเมื่อครั้งเป็นนักเรียนนายเรือ และเคยดำรงตำแหน่งผู้บังคับการกองโรงเรียนพลทหารเรือมาแล้ว แสดงว่าเป็นผู้มีฝีมือดีในการปกครองบังคับบัญชาอยู่ จึงได้รับโอกาสให้ดำรงตำแหน่งต้นกองโรงเรียนนายเรือ ซึ่งเป็นตำแหน่งสำคัญตำแหน่งหนึ่ง นายทหารฝ่ายปกครองมีหน้าที่ฝึกหัดอบรมนักเรียนให้มีความรู้และความสามารถในวิชาการเรือและวิชาทหารชั้นต้นซึ่งจะต้องปฏิบัติหน้าที่เป็นบุคคลและเป็นหน่วยตามฐานะ ทั้งในการดำเนินงานและการปกครองบังคับบัญชาที่ต้องฝึกหัดกันเป็นขั้น ๆ ขึ้นไปตามลำดับ นายทหารที่เป็นครูอาจารย์มีหน้าที่สั่งสอนอบรมให้นักเรียนมีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานเนื่องในวิชาการเรือสำหรับเรือเดินทะเล ทั้งที่เป็นเรือรบและเรืออื่น ๆ ในระหว่างเวลาที่นักเรียนไปฝึกหัดทางทะเล ก็ทำหน้าที่เป็นผู้บังคับบัญชาดำเนินการฝึกหัดอบรม ให้มีความรู้และความสามารถในกิจการทางทะเลอีกส่วนหนึ่ง

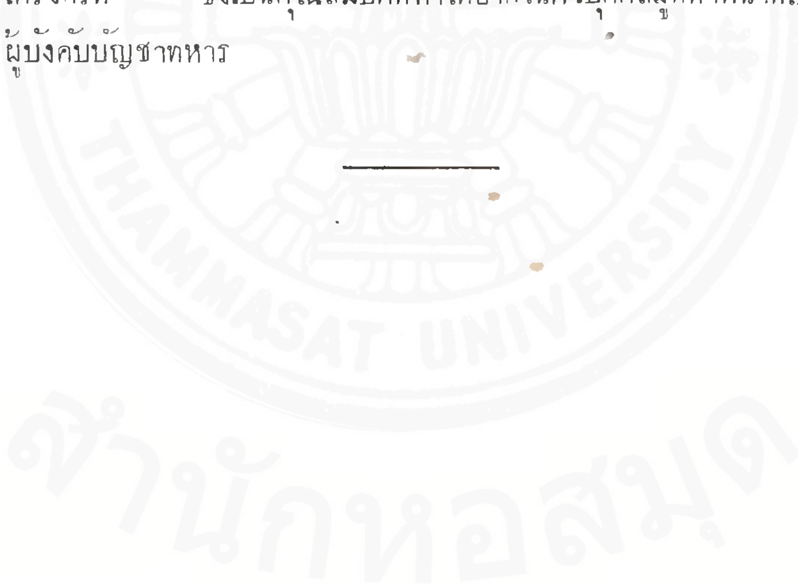
กองพันพาหนะทหารเรือเป็นหน่วยที่จัดขึ้นด้วยความมุ่งหมายที่จะให้เป็นหน่วยทหารพาหนะที่ใช้เรือแจวพายเป็นพาหนะหลัก สำหรับปฏิบัติงานเกี่ยวกับการขนส่งทางน้ำ จึงนับเป็นหน่วยทหารพรรคนาวิกโยธินเหล่าพาหนะในกิจการฝ่ายเรือแจวพาย นอกจากจัดเป็นหน่วยทหารพาหนะแล้วยังจัดให้เป็นหน่วยที่มีกำลังสำหรับปฏิบัติกิจการเกี่ยวด้วยการรักษาการณ์ที่สามารถใช้เป็นกำลังรบได้หรือปฏิบัติงานอื่น ๆ ทั้งนี้องเป็นหน่วยแรงงานด้วยอีกส่วนหนึ่ง กองพันพาหนะทหารเรือขณะนั้นจึงเป็นหน่วยที่มีกำลังประกอบด้วย ๔ กองร้อย (ปืนเล็ก) กับกองรักษาเรือบางโอกาส กองดุริยางค์ทหารเรือก็ขึ้นอยู่ในสังกัดด้วย การจัดเป็นลักษณะเช่นนี้ตลอดมาช้านาน ถึงปี ๒๔๗๕ จึงได้เปลี่ยนรูปใหม่ ในสมัยที่ท่านดำรงตำแหน่งเป็นผู้บังคับการกองพันพาหนะทหารเรือ กิจการซึ่งกองพันนี้มีหน้าที่ต้องปฏิบัติแบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดพาหนะและแรงงาน ทำการขนส่งหรือปฏิบัติกิจรักษาการณ์และงานอื่น ๆ ในราชการของทหารเรือโดยตรงลักษณะหนึ่ง อีกลักษณะหนึ่งปฏิบัติงานเกี่ยวกับการเสด็จพระราชดำเนินทางชลมารคของพระมหา-กษัตริย์โดยขบวนพยุหยาตรา ในพระราชพิธีพระราชทานผ้าพระกฐินหรือเสด็จเลียบพระนคร หรือเสด็จพระราชดำเนินประพาสต่างจังหวัดโดยเรือพระประเทียบหรือเรือพระที่นั่งกราบ หรือการเสด็จประพาสทางชลมารคของพระบรมวงศานุวงศ์ยังต่างจังหวัดโดยเรือพระประเทียบ หรือการไปปฏิบัติกิจราชการของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่ต้องเดินทางไปหัวเมืองโดยทางเรือเหล่านี้เป็นต้น กิจการที่ต้องใช้เรือแจวพายเป็นพาหนะ ถ้าบรรทุกหนักหรือไประยะทางไกลต้องใช้เรือกลจูง กองพัน

พาหนะทหารเรือกับกองเรือกลชั้น ๔ มักต้องปฏิบัติงานสัมพันธ์กัน จึงนับเป็นทหารพรรคนาวิกโยธินเหล่าเดียวกัน สำหรับกิจการเนื่องในพระมหากษัตริย์ ผู้บังคับการกองพันพาหนะทหารเรือ มีหน้าที่ต้องสนองพระเดชพระคุณใกล้ชิดพระยุคลบาทโดยเป็นผู้บังคับการเรือพระที่นั่งทรงประจำอยู่ในขบวนเสด็จพระราชดำเนินในฐานะที่ทรงรู้จักและไว้วางพระราชหฤทัย โดยที่ท่านเป็นข้าหลวงเดิมในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งเป็นที่โปรดปรานและไว้วางพระราชหฤทัย จึงได้มีโอกาสขึ้นดำรงตำแหน่งผู้บังคับการกองพันพาหนะทหารเรือ สืบแทนนาวาเอกพระยานาวาพลพยุหรักษ์ (ลอย ชลายนนาวิน) ในตำแหน่งนี้ท่านได้รับพระมหากรุณาธิคุณ ให้เป็นราชองครักษ์เวรท่านองเดียวกับท่านผู้บังคับการกองพันพาหนะทหารเรือในอดีต ที่ได้ดำรงฐานันดรศักดิ์สืบต่อกันมาเป็นลำดับ คล้ายกับถือเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่จะได้รับพระมหากรุณาธิคุณเช่นนั้น ท่านดำรงตำแหน่งผู้บังคับการกองพันพาหนะทหารเรืออยู่ถึง ๗ ปี จึงได้ย้ายไปสำรองราชการกรมชุมพลทหารเรือ แล้วต่อมาจึงพ้นฐานะจากนายทหารประจำการ เป็นนายทหารนอกราชการรับบำนาญ สังกัดกรมชุมพลทหารเรือ เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๕

กองพันพาหนะทหารเรือนับเป็นหน่วยต้นกำเนิดของกรมนาวิกโยธิน ซึ่งเป็นแหล่งใหญ่และเป็นหน่วยหลักของทหารพรรคนาวิกโยธิน ตั้งอยู่ที่ตำบลสัตหีบในปัจจุบันนี้ โดยเปลี่ยนแปลงฐานะไปตามลำดับ เริ่มแต่ปี ๒๔๗๕ เป็นต้นมา

ระหว่างที่ท่านอยู่ในฐานะนายทหารนอกประจำกองการถึงปี ๒๔๙๒ ได้รับความอนุเคราะห์จากพลเรือตรี ประยูร ยุทธศาสตร์โกศล ให้เข้าทำงานในบริษัทเกษตรกรรมทหารผ่านศึก ตำแหน่งหัวหน้าแผนกสัตว์ปีกที่จังหวัดสมุทรสาคร เมื่อวันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๔๙๒ ป่วยเป็นลมถึงแก่กรรมเมื่อเวลา ๑๐๓๐ น. ที่บ้านพักแผนกสัตว์ปีกของบริษัทเกษตรกรรมทหารผ่านศึก ที่จังหวัดสมุทรสาคร คำนวณอายุได้ ๖๘ ปีเศษ

ผู้น้อยที่เคยอยู่ในบังคับบัญชาหรือผู้ใหญ่ที่คุ้นเคยกับท่าน เมื่อปรารภถึงมักกล่าวขวัญกันในคุณลักษณะของท่าน ว่าเป็นผู้ที่มีความเข้มแข็ง เด็ดขาด ละเอียดประณีตพิถีพิถันและอยู่ในระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่หาได้ยากในตัวบุคคลผู้ทำหน้าที่เป็นผู้บังคับบัญชาทหาร

บทที่ ๑

เสือป่าคืออะไร

(แสดงครั้งแรกเมื่อวันศุกร์ ที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๔)

ก่อนที่จะพูดกันเรื่องอื่น ควรจะเข้าใจกันเสียก่อนว่าเสือป่าคืออะไร

คำตอบปัญหาข้อนี้มีอยู่ชัดเจนในหนังสือจดหมายเหตุเสือป่าเล่ม ๑ ฉบับที่ ๑ ประจำเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ นั้นแล้ว แต่เพื่อจะมิให้พลเสือป่าที่เข้าใหม่ต้องลำบากในการที่จะค้นหาหนังสือนั้น ขอชี้แจงไว้ในที่นี้อีก

เสือป่าเป็นนามเดิมสำหรับใช้เรียกทหารที่ท่านใช้เป็นผู้สืบข่าวคราวเรื่องข้าศึกมาแจ้งให้แม่ทัพทราบ เป็นต้นว่า ข้าศึกมีกำลังเท่าใด มีศัสตราวุธอย่างใดบ้าง ยกมาถึงไหนแล้ว และจะเดินมาทางไหนต่อไป ดังนี้เป็นต้น ทหารที่ทำหน้าที่เช่นนี้ในปัจจุบันนี้เรียกชื่อใช้ในกองทัพบกว่า "ผู้สอดแนม" ถ้าไปเป็นกองก็เรียกว่า "กองสอดแนม" ยังมีพวกทหารอีกจำพวก ๑ ซึ่งเรียกว่าแมวเซาหรือแมวมอง ข้าพเจ้าเข้าใจว่าพวกแมวมองนี้น่าจะมีหน้าที่เป็นผู้คอยเหตุ มีหน้าที่คล้าย ๆ เสือป่านั้นเอง แต่แมวมองไม่มีหน้าที่ไปไกล ๆ มีหน้าที่รักษาใกล้ ๆ กักกันด่านทางเป็นต้น และเสือป่ากับแมวมองคงจะต้องมีหน้าที่ต้องกระทำติดต่อกันอยู่เป็นอันมาก จนลงปลายชื่อจึงติดกันอยู่ ถ้าเมื่อจะพูดถึงเสือป่าก็มักพูดถึงแมวมองเป็นคู่ติดกันไปว่า "เสือป่าแมวมอง" ดังนี้ พวกแมวมองในปัจจุบันนี้เรียกชื่อใช้ในกองทัพบกว่า "กองระวังด่าน"

เสือป่ากับแมวมอง ถึงแม้จะมีชื่อต่างกันเป็นสองอย่างก็จริง แต่คงจะต้องการคนชะนิดเดียวกันนั้นเอง ถ้าใครเป็นเสือป่าดีก็คงเป็นแมวมองดีเหมือนกัน งานที่ต้องทำก็คล้ายกัน ผิดกันแต่เสือป่าเดินไปเที่ยวสืบเสาะแสวงหาข่าวในที่ห่างกองหลวง แมวมองมีหน้าที่ระวังรักษาอยู่กับที่เท่านั้น เพราะฉะนั้นในที่นี้จึงจะเรียกรวมเสียเป็นชื่อเดียวว่า "เสือป่า" ทั้งนั้น ก็จะเป็นที่เข้าใจกันพออยู่แล้ว ในการสงครามแม่ทัพต้องอาศัยคนสืบข่าวเป็นหูเป็นตา เพื่อจะได้ทราบเหตุการณ์ข้างฝ่ายข้าศึก เพราะในการสงครามจะใช้วิธีเดาตลอดไปไม่ได้ ต้องอาศัยรู้เหตุการณ์ประกอบด้วย เพราะฉะนั้นหน้าที่เสือป่าจึงเป็นหน้าที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะเสมอเป็นหูเป็นตาของแม่ทัพ ถ้าเสือป่าไม่ดีสืบข่าวไม่ได้มา แม่ทัพก็เท่ากับคนตาบอด จะไปชนกับคนตาดีชะนะอย่างไรได้ ถึงจะมีกำลังสักเท่าใดก็ไม่มีประโยชน์เลย ถ้าสืบข่าวมาได้บก ๆ พร่อง ๆ หรือคลาดเคลื่อน แม่ทัพก็เหมือนคนตาฟาง อยู่ในฐานแพ้เปรียบคนตาดีอีก นี่เป็นส่วนเวลารบ แต่กองทัพมิใช่ว่าจะมีแต่เวลารบอย่างเดียว ก็ย่อมจะต้องมีเวลาหยุดพักแรมบ้าง แต่ว่าถ้าแม้ต้องวิตกคอยระวังไม่ให้ข้าศึกเข้าจู่โจมตีโดยไม่รู้สึกตัว ก็คงจะไม่เป็นอันหลับนอนหรือพักผ่อนร่างกายบ้างเลย เพราะฉะนั้นจึงต้องแบ่งหน้าที่ให้คนบางคนคอยระวังตรวจตราดูเหตุการณ์เพื่อป้องกันมิให้ข้าศึกจู่เข้ามาโดยกองทัพไม่รู้สึกตัวได้เลย คนในกองทัพจึงจะได้มีโอกาสหลับนอนผ่อนพักได้โดยไม่ต้องเป็นห่วง ผู้ที่มีหน้าที่สืบข่าวและคอยเหตุทั้งสองจำพวกนี้จึงนับว่าเป็นผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบอย่างสำคัญ เพราะแม่ทัพจะต้องมอบให้มีหน้าที่รักษาชีวิตของเพื่อนทหาร เพราะฉะนั้นผู้ที่จะกระทำหน้าที่เสือป่าต้องเป็นผู้ที่ควรจะไว้ใจได้ แม่ทัพจึงเลือกใช้ในหน้าที่อันสำคัญเช่นนั้น

ลักษณของผู้ที่ควรเลือกเป็นเสือป่านั้น คือ ต้องเป็นคนที่พอใจในการเที่ยวในทางป่าและทางทุ่ง รู้จักทางดี เดินทางไหนไม่หลง เพราะรู้จักสังเกตพื้นที่ ตะวัน ลม รอยเท้า และสิ่งอื่น ๆ เป็นผู้พิจารณาสิ่งทั้งปวงละเอียดละออ ไม่สะเพร่า ไม่เหม่อ รู้จักระวังรักษาตัว ไม่เป็นคนอ่อนแอ เป็นคนอดทน ไม่กลัวความลำบาก ไม่หดหู่หรือกลัวสิ่งใดโดยไม่จำเป็น และไม่กลัวตายในเวลาที่ควรจะตาย ต้องเป็นคนชะนิดที่เรียกว่าใจเด็ดเดี่ยว ต้องนึกถึงตัวน้อยที่สุด เมื่อถึงเวลาที่จำเป็นแล้วต้องยอมสละชีวิตของตนเอง เพื่อรักษาชีวิตของเพื่อนทหาร หรือสหายร่วมชาติกัน เพื่อรักษาพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นเจ้าของเรารักษาชาติบ้านเมืองและศาสนาของเรา

คนชะนิดที่กล่าวมาแล้วนี้ ย่อมเป็นที่นิยมนับถือของคนทั่วไปไม่ว่าชาติใดภาษาใด ชาติใดจะเป็นใหญ่เป็นโตและตั้งอยู่มั่นคงไปได้ก็เพราะมีคนชะนิดนี้มาก ๆ ส่วนชาติไทยเรานี้แต่เดิมมาก็ไม่ได้มีชาติมีภาษาเลยด้วยซ้ำ หากมีคนจำพวก ๑ ที่มีใจเด็ดเดี่ยวเป็นผู้ต้องด้วยลักษณเสือป่า เป็นผู้ที่ไม่ยอมเป็นข้าให้ใครกดขี่ จึงสู้อุตส่าห์แยกออกมาตั้งตนขึ้นเป็นคณะ ๑ ต่างหาก เรียกนามคณะของตนว่าไทยเพราะมีอิสสรภาพเต็มที่ ไม่ได้เป็นข้าใคร ครั้นต่อ ๆ มา ชาติไทยก็มั่นคงและเจริญรุ่งเรืองขึ้นทุกที การที่เจริญรุ่งเรืองมาแล้วก็เพราะมีคนที่มีลักษณเป็นเสือป่าแทนนั้นอยู่เป็นลำดับมา ถ้าจะตรวจดูในพระราชพงศาวดารก็จะแลเห็นได้ถนัด ว่าเวลาใดสมัยใดมีผู้ที่มีใจเป็นเสือป่าอยู่มาก เวลานั้นย่อมเป็นเวลาที่เมืองเรารุ่งเรืองที่สุด สมเด็จพระมหากษัตราธิราชของไทยเรามีลักษณเป็นเสือป่าหลายพระองค์ จะว่าแทบทุกองค์ก็

เกือบได้ เมืองเราจลาจลหรือเกือบจลาจลมาเป็นหลายคราวแล้ว ก็ยังไม่ถึงแก่พินาศล่มจม ยังกลับกู้ตัวได้เสมอ เพราะเหตุไรเล่า ก็เพราะ “กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี” “คนดี” ในที่นี้ก็คือคนที่มีลักษณควรเป็นเสือป่านั่นเอง ในพระราชพงศาวดารถ้าจะตรวจดูผู้ที่ต้องลักษณเสือป่าเช่นกล่าวมาแล้วนั้น เชื่อว่าจะหาได้มาก ในส่วนพระเจ้าแผ่นดินกรุงเทพทวาราวดี ก็มีสมเด็จพระนเรศวรเป็นตัวอย่างอันดีของเสือป่า ถ้าไม่ดีจริงแล้ว เมื่อพระมหาอุปราชากรุงหงสาวดีคิดปองร้ายที่ไหนเลยจะรอดพ้นมาจากเขตต์เมืองมอญได้ ครั้นเมื่อเป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้ว พระเจ้าหงสาวดีใช้ให้พระมหาอุปราชายกกองทัพมาตีพระนคร พระมหาอุปราชาอิดเอื้อนเพราะเหตุไร เพราะกลัวพระทัยสมเด็จพระนเรศวรนั่นเอง จึงต้องนับว่าแพ้กันเสียแต่ก่อนออกจากหงสาวดีมาแล้ว ครั้นเมื่อถึงเวลาออกกระทำสงคราม สมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระเอกา-ทศรฐเสด็จบุกรุกเข้าไปในกลางกองทัพมอญ แต่โดยลำพังช้างพระที่นั่ง ๒ ช้างเท่านั้น นี่ไม่ใช่เสือป่าหรือ และเมื่อเข้าไปถึงท่ามกลางทัพมอญแล้ว มอญมีอยู่เป็นหลายพัน เหตุไฉนจึงไม่รุมกันทำร้ายพระนเรศวรและพระเอกาทศรฐเล่า เพราะมอญทั้งหลายย่อมแลเห็นน้ำพระทัยของสองกษัตริย์ว่าเป็นเสือป่าแท้ มิได้ทรงมีความสะดุ้งกลัวต่ออันตราย มิได้ทรงเสียดายพระชนม์ชีพ ทรงยอมสละพระชนม์ให้แก่ชาติบ้านเมือง พะม่ามอญที่เป็นทหารก็มีใจเป็นเสือป่าเหมือนกัน เมื่อพวกตนมีอยู่มากกว่าหลายเท่าเช่นนั้นจึงมิได้ทำอันตรายแก่ไทยที่มีจำนวนน้อย เพราะฉะนั้นนับว่ากษัตริย์ทั้ง ๒ ได้ทรงมีชัย เพราะมีพระราชหฤทัยเป็นเสือป่าแท้ ครั้นมาชั้นจลาจลสมัยเมื่อเสียกรุงแก่พะม่าแล้ว ก็มีเจ้ากรุงธนบุรีเป็นผู้ต้องลักษณเสือป่าอย่างดี เป็นผู้กู้ชาติ

ไทยไว้ได้ในเมื่อกรุงได้เสียแก่พะม่า เพราะขุนหลวงสุริยาศน์อมรินทร์ ผู้มิได้เป็นเสือป่า ชาติไทยเราได้กระจัดกระจายแตกฉาน เจ้ากรุงธนบุรี ได้เป็นผู้รวบรวมคนไทยให้ตั้งตัวเป็นชาติขึ้นได้อีก นับว่าเป็นผู้ที่ได้ทำคุณทำประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองอย่างประเสริฐ ควรที่เราทั้งหลายจะจดจำกำหนดไว้ในใจ ไม่ควรจะนึกถึงเจ้ากรุงธนบุรีแต่ในตอนหลังเมื่อมีสติฟั่นเฟือนเสียแล้ว เพราะคนเสียจริตจะถือโทษไปหนักหนาทำไมอย่างไร ๆ เจ้ากรุงธนบุรีก็ยังดีกว่าพระเจ้าแผ่นดินบางองค์ มีขุนหลวงสุริยาศน์อมรินทร์เป็นต้น ซึ่งมีความบกพร่องในหน้าที่ของพระราชาธิบดี เพราะคิดถึงแต่ส่วนความสุขความสำราญ และศฤงคารบริวารยศ มิได้คิดถึงส่วนที่เป็นภาระจะต้องปกครองอาณาประชาชน มิได้คิดการต่อสู้ป้องกันศัตรูที่จะมาย่ำยีชาติบ้านเมือง เมืองเราจึงต้องเสียแก่พะม่า เจ้ากรุงธนบุรีนั้น ถึงแม้ในตอนปลาย เมื่อสติฟั่นเฟือนแล้วจะได้ประพฤติการไม่ดีต่าง ๆ มากก็จริง แต่ความชอบที่ได้กู้ชาติได้นั้น ควรจะเอาขึ้นตั้งชั่งดูด้วยอีกข้าง ๑ จึงจะเป็นยุติธรรม จึงจะแลเห็นได้ว่าเป็นผู้ที่สมควรคนไทยเราจะจดจำไว้เป็นตัวอย่างอันดีได้ผู้ ๑ แล้วต่อมาก็มีพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก อันทรงมีลักษณเสือป่าอย่างบริบูรณ์ยิ่ง ได้ทรงสร้างกรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทรมหินทราโยธยาน และเป็นปฐมบรมกษัตริย์ในพระราชวงศ์จักร เป็นที่เชิดชูเกียรติยศแห่งกรุงสยามยิ่งนัก แต่ในพระราชพงศาวดารมิใช่จะมีแต่ฉะเพาะพระเจ้าแผ่นดินที่มีลักษณเป็นเสือป่าเช่นกล่าวมาแล้ว ถึงในหมู่ข้าราชการก็มีผู้ที่ต้องลักษณเสือป่าอยู่เป็นอันมาก ที่ได้มีนามปรากฏมาในพระราชพงศาวดาร มีเจ้าพระยาจักรีและพระสุนทรสงครามในแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ์เป็นต้น ขุนนางทั้ง ๒ นี้กับพระราเมศวรเป็นเสือป่าจริง รู้แล้วว่าพระเจ้า

หงสาวดีเวลานั้นมีอำนาจมากอยู่ แต่ก็ยังได้ทัดทานในการที่จะให้ช้างเผือกไป นั่นก็เพราะรักเกียรติยศของชาติบ้านเมืองจึงกล่าวฮึกเหิมเช่นนั้น ถ้าแม้ว่าในเวลานั้นมีผู้ที่ใจเป็นเสือป่าอยู่มาก ๆ ที่ไหนเลยไทยเราจะต้องพ่ายแพ้ ครั้นเมื่อแพ้แล้วพระเจ้าหงสาวดี ขอเจ้าพระยาจักรีกับพระสุนทรสงครามไป คนทั้ง ๒ นี้ก็รู้อยู่ดีว่าคงต้องตาย มีความย่อท้อหรือ เปล่าเลยคนทั้ง ๒ นั้นรู้สึกว่าถึงเวลาที่จะต้องสละชีวิต เพื่อประโยชน์แห่งพระเจ้าแผ่นดิน และชาติบ้านเมือง เขาก็ยอมสละทันทีเช่นนี้ เขาจึงได้มีชื่อเสียงติดแผ่นดินมาจนทุกวันนี้ นี่ก็เป็นพะยานพออยู่แล้ว ว่าคนไทยเรานิยมนับถือผู้ที่มีลักษณเป็นเสือป่า จึงได้ยกย่องสรรเสริญแต่บุคคลชะนิดนี้ไว้ยิ่งกว่าบุคคลชะนิดอื่น ความนิยมอันนี้ใช่จะมีปรากฏแต่ฉะเพาะในพระราชพงศาวดารเท่านั้น ทั้งในหนังสือที่แต่งไว้อ่านเล่นก็มี คือในกลอนเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนเป็นต้น ในเรื่องนี้ตัวสำคัญก็คือขุนแผนซึ่งเป็นคนที่ต้องลักษณเสือป่าหลายประการ ถ้าใครยังไม่ได้อ่านก็ควรจะอ่านเชื่อว่าคงจะสนุก และจะทราบลักษณเสือป่าได้มาก แต่ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่คนในปัตยุบันสมัยนี้ จะประพฤติอย่างขุนแผนทุกประการไม่ได้ ต้องเข้าใจว่าเรื่องเขาแต่งมานานแล้ว และเขาแต่งไปตามความนิยมในสมัยนั้น แต่ถ้าแม้แหวกอ่านตรงไปให้เข้าใจถึงแก่นหรือหัวใจก็จะแลเห็นได้ว่า ข้อที่เขากล่าวชมขุนแผน หรือที่แต่งให้ขุนแผนนึกและพูดและทำ ล้วนเป็นสิ่งที่ควร "คนดี" จะประพฤติและเป็นสิ่งที่เรา ๆ ผู้อ่านในปัตยุบันสมัยนี้ควรจำเอามาไว้เพื่อเลือกใช้ในที่อันเหมาะได้ตามที่ควรแก่กาลสมัย

ผู้ที่มีลักษณควรเป็นเสือป่าเช่นกล่าวมาแล้วนั้น ใช่ว่าจะมีแต่ผู้ชาย ผู้หญิงก็มี เช่นสมเด็จพระสุริโยทัย อันสู้ทรงสละพระชนมชีพ

เพื่อป้องกันสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชผู้เป็นพระราชสามี และท้าวเทพกษัตรี ที่ได้ป้องกันรักษาเมืองถลางไว้มิให้เสียแก่พะม่าที่มาตีนั้น เป็นตัวอย่าง สมเด็จพระมหากษัตราธิราชในกรุงศรีอยุธยาก็ย่อมจะได้มีพระอรรคมเหสีมาแล้วทุกพระองค์ เหตุใดเล่าพระอรรคมเหสีจึงมิได้มีพระนามปรากฏมาในพระราชพงศาวดารเลย นอกจากสมเด็จพระสุริโยทัย นี่ไม่เป็นพะยานอยู่หรือว่าคนไทยนิยมนับถือสตรีที่มีใจเป็นเสือป่า เพราะสมเด็จพระสุริโยทัยมีพระหฤทัยเป็นเสือป่า จึงได้มีพระนามปรากฏอยู่ในตำนานแห่งชาติเป็นตัวอย่างอันดี เชิดชูชื่อหญิงไทยชาวสยามมาจนกาลบัดนี้

เมื่อคนไทยเราอ่านถึงผู้มีชื่อเสียง ทั้งผู้ชายผู้หญิง ที่ได้ทำความดีปรากฏอยู่ในตำนานของชาติเราดังนี้แล้ว ควรจะพากันรู้สึกอิ่มใจที่รู้สึกว่าเราได้เกิดมาในชาติคนกล้าหาญ รักเจ้ารักชาติรักศาสนา จนไม่กลัวความตาย ไม่เสียดายชีวิต คนเหล่านี้เป็นปู่ย่าตายายของเราทั้งหลาย ท่านสู้สละความสุขสำราญตลอดจนชีวิตให้แก่ชาติบ้านเมืองและศาสนา เพื่อจะได้ให้เราเป็นไทยอยู่สมนาม ฝ่ายเราผู้เป็นลูกเป็นหลานก็ได้มีความสุขสำราญตลอดมาทั้งชาติศาสนาก็ได้ถาวรรุ่งเรืองอยู่ นับว่าเราทั้งหลายได้รับมรดกจากท่านผู้ที่ล่วงลับไปแล้วอย่างประเสริฐ หาทรัพย์สินสิ่งใดจะมาสู้มิได้อีกต่อไปแล้ว เราทั้งหลายที่ได้รับมรดกไว้เช่นนี้แล้ว จะมาปล่อยให้มรดกของเราเสื่อมทรามไปจะเป็นการควรแลหรือ เปรียบเหมือนหนึ่งเศรษฐีที่ได้พยายามเก็บหอมรอมริบทรัพย์สมบัติไว้ได้ด้วยน้ำพักน้ำ-แรง เศรษฐีบุตรผู้ที่ได้รับทรัพย์มรดกต่อมามิได้ประกอบกิจอันใดที่จะรักษา หรือทำให้มรดกของตนนั้นเพิ่มพูนทวีขึ้น มีแต่จะใช้จ่ายบำรุงความสุขความพอใจของตน ทรัพย์อันเป็นมรดกนั้นก็นับวันนับจะร่อยหรอ

ลงไปทุกที ถึงแม้ว่าจะไม่หมดสิ้นไปในชีวิตของตน เมื่อถึงชั้นบุตรและหลาน ทรัพย์สมบัติน้นก็อาจอันตรธานถึงความพินาศฉิบหายได้ เว้นไว้แต่บุตรหลานจะขะเม้นขะมักเก็บหามาได้อีก ดังนี้ก็นับว่าต้องเริ่มต้นรวบรวมไปใหม่ ข้อนี้ฉันใดในส่วนบุคคล ในส่วนชาติก็เหมือนกัน สิ่งที่ปู่ย่าตายายเราท่านได้อุส่าห์หาได้มาและรักษาไว้ด้วยเลือดเนื้อและชีวิตของท่าน ควรแลหรือที่เราจะมาเพิกเฉยละทิ้งให้ชำรุดทรุดโทรมไป หรือให้ตกไปอยู่แก่ผู้อื่นแม้แต่ส่วนน้อยที่สุด ต้องตอบว่าไม่ควร ไม่ควรเลย เราจะยอมให้มรดกของเราเสื่อมทรามไปมิได้เป็นอันขาด ถ้าสิ่งไรที่ท่านได้ให้เรามาแล้ว เราจะต้องช่วยกันรักษาไว้ให้จงได้ เราเกิดมาในชาติไทย เราเกิดมาเป็นไทย เราต้องตายเป็นไทย ถ้าจะต้องเป็นข้าเขาแล้ว เราก็เท่ากับตาย เพราะเราก็จะเรียกตัวเราว่าไทยไม่ได้อีกต่อไป เพราะฉะนั้นถ้าเมื่อถึงเวลาที่มีภัยอันตรายมาสู่ประเทศบ้านเมืองเราแล้ว แม้ใครไม่ทำใจยอมสละชีวิตของตนเพื่อป้องกันชาติบ้านเมือง ก็จงเลิกเป็นไทยเสียเถิด อย่าเอาชื่อไทยไปใช้เรียกตนให้เพื่อนบ้านพลอยอายด้วยเลย ผู้ที่ไม่ยินยอมพร้อมอยู่ในใจว่าจะสละชีวิตเพื่อรักษาพระเจ้าแผ่นดิน รักษาชาติบ้านเมืองและรักษาศาสนา อันเป็นที่นับถือของตนแล้ว ก็ควรหลบหน้าไปเสียให้พ้นถิ่นฐานบ้านคน ไปอยู่โดยลำพังตน อันเป็นที่รักยิ่งกว่าชาติศาสนานั้นเสียดีกว่า

ทางที่จะแสดงให้ปรากฏว่าตนเป็นคนที่เต็มใจจะสละชีวิตเพื่อรักษาพระเจ้าแผ่นดิน ชาติบ้านเมือง และศาสนานั้น ที่เป็นทางตรงที่สุดก็คือโดยทางเป็นทหาร แต่มิใช่ว่ามีทหารอยู่แล้วจะเป็นการเพียงพอ การงานอย่างอื่น ๆ ที่เรียกว่าการพลเรือนก็ต้องมีผู้กระทำเหมือนกัน บ้านเมืองจึงจะจำเริญรุ่งเรืองได้ คนเราถึงจะเป็นทหาร หรือพลเรือนก็ตาม

ข้อสำคัญมีอยู่คือต้องกระทำการตามหน้าที่ของเราโดยเต็มสติกำลังความสามารถ ต้องหวังประโยชน์ของชาติบ้านเมือง ยิ่งกว่าเพ่งเล็งในส่วนประโยชน์ตน และเมื่อมีศัตรูหมู่อมิตรมาย่ำยีบ้านเมืองเรา หรือแม้แต่มีคนทุจจริตก่อการจลาจลขึ้นภายในเมืองเราเองก็ดี เป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคนที่เรียกตนว่าเป็นลูกผู้ชาย จะต้องรับอาสาสู้รบศัตรูหรือหมู่ทรชนจนสุดสิ้นกำลังและชีวิตของเรา แต่ถึงแม้ว่าจะตกลงในใจแล้วเช่นนั้นก็ดี ถ้าเป็นผู้ที่ไม่เคยได้ฝึกฝนเลยก็จะกระทำประโยชน์ได้น้อยนัก เพราะว่าถึงแม้จะมีความเต็มใจเพียงใด ถ้าไม่รู้หนทางที่จะทำตนให้เป็นประโยชน์ได้อย่างใดแล้ว ก็เท่ากับเป็นท่อนไม้ไปกีดเกะกะเปล่าๆ ถ้าผู้ที่เป็นทหารก็คงมีความรู้ทางทหารทำการเป็นประโยชน์ได้ แต่ถ้าเป็นพลเรือนต้องตั้งใจทำการเป็นผู้ช่วยทหาร และทางใดก็ไม่ดีเท่าทางช่วยสืบข่าวคราว เพราะฉะนั้นพลเรือนจึงควรเป็นเสือป่า ควรฝึกฝนและเรียนให้ชำนิชำนาญในทางเสือป่าไว้เสียแต่เมื่อบ้านเมืองยังสงบราบคาบอยู่ ฉวยว่ามีเหตุการณ์ฉุกเฉินมาก็จะได้ทำการเป็นประโยชน์ได้ทันที

ในที่สุดนี้ ขอเสือป่าทุกคนจงอย่าได้ลืมภาษิตที่ได้ลงปรากฏไว้ในธงประจำกองของเรา ขอจงจำไว้ให้มั่นและหมั่นนึกหมั่นท่องอยู่ในใจเสมอว่า "เสียชีพ อย่าเสียสัตย์"

บทที่ ๒

ความมุ่งหมายในการที่ตั้งกองเสือป่าขึ้น

(ได้แสดงครั้งแรกเมื่อวันอังคารที่ ๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔)

เมื่อได้อธิบายลักษณะแห่งเสือป่ามาแล้ว ก็ควรจะอธิบายความมุ่งหมายในการตั้งกองเสือป่านี้ขึ้นต่อไป หัวข้อใจความก็มีชัดเจนอยู่แล้วในพระราชปรารภที่พิมพ์ไว้ต้นข้อบังคับปกครองกองเสือป่า ซึ่งเสือป่าทุกคนควรจะอ่านและพิจารณาดูให้เข้าใจชัดเจนซึมทราบ แต่ถึงแม้ว่าพระราชปรารภมีอยู่แล้วเช่นนั้นก็ดี ควรที่จะเล่าสู่กันฟังอีกชั้น ๑ เพื่อจะได้เข้าใจดียิ่งขึ้น

เมืองไทยเราแต่เดิมมา บรรดาชายฉกรรจ์ก็ต้องเป็นทหารทุกคน ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะเหตุที่ชาติไทยเราได้เกิดขึ้นจากคณะชนพวก ๑ ซึ่งทนความกดขี่ของผู้ปกครองไม่ได้ จึ่งได้แยกกันออกมาตั้งตนขึ้นเป็นคณะ ๑ ต่างหาก เรียกตนว่าไทย ตามที่ข้าพเจ้าได้อธิบายมาแล้วในบทที่ ๑ ซึ่งว่าด้วยลักษณะเสือป่า คณะที่แยกออกมาตั้งขึ้นใหม่เช่นนี้ ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่จะต้องคอยตั้งหน้าต้านศัตรูไว้ เพื่อป้องกันมิให้คณะถึงแก่ความพินาศไปได้ และเพื่อจะได้มีโอกาสจำเริญขึ้นเป็นลำดับ ไทยเราได้มาจับเลือกเอาที่แผ่นดินซึ่งนับว่าว่างอยู่ เพื่อตั้งขึ้นเป็นภูมิลำเนาที่อาศัย ที่แผ่นดินอันนี้อยู่ในย่านกลางระหว่างชาติอื่น ๆ ที่มีอำนาจหรือมีพวกมากอยู่ก่อนแล้ว คือข้างฝ่ายเหนือก็เป็นถิ่นที่อยู่ของพวกจีนที่เราเรียกกันว่าฮ่อ ตะวันออกเฉียงเหนือและตะวันออกเป็นถิ่นของพวกญวน ตะวันออกเฉียงใต้เป็นแดนของพวกเขมร ฝ่ายใต้เป็นของพวกมะลายู ตะวันตกเป็นของพวกพะม่ารามัญ ไทยเราอยู่ในระหว่างกลางเช่นนี้ ก็ย่อมจะมีหนทางที่จะ

ถูกบีบคั้นได้มากอยู่เอง ถ้าจะตรวจอ่านดูในพงศาวดารและตำนานของชาติ เราก็จะแลเห็นได้ว่า ในอดีตกาลนั้น ไทยเราต้องรบพุ่งป้องกันตัวเราอยู่แทบไม่มีเวลาว่างเลย เพราะฉะนั้นเป็นธรรมดาและเป็นความจำเป็นโดยแท้ ที่คนไทยจะต้องรักษาตัวรักษาคณะอย่างแข็งแรงที่สุด คนไทยในโบราณกาลรู้สึกอยู่ดีเช่นนี้ จึงต้องให้บรรดาผู้ที่เกิดมาเป็นชายเป็นผู้ที่สามารถจะป้องกันชาติของตนได้ จึงถือเอาการชำนิชำนาญว่องไวในเพลงศัสตราวุธเป็นสิ่งสำคัญยิ่งกว่าสิ่งอื่น เด็กผู้ชายพอเดินได้ก็เพาะน้ำใจให้ร่าเริงในการรบพุ่งชิงชัย เพาะใจให้นิยมในการออกกำลังกายเพื่อให้ร่างกายแข็งแรง เพราะคนที่ไม่แข็งแรงก็ไม่มีประโยชน์ในการสงคราม นับว่าอยู่เปลืองข้าวสุกเปล่า การฝึกหัดเด็กผู้ชายจึงเป็นไปทางให้วิ่ง ให้ขี่ช้างขี่ม้า ให้ว่ายน้ำและเล่นเรือ ให้ปล้ำและชกกัน ให้รู้ทำกระบี่กระบองและทำมวย ดังนี้เป็นต้น ครั้นเติบใหญ่ขึ้นเป็นลำดับก็ฝึกฝนให้แคล่วคล่องชำนาญขึ้นเป็นลำดับ จนผู้ชายทุก ๆ คนอาจจะทำการต่อสู้ศัตรูที่จะมาเบียดเบียนพยายาคณะของตนได้ คำว่าทหารนั้นเอง แปลตามศัพท์ก็ว่าคนหนุ่มหรือคนฉกรรจ์เท่านั้น ต่อ ๆ มาเกิดมีคนอ่อนแอขึ้นบ้าง คนที่อ่อนแอนั้นก็เรียกชื่อเป็นทางติเตียนว่า "ไม่ใช่ทหาร" คือไม่แข็งแรง ไม่สามารถจะกระทำการตามหน้าที่ของชายหนุ่มหรือชายฉกรรจ์ได้ เป็นสิ่งที่น่าอับอายกันยิ่งนัก ถ้าใครถูกเรียกว่าไม่ใช่ทหารเท่ากับถูกเรียกว่าไม่ใช่ผู้ชาย คำว่าทหารไม่ได้แปลว่าพลรบ แปลว่าชายหนุ่ม

ความนิยมเช่นนี้ใช่ว่าจะมีแต่ในหมู่ไทยเรา ถึงในชาติอื่น ๆ ก็คิดตรงกันหมด ในมัชฌิมประเทศคนทั้งปวงแบ่งเป็นชาติใหญ่ ๔ ชาติ คือชาติกษัตริย์หรือนักรบ ๑ ชาติพราหมณ์หรือนักบุญ ๑ ชาติแพศย์หรือคน

ค้าขาย ๑ ชาติศูทหรือคนทำงาน ๑ ในชาติทั้ง ๔ นี้ถึงแม้ว่าพราหมณ์จะเป็นชาติสูงเพราะเป็นผู้มีความรู้ในวิทยาอาคมและไตรเพทก็จริง แต่ในการปกครองคณะก็ต้องอาศัยชาติกษัตริย์ ซึ่งเป็นผู้ได้ฝึกฝนตนให้ชำนิชำนาญในการรบ และได้ฝึกฝนให้มีกำลังวังชาแคล่วคล่องว่องไวมาแต่เด็ก และโดยเหตุที่พระราชาธิบดีมักต้องเลือกตั้งให้คนชาติกษัตริย์เป็นโดยมาก คำว่ามหากษัตริย์จึงมาเลยเข้าใจกันเป็นนามของพระราชาธิบดี คือเรียกพระราชาธิบดีว่านักรบใหญ่นั่นเอง เมื่อความนิยมมีอยู่เช่นนี้แล้ว บรรดาพระโอรสของพระราชาธิบดีก็จำเป็นต้องฝึกฝนศึกษาให้ว่องไวในเพลงศัสตราวุธและยุทธวิธี จึงจะไม่เสียทีที่ได้เกิดมาในวงศ์ขัตติยะหรือนักรบ ตั้งแต่พอมีกำลังพอก็ให้ศึกษาวิชาที่ควรแก่นักรบ คือต้องว่องไวในเพลงศัสตราวุธทุกประการ ต้องขี่ม้าดี ที่สุดจนการเล่นก็หัดให้นิยมในชะนิดที่จะเป็นประโยชน์ในทางขี่ม้า มีการตีคลีเป็นต้น การขี่ม้านี้ ชาวมัชฌิมประเทศนิยมกันมาก จนเมื่อจะสรรเสริญพระเกียรติยศพระราชาธิบดีจึงถวายพระนามว่าอัศวปติบ้าง อัศวโกวิทบ้าง ดั่งนี้เป็นต้น เมื่อผู้เป็นใหญ่เป็นที่นับถือเป็นนักรบเช่นนี้แล้ว ผู้น้อยในคณะก็ย่อมจะพากันนิยมในการเป็นนักรบตามกันไปหมด เพราะเป็นธรรมดาผู้น้อยย่อมพอใจประพฤติตนตามผู้ใหญ่ไม่ว่าในกาลใดสมัยใด ข้อที่กล่าวมาแล้วในส่วนมัชฌิมประเทศนั้น ย่อมกินความตลอดไปถึงประเทศอื่น ๆ ที่ใกล้เคียงทุกทิศ มัชฌิมประเทศเป็นประเทศที่ได้มีความเจริญรุ่งเรืองมาช้านานกว่าประเทศอื่น ประเทศอื่น ๆ จึงต้องคอยดูอย่างและทำตาม ความนิยมในนักรบเช่นกล่าวมาแล้วนั้น จึงแผ่มาทางภาคบูรพาโดยทาง พะม่า รามัญ ไทย มะลายู เขมร แผ่ไปภาคอุดรทาง

จีนตลอดถึงญี่ปุ่น แผ่ไปทางประจิมทางคันธารราษฎร์ (อัฟฆานิสถาน) อิหร่าน (เปอร์เซีย) อสุรีย์ (อัสสิเรีย) ไอยคุปต์ (อียิปต์) ยุเทย (ยูเดียหรือปาเลสติน) โยนก (อิโอเนียหรือครีซ) และโรม จนตลอดทั่วยุโรป

ฝ่ายไทยเรานี้ โดยเหตุที่ได้วิชาความรู้มาจากมัชฌิมประเทศ ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่ความนิยมจะไปทางเดียวกัน คือนิยมนับถือนักรบ นับถือผู้ที่ชำนาญในเพลงศัสตราวุธและยุทธวิธี แต่ที่นิยมเช่นนี้ไม่ใช่แต่นิยมตามครูไปอย่างเดียว นิยมเพราะรู้สึกความจำเป็นด้วย นิยมเพราะรู้อยู่ด้วยว่าคณะจะควบคุมกันไว้ได้และจะสามารถต่อสู้ศัตรูที่จะมาเบียดเบียฬได้ก็ด้วยอาศัยกำลังพลรบเท่านั้น จึงต้องอุตส่าหปลูกเพาะความร่าเริงในการรบไว้ในใจของคนทุกคนทั้งชายและหญิง ที่ต้องสอนให้ผู้หญิงนิยมในนักรบด้วยนั้น เพราะมารดาย่อมเป็นบุรพาจารย์ของบุตร มารดาเป็นผู้ที่จะได้ฝึกสอนน้ำใจบุตรของตนก่อนครูบาอาจารย์อื่น จึงมีโอกาสที่จะจูงน้ำใจและความคิดของบุตรไปในทางใดๆ ได้ดียิ่งกว่าครูบาอาจารย์อื่น ด้วยความประสงค์อันนี้ เรื่องนิทานที่นำมาเล่ากันอยู่โดยมาก จึงมักเป็นเรื่องที่กล่าวถึงการรบพุ่งชิงชัย ละครที่เล่นก็พอใจเล่นเรื่องรบเหมือนกัน ถ้าสังเกตดูหนังสือเรื่องต่างๆที่แต่งขึ้นไว้แต่โบราณกาล ก็จะแลเห็นได้ว่า ตัวเอกในเรื่องนิทานหรือเรื่องละครคงเป็นนักรบทุกคนไม่เว้นเลย จะจับหนังสือใดๆขึ้นก็ได้คงเหมือนกันทั้งนั้น ตัวเอกในหนังสือคงมีเรียกว่า พระทรงฤทธิ์ พระทรงเดช พระทรงศร พระทรงธรรค์ ดังนี้เป็นต้น

เมื่อความนิยมในนักรบฝังแน่นอยู่ในสันดานคนไทยชั้นก่อนเช่นนี้แล้ว ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่จะคิดจะจัดการใดๆ ก็เป็นไปในทางเตรียมรบ

หรือจะพูดตามภาษาที่เข้าใจกันในบัดนี้ว่าทางทหารแบบทหาร ลักษณะปกครองคณะ ก็คือลักษณะหัวโจกปกครองพรรคพวกพลรบนั้นเอง พระราชาธิบดีเป็นหัวโจกหรือแม่ทัพใหญ่ทรงปกครองควบคุมประชาชนโดยพระองค์เอง ครั้นต่อมาคณะจำเริญขึ้น เติบโตขึ้น พระราชาธิบดีจะทรงปกครองโดยลำพังไม่ไหว ก็ต้องทรงตั้งแต่งผู้ที่ไว้วางพระราชหฤทัยให้เป็นผู้ดูแลควบคุมแยกออกเป็นหมวดกองย่อยอีกชั้น ๑ ผู้ที่ทรงมอบให้รับอำนาจแบ่งเช่นนี้จึงมีนามว่าเสนาบดี คือผู้เป็นใหญ่ในกองทัพ ต่อมาก็ขยับขยายและแบ่งการบังคับบัญชาลงไปอีก เป็นหมวดเป็นกองย่อยลงไป หมู่คนที่แบ่งออกไปเช่นนี้เรียกว่ากรม มีเจ้ากรมเป็นผู้กำกับควบคุมอีกชั้น ๑ ต่อเมื่อคนไทยเราได้ตั้งอยู่มีภูมิลำเนาเป็นหลักฐานมั่นคงแล้ว จึงเกิดมีบ้านมีเมือง พระราชาธิบดีก็เป็นพระเจ้าแผ่นดินขึ้น เจ้ากรมก็เป็นเจ้าบ้านเจ้าเมือง ส่วนเสนาบดีเป็นผู้ดูแลควบคุมเจ้าเมืองซึ่งแต่เดิมเป็นเจ้ากรมอยู่ในกองทัพของตน ดังนี้ แต่ลักษณะปกครองก็มิได้เปลี่ยนแปลงอย่างใด คงเป็นไปตามแบบปกครองกองรบตามเดิมนั้นเอง แต่ครั้นเมื่อคนได้ตั้งอยู่เรียบร้อยเป็นหลักฐานแล้ว เมื่อเป็นเวลาว่างการศึกสงครามก็ได้คิดทำไร่ทำนา พอสะสมสะเบียงอาหารขึ้นไว้ใช้ในเวลามีศึก ซึ่งเป็นเวลาหาสะเบียงอาหารได้โดยยาก ส่วนการปกครองก็ต้องใช้ทรัพย์เพื่อบำรุงผู้คน หรือปลูกสร้างและหาของต่าง ๆ ที่ไม่มีอยู่ในเขตต์ของเราเองเป็นต้น จึงต้องมีส่วยสาอากรเก็บจากประชาชน เพื่อรวบรวมมาเป็นกองกลางไว้ใช้สอยในการทำนุบำรุงตามที่ต้องการ ส่วนประชาชนที่ทำมาหากินเกิดมีทะเลาะวิวาทกันด้วยเหตุต่าง ๆ ก็ต้องมีผู้พิจารณาตัดสินคดีให้เป็นที่ปรองดองกัน หน้าที่ในแผนกปกครองทั่วขึ้น

ทุกที่ พระเจ้าแผ่นดินจะทรงวินิจฉัยและสั่งการงานทุกแผนกก็ย่อมจะไม่ไหวอยู่เอง จำเป็นจะต้องมอบการให้ผู้อื่นกระทำแทนพระองค์บ้างเป็นแผนก ๆ ไป ผู้ที่จะมอบให้ทำการงานแทนพระองค์เช่นนี้ ก็ต้องเลือกผู้ที่ไว้วางพระราชหฤทัยได้ จึงทรงเลือกผู้ที่เป็นนายทัพหรือเสนาบดีนั้นเอง มอบให้เป็นผู้บังคับบัญชาการคนละแผนก ผู้ที่เป็นใหญ่บังคับบัญชาการในกระทรวงทะบวงการจึงได้มีนามว่าเสนาบดีติดมาจนทุกวันนี้ ซึ่งมีเมืองเดียวแต่เมืองไทยเท่านั้น เมืองอื่น ๆ ไม่ได้เรียกเจ้ากระทรวงว่าเสนาบดีหรือนายทัพเลย ใช้เรียกด้วยศัพท์ที่แปลตรงว่าอำมาตย์หรือผู้รับใช้ (มินิสเตอร์) บ้าง ว่าเลขานุการ (เสเครตารี) บ้าง ดังนี้ ฝ่ายเสนาบดีในเมืองเราที่ได้รับมอบหน้าที่เป็นผู้บังคับบัญชาการต่าง ๆ นั้นเล่า ตนก็เป็นทหาร จึงเป็นธรรมดาต้องเลือกใช้นายทหารที่ตนได้เคยบังคับบัญชามา ฝ่ายนายทหารก็เลือกใช้ทหารที่ตนเคยบังคับบัญชามานั้นต่อลงไปเป็นลำดับ ก็นับว่าเป็นการปกครองดำเนินไปโดยสะดวกเพราะมิได้มีการเปลี่ยนแปลงอันใด คงจัดการตามระเบียบจัดทัพนั้นเอง

เมื่อได้แบ่งกันทำการงานเป็นแผนก ๆ เช่นกล่าวมาแล้ว เจ้าหน้าที่ทุก ๆ คนก็ต่างมีความประสงค์ที่จะให้การงานในแผนกของตนดำเนินไปโดยเรียบร้อย จึงเกิดการหวงแหนผู้คนกันขึ้น การหวงแหนคนของตนนี้เอง ทำให้เกิดธรรมเนียมสักหมายหมู่กันขึ้น เพื่อจะได้ติดตามกันได้โดยสะดวกและไม่ไปคละปนกับคนหมู่ของผู้อื่น นี่เป็นต้นเหตุของการมีเลขสังกัด ส่วนการที่แบ่งคนเป็นทหารกับพลเรือนนั้น ไม่ใช่แบ่งเป็นคนต้องรบกับคนไม่ต้องรบ ความจริงนั้นพวกที่เรียกว่าทหาร คือผู้ที่ยังมิได้มีเหย้าเรือนครอบครัวเป็นหลักฐาน ยังเป็นหนุ่ม พวกพลเรือนคือพวกบุคคล

ที่มีครอบครัวเหย้าเรือนอยู่เป็นหลักฐานแล้ว ดังนี้ ก็การรบนั้นมิใช่ว่าจะมีแต่ฉะเพาะในเวลาที่ศึกใหญ่มาติดเมืองเท่านั้น ถึงในเวลาปรกติก็ย่อมจะมีคนร้ายที่ทำโจรกรรมปล้นสะดมข่มเหงประชาชน จึงจำเป็นต้องปราบปรามคนร้ายเหล่านี้อยู่เนือง ๆ หน้าที่ปราบปรามคนร้ายเหล่านี้ตกอยู่แก่ผู้ที่ไม่มีครอบครัว คือไม่มีห่วง ก็คือคนหนุ่ม คนหนุ่มก็คือทหาร เพราะฉะนั้นผู้ที่มีหน้าที่ทำการปราบปรามคนร้ายจึงเลยมีนามปรากฏว่าทหาร แต่มิใช่ว่าทหารนั้นจะเป็นคนจำพวก ๑ ต่างหากจากพลเรือนทีเดียว ทหารนั้นเองเมื่อมีครอบครัวเหย้าเรือนเป็นหลักฐานแล้วเมื่อใดก็เป็นพลเรือนเมื่อนั้น ตามคำที่ใช้ในกฎหมายไทยก็ปรากฏชัดอยู่ คือพลเรือนแปลว่าผู้ที่ครองเรือน เพราะฉะนั้นทหารที่มีเรือนก็เป็นพลเรือนเหมือนกัน ในโบราณสมัยนั้นทหารหรือชายหนุ่มก็ดี พลเรือนหรือชายผู้ครองเรือนก็ดี ถ้าเมื่อมีศึกมาติดเมืองเมื่อใด ก็ต้องจับอาวุธขึ้นต่อสู้ศัตรูทุกคนเสมอหน้ากันหมด ข้อนี้เป็นพะยานอยู่ว่า พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารที่ใช้อยู่ในบัดนี้บันนี้ มิได้ผิดแผกไปจากประเพณีโบราณของไทยเราเลย ผู้ที่เกณฑ์เข้ามารับราชการประจำในกองทัพบก กองทัพเรือ กองตระเวน และตำรวจภูธรนั้น ก็คือชายหนุ่มที่ยังมิได้เป็นพลเรือน ยังไม่มีครอบครัว เป็นทหารตรงตามนามศัพท์เดิม ผู้ที่เป็นกองหนุนคือพลเรือนนั่นเอง เพราะฉะนั้นถ้าจะว่าไปตามจริงนี้ว่าเป็นอันหันกลับเข้าหาทางเดิม ซึ่งได้ปรากฏแน่นอนมาแล้วว่าเป็นประโยชน์ดีแก่ชาติบ้านเมือง และเป็นหนทางที่ไทยเราได้รักษาตัวรอดมาได้จนทุกวันนี้

การที่คนไทยมาเกิดรังเกียจในการเป็นทหารขึ้นนั้น เพราะว่าเมืองเราได้สงบราบคาบไม่มีศึกสงครามมานานแล้ว คนไทยเราได้รับความ

สุขสบายมากเข้า จึงชวนจะลืมเสียว่า การที่ไทยเราได้รักษาตัวรอดเป็นชาติมาได้ตลอด ก็เพราะท่านผู้เป็นต้นตระกูลเป็นชนกของเราทั้งหลายได้อุตส่าห์ทนความลำบากมาด้วยกันโดยความพร้อมเพรียง มิได้หาความสุขกิน ๆ นอน ๆ อยู่เปล่า ๆ คนชาติใดที่หาความสุขความสำราญเกินไปแล้ว ในไม่ช้าก็ต้องล่มจม เพราะได้ปล่อยตนให้อ่อนแอเสียแล้ว ครั้นเมื่อมีข้าศึกศัตรูมาเบียดเบียฬจึงไม่มีกำลังและความสามารถพอที่จะต่อสู้ป้องกันตัวได้ ความข้อนี้ปรากฏอยู่ในตำนานของชาติที่ได้เคยมีอำนาจมาแล้วโดยมากทั่วไป ในยุโรปมีกรุงโรมและประเทศโยนกเป็นตัวอย่างอันแลเห็นได้ถนัด โรมและโยนกเคยมีอำนาจเป็นเจ้าโลกมาครั้ง ๑ แล้วมาหมดอำนาจลงก็เพราะชาวโรมและชาวโยนกพากันมัวเมาในความสุขส่วนตัวจนลืมนึกถึงชาติ ถึงในชมพูทวีป (อาเซีย) นี้เองก็เช่นกัน ท่านทั้งหลายรู้สึกหรือไม่ว่า ในชมพูทวีปนี้ มีประเทศที่ยังเป็นอิสสระบริบูรณ์อยู่เพียง ๔ ประเทศเท่านั้น คือประเทศสยาม ๑ ประเทศอิหร่าน ๑ ประเทศจีน ๑ ประเทศญี่ปุ่น ๑ ประเทศที่ใกล้เคียงกับเราได้ตกไปอยู่ในอำนาจของชาวยุโรปเสียแล้วก็ประเทศ ท่านทั้งหลายรู้สึกหรือไม่ ขอให้แลดูสักหน่อย พะม่าที่เคยเป็นคู่ขันกับเรามานั้น บัดนี้ก็เป็นข้าอังกฤษเสียแล้ว เขมรที่เคยเป็นชาติรุ่งเรืองอย่างยิ่ง เคยเป็นนายไทยเราบัดนี้ก็เป็นข้าฝรั่งเศสเสียแล้ว ญวนก็เป็นข้าฝรั่งเศส มะลายูก็เป็นข้าอังกฤษเสียกว่าครึ่งแล้ว ชะวาที่เคยรุ่งเรืองมามากแล้วก็เป็นข้าวลันดา ถ้าจะดูให้ห่างออกไปอีกหน่อยก็จะเห็นเป็นที่น่าสลดใจอีก มัชฌิมประเทศอันใหญ่โต มีผู้คนเป็นก่ายกอง เป็นที่เกิดแห่งศิลปวิทยาแทบทุกอย่าง เป็นที่เกิดแห่งพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ๆ บัดนี้อังกฤษก็

ครอบครองอยู่ เกาหลีก็เป็นข้าญี่ปุ่นแล้ว ส่วนในประเทศที่ยังคงเหลือเป็นอิสสระอยู่ ๔ ประเทศในชมพูทวีปนี้ อิหร่านก็กำลังตกอยู่ในเวลาฉุกละหุกแทบจะเอาตัวไม่รอด ฝ่ายจีนนั้นเล่า ก็มีเหตุการณ์ไม่เรียบร้อยต่าง ๆ อยู่เนือง ๆ คงเหลือแต่เมืองเรากับญี่ปุ่นที่ยังสงบราบคาบอยู่พอที่จะเงยหน้าได้ ใน ๒ ประเทศนี้ โลกนิยมนับถือประเทศไหนมากกว่ากัน มีความเสียใจที่จะต้องตอบว่าเขานับถือประเทศญี่ปุ่น เพราะเหตุไร เพราะญี่ปุ่นได้แสดงให้ปรากฏแก่โลกชัดเจนแล้ว ว่าเมืองญี่ปุ่นยังมีนักรบที่สามารถ มีทหารที่ต่อสู้ข้าศึกไม่ย่อหย่อนมีกำลังมากพอที่จะป้องกันชาติบ้านเมืองได้ ใช่แต่เท่านั้น ยังมีกำลังพอที่จะยกออกไปทำสงครามนอกอาณาเขตต์มีชัยชำนะได้ด้วย

ก็ไทยเราเล่า เราจะอวดเขาได้อย่างญี่ปุ่นหรือไม่ เราจะแสดงให้ปรากฏแก่โลกได้หรือไม่ ว่าในเมืองเราก็ยังมีนักรบที่สามารถ มีทหารพอที่จะป้องกันรักษาความเป็นไทยของเราไว้ได้ ถ้าเรายังอวดเขาไม่ได้โดยเต็มปากเต็มคอแล้ว ก็อย่าเพ่ออวดเขาเลย เรามาช่วยกันตั้งใจเพ่งเล็งดูให้แลเห็นชัดเสียก่อนเถิด ว่าเวลานี้เราตั้งอยู่อย่างไร ไทยเราได้มีความสุขมาเสียหลายชั่วคนแล้ว เพราะบ้านเมืองของเราไม่ได้มีศึกใหญ่มาติดช้านานแล้ว ไม่ได้รบพุ่งชิงชัยมาเสียช้านานแล้ว จริงอยู่การรบเล็ก ๆ น้อย ๆ เราได้กระทำอยู่บ้าง เช่นปราบฮ่อ ปราบผีบุญ ปราบเงี้ยวเป็นต้น แต่การปราบเหล่าร้ายเช่นนี้จะเรียกว่ารบจริงไม่ได้ เพราะผู้ที่ต่อสู้กับเรามิได้เป็นคนจำพวกที่เสมอกับเรา ความคิดหย่อนกว่า อาวุธก็เลวกว่าของเรา ทั้งวิธีรบก็ไม่ชำนาญเท่าเรา แต่เพราะเหตุที่การศึกใหญ่จริง ๆ ไม่ได้มีมาติดเมืองเราเสียหลายชั่วคนแล้ว ครั้นเราปราบ

เหล่าร้ายเหล่าโจรนั้นได้ ก็อยากจะทะนงว่าพวกเราเก่งพอแล้ว เลยเชื่อว่าชาติเรามีกำลังตั้งมั่นคงอยู่พอแล้ว ที่คิดเช่นนี้เปนการคิดผิดจริง ๆ เปรียบเหมือนคนที่ยืนอยู่ริมตลิ่งที่มีกระแสน้ำเซาะ ค่อยพังไปทีละเล็กละน้อยก็ไม่รู้สึกตัว กว่าจะรู้สึกตัวสิตลิ่งจะลงครืนไปเสียแล้ว ถ้าเมื่อพังแล้วถึงแม้จะช่วยกันดันไว้ก็คงไม่อยู่ สู้คิดอ่านลงเขื่อนกันไว้ก่อนดีกว่า ดังนี้ฉันใด ไทยเราไม่ควรจะรอจนกว่าจะมีภัยมาถึงเข้าแล้วจึงลุกขึ้นวิ่งเต้นอย่างเช่นที่เปนมาแล้ว ไม่ควรจะลุกขึ้นเอะอะต่อเมื่อศัตรูมาถึงประตูบ้านแล้ว เพราะถ้ารอไปจนถึงเวลานั้นแล้ว อย่านึกเลยว่าจะทันท่วงที กว่าจะเตรียมตัวกันเสร็จศัตรูก็จะเข้าบ้านได้เสียแล้ว เพราะฉะนั้นควรไทยเราจะรู้สำนึกตัวและเตรียมตัวไว้ให้พร้อมตั้งแต่ในเวลาที่บ้านเมืองยังราบคาบอยู่ ถ้าเมื่อไม่มีศึกมาติดเมืองก็แล้วไป เมื่อมีศึกมาก็จะต่อสู้ได้โดยเต็มฝีมือ ถึงอย่างไร ๆ อย่าให้ใครเย้ยเราได้ ว่าลงนอนให้เขาเหยียบเล่นตามสบายใจ

ข้อสำคัญเบื้องต้น ควรเราจะเข้าใจและแปลนามบุคคล ๒ จำพวก คือทหารกับพลเรือนนั้นให้ถูกต้องตามที่ท่านแต่ก่อนท่านเข้าใจกันมา ควรเข้าใจเสียว่า ถึงจะมีนามแยกเปน ๒ วัตถุอยู่ ว่าทหารกับพลเรือนดังนี้ก็ดี แต่อันที่จริงก็เปนคนที่มีนามซึ่งอาจจะเรียกให้กันตลอดได้ทั้ง ๒ จำพวก คือคำว่าไทย ทหารก็เปนส่วน ๑ ของคนไทย พลเรือนก็เปนส่วน ๑ ของคนไทย จะมาเปนคนต่างพวกต่างเหล่ากันอย่างไรได้ ทหารทุกคนก็ต้องเปนพลเรือนอยู่ด้วย พลเรือนทุกคนก็ควรจะเปนทหารได้ด้วยเท่ากัน จะกล่าวว่าการต่อสู้ศัตรูเพื่อรักษาพระเจ้าแผ่นดิน รักษาชาติศาสนาของเรานี้ เปนหน้าที่ของผู้ที่มีนามว่าทหารเท่านั้น ถูกต้องแลหรือ ถ้าเช่นนั้นมิมีแต่ทหารจำพวกเดียวหรือที่เปนคนไทย พลเรือนเปนคนภาษา

ใดเล่าจึ่งจะไม่กระทำหน้าที่ป้องกันรักษาชาติไทยและเมืองไทย แต่สัตว์เดียรฉานมันยังรู้จักรักษารวงรังที่อาศัยของมัน คนเราจะไม่รักษาบ้านเมืองของตนจะมิเลวทรามเสียเต็มที่หรือ จริงอยู่มีชาวยุโรปบางจำพวกที่เรียกตนว่าเป็นนักปราชญ์พอใจพูดติทหารต่าง ๆ ร้องว่าเปลืองเงินแผ่นดินเปล่าเพราะไม่ได้ทำประโยชน์ให้บังเกิดขึ้นเลย ไม่ได้ทำการอันใดที่นำเงินเข้าคลังเลย มีแต่กินเงินแผ่นดินฝ่ายเดียว และเรียกทหารว่าคนรับสินจ้างฆ่าคน เช่นนี้เป็นต้น คนที่พูดเช่นนี้มักเป็นผู้ที่อยากจะอวดโวหารเท่านั้น ถ้าเมื่อเกิดเหตุการณ์มีข้าวศึกสงครามขึ้นแล้ว ก็จะเป็นผู้ร้องตะโกนหาทหารก่อนคนอื่น ข้าพเจ้าขอเสียทีเถิดคนไทยอย่าพูดเช่นนั้นบ้างเลย ของที่จะใช้ตามทำตามอย่างชาวยุโรปที่ของเขาดี ๆ ก็มีถมไป อย่าไปเลือกเอาของเลวของเขามาเป็นตัวอย่างเลย ชาติไทยเราตั้งขึ้นได้ด้วยอาศัยกำลังของนักรบ เราอย่าพากันดูถูกนักรบเลย เรามาชวนกันเป็นนักรบบ้างจะดีกว่า จะได้ไม่เสียทีที่เกิดมาในตระกูลนักรบ ใครที่มีโอกาสได้รับราชการอยู่ในกองทัพบกทัพเรือเป็นต้นแล้ว ก็ควรยินดีว่าตนเดินตามรอยเท้าชนกของเราทั้งหลายอยู่แล้ว แต่ถึงแม้ผู้ที่มิได้รับราชการประจำอยู่ในกองทัพ ก็ควรจะให้โอกาสได้กระทำหน้าที่อันควรแก่คนไทยบ้างเหมือนกัน โดยความมุ่งหมายที่จะให้โอกาสอันนี้และข้าพเจ้าจึ่งได้จัดตั้งกองเสือป่าขึ้น และข้าพเจ้ามีความหวังอยู่ว่า คงจะได้เห็นคนไทยถือเอาโอกาสที่ข้าพเจ้าได้ให้นี้ เพื่อสำแดงให้เห็นปรากฏว่าไม่ลืมว่าตนเป็นส่วน ๑ แห่งชาติไทย และมีความเต็มใจที่จะกระทำหน้าที่ซึ่งผู้เป็นต้นตระกูลเป็นชนกของเราทั้งหลายได้กระทำมาแล้ว เต็มใจที่จะสละความสุขสำราญของตนและประโยชน์ในส่วนตน จนถึงยอมสละ

ชีวิตเป็นที่สุด โดยความประสงค์ที่จะให้ชาติของเราคงเป็นไทยอยู่ อย่าให้ต้องรับความอัปยศตกต่ำไปได้

แต่ท่านทั้งหลายอย่าเข้าใจผิด อย่าเข้าใจไปว่าข้าพเจ้าบังคับหรือบีบคนผู้หนึ่งผู้ใดให้เข้ากองเสือป่าเพื่อประโยชน์ของตัวข้าพเจ้าเอง อย่าเข้าใจผิดไปว่า ถ้าไม่เข้ากองเสือป่าจะไม่มีทางเจริญในราชการได้ เพราะไม่ใช่เป็นพวกข้าพเจ้า ข้าพเจ้ามิได้มีความคิดความประสงค์เช่นนั้นเลยเป็นความสัตย์ บรรดาคนไทยทุกคน ข้าพเจ้าถือว่าเป็นพวกข้าพเจ้าทั้งสิ้น ในหมู่คนไทยด้วยกันไม่ควรจะแบ่งกันว่า ผู้นั้นเป็นพวกเขา ผู้นี้เป็นพวกเรา ขึ้นชื่อว่าคนไทยก็ควรจะนับว่าเป็นพวกเราด้วยกันทั้งนั้น หากจะเป็นพวกเขาก็แต่คนต่างชาติต่างภาษาเท่านั้น เพราะฉะนั้นถึงแม้ผู้ใดจะมิได้เข้ากองเสือป่าโดยมีเหตุขัดข้องอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม ข้าพเจ้าไม่ถือเลยว่าผู้นั้นเป็นคนอื่น คงยังถือเป็นกันเองอยู่นั้น ข้าพเจ้าขออย่างเดียวแต่อย่าให้หลงเชื่อไปว่าชาติเรามั่นคงอยู่พอแล้ว ไม่ต้องวุ่นวายอะไรต่อไป ขอแต่ให้คนไทยทุก ๆ คนนึกถึงชาติบ้านเมืองอย่าได้ขาดเลย ขออย่าให้ผู้ใดพูดเลยว่า สิ่งนั้นเป็นหน้าที่ของผู้นั้นต่างหากผู้นี้ต่างหาก มิใช่หน้าที่ของตนโดยฉะเพาะ เพราะฉะนั้นถึงจะเข้ากองเสือป่าก็ตาม หรือจะมิได้เข้าก็ตาม ถ้าผู้ใดตั้งใจทำการตามหน้าที่ของตน โดยหวังประโยชน์ให้บังเกิดแก่ชาติบ้านเมืองอยู่เสมอแล้ว ก็เป็นอันเพียงพออยู่แล้ว แต่ถ้าผู้ใดนึกแต่ถึงตัว หาแต่ความสุขใส่ตัว ไม่ต้องนึกถึงชาติบ้านเมือง ชาติบ้านเมืองจะเป็นอย่างไรไปก็ตามที ถึงศัตรูจะมาย่ำยีที่ไหน ๆ ก็ช่างเถิด ขอแต่อย่าให้มาข่มเหงตนเองเท่านั้น คนเช่นนี้ ข้าพเจ้าต้องติเตียนอย่างแรง ต้องเรียกว่าเกิดมาเสียชาติ

คนไทยทั้งหลาย ข้าพเจ้าขอเตือน อย่าเผลอตัวมัวหลงว่าบ้านเมืองสงบราบคาบอยู่ จะไม่ต้องกระตือรือร้นเตรียมตัว เราต้องเตรียมไว้ให้พร้อมเสมอ การไม่พรักพร้อมเหมือนหนึ่งชวนศัตรูให้มาย่ำยี ธรรมดาศัตรูที่จะคิดตีเมืองใดต้องเลือกหาเวลาที่ระส่ำระสาย ในพระราชพงศาวดารกรุงเทพทวาราวดีถ้าอ่านดูก็คงจะเห็นได้ว่า พระเจ้าหงสาวดียกมาทีไร ก็เลือกเวลาที่คาดว่าไทยเราจะมิได้เตรียมตัวไว้พร้อมแล้วทุกครั้ง ส่วนพระยาละแวกก็มักคอยรอจนศึกหงสาวดีมาติดกรุงศรีอยุธยาเสียก่อน จึงจะยกมาซ้ำเติม นี่ก็คือเลือกเอาเวลาที่ไทยเราไม่ได้เตรียมต่อสู้ทางด้านเขมรนั้นเอง ยกมาอ้างเท่านี้ก็พอจะเห็นได้แล้วว่า การเตรียมตัวเป็นการจำเป็นที่จะต้องทำล่วงหน้าไว้แต่ในเวลาที่บ้านเมืองราบคาบ เมื่อประเทศอื่นเห็นว่าเราเตรียมตัวไว้พร้อมที่จะต่อสู้ ซะดีซะร้ายก็เลยงดความคิดที่จะมาตี เพราะเป็นธรรมดาการที่จะยกไปย่ำยีตีชาติใดเมืองใด ถ้าคนชาตินั้นเขาเตรียมไว้ว่าจะต่อสู้จนสุดกำลังแล้ว ก็คงจะตีได้โดยยาก และต้องเปลืองกำลังคนและทรัพย์มาก บางทีประโยชน์ที่จะได้จะไม่เพียงพอกับที่เสีย เพราะเหตุฉะนี้พวกเราไม่ควรจะนอนใจ เวลานี้เป็นโชคดีของเราที่เมืองเราสงบราบคาบอยู่ เราควรถือเอาโอกาสอันนี้เพื่อคิดจัดการเตรียมตัวไว้ให้พร้อม

ในที่สุดนี้ ข้าพเจ้ามีภาษิตอัน ๑ ซึ่งได้ลองประพันธ์ขึ้นไว้พอให้จำได้ง่าย ๆ ขอท่านทั้งหลายจงจำฝังไว้ในใจว่า

“แม้หวังตั้งสงบ จงเตรียมรบไว้พร้อมสรรพ์
ศัตรูกล้ามาประจัญ จะอาจสู้รีปูสลาย”

บทที่ ๓

หน้าที่ประจำตัวคนทุกคน

(แสดงครั้งแรกเมื่อวันอังคาร ที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔)

ในครั้งก่อนข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้ว ว่าชนชื่อว่าคนไทยด้วยกันแล้ว ควรต้องถือว่าเป็นพวกเดียวกันทั้งนั้น ไม่ควรจะถือว่าผู้นั้นเป็นพวกเขา ผู้นี้เป็นพวกเรา เมื่อจะถือว่าคนไทยเป็นพวกเดียวกันเช่นนั้นแล้ว ก็ควรต้องประพฤติให้สมกับการที่ถือเช่นนั้น ธรรมดาคนที่เป็นพวกเดียวกันแล้ว ต้องคิดอ่านทำการงานให้บังเกิดประโยชน์แก่กันและกันให้มากที่สุดที่จะพึงกระทำไปได้ ต้องต่างคนต่างช่วยกันและกัน อุดหนุนเจือจานกันและกัน จึ่งจะเรียกว่าชอบกันจริง เป็นพวกเดียวกันจริง

ในชั้นต้น เมื่อแรก ๆ คนไทยเราจะก่อร่างสร้างตัวขึ้นนั้น ทุก ๆ คนย่อมจะนับว่าตนเป็นพวกเดียวกัน ร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน ตายด้วยกันเป็นด้วยกัน จะคิดการสิ่งไรก็ร่วมใจซึ่งเป็นการจำเป็นโดยแท้ เพราะศัตรูอยู่รอบข้าง ต้องเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน จึ่งจะป้องกันคณะไว้ได้ คนไทยทุกคนในโบราณสมัยนั้นได้รู้สึกอยู่ว่า ทุก ๆ คนมีหน้าที่ที่จะต้องกระทำเพื่อต่อสู้ศัตรูป้องกันรักษาคณะในเวลาสงคราม ส่วนในเวลาสงบศึกว่างสงครามก็มิได้ลืมประโยชน์ของคณะ ยังคงต้องกระทำหน้าที่ต่อคณะอยู่เสมอ ต้องต่างคนต่างช่วยกันทำนุบำรุงคณะ และช่วยกันชี้แจงปลุกใจลูกหลานให้กระทำหน้าที่ของตน ๆ เพื่อประโยชน์แห่งคณะ ถ้าได้คงเป็นเช่นนี้ตลอดมา เมืองไทยเราก็จะได้จำเริญรุ่งเรืองยิ่งกว่าเดี๋ยวนี้เป็นอันมาก ก็ที่มิได้เป็นมาตลอดอย่างเช่นที่กล่าวมาแล้วนั้นเพราะเหตุใด ข้าพเจ้าจะขอลองอธิบายตามอัตโนมัติของข้าพเจ้าต่อไป

ข้าพเจ้าได้อธิบายมาแล้วในบทที่ ๒ ลักษณะปกครองเมืองไทยเรานี้ได้เป็นมาตามแบบปกครองกองรบตลอดมา ไม่ได้เคยใช้วิธีอื่นเลย ที่สุดจนการมีเลขสมสังกัดขึ้นนั้น ก็ประสงค์ให้เป็นความสะดวกแก่การเกณฑ์กองทัพ คือผู้ชายทุกๆคนต้องสังกัดขึ้นอยู่ในกรมใดกรมหนึ่ง เพื่อเวลาที่มีศึกสงครามเมื่อใด ก็จะได้กะเกณฑ์เป็นหมู่เป็นกองไปทีเดียว ใครที่ได้เคยเป็นนายควบคุมอยู่ในเวลาสงบศึก ก็คงเป็นผู้ควบคุมในเวลามีศึก นับว่าเป็นทางที่ดี คือลูกกองรู้จักนายกองของตนทุกคน เป็นอันตัดทางที่จะยุ่งเหยิงในส่วนพูดจาสั่งเสียไม่เข้าใจกันนั้นได้ทางหนึ่ง ลักษณะควบคุมเลขสังกัด ในเมื่อสมัยที่มีการรบอยู่เนือง ๆ นั้น ก็เป็นหนทางที่สะดวกดี และไม่เป็นที่เดือดร้อนอันใด แต่ต่อ ๆ มา การรบพุ่งซึ่งชัยมีห่าง ๆ เข้า ผู้คนตั้งภูมิลำเนาเป็นหลักฐานลงได้มากขึ้น ก็เริ่มจับทำการเพาะปลูกและหาเลี้ยงชีพโดยวิธีต่าง ๆ ตามแต่ตนจะถนัดและสามารถทำได้ ฝ่ายการปกครองก็ต้องการทรัพย์และพัสดุที่จะใช้สอยเพื่อบำรุงคณะและบ้านเมืองให้รุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับ โดยความประสงค์ทรัพย์และพัสดุนั้น ๆ จึงจัดการผ่อนผันให้ผู้ที่มีครอบครัวเหย้าเรือน คือพลเรือนได้มีโอกาสพ้นจากการเกณฑ์มาประจำหรือมาเข้าเวรเป็นพลรบ คงมีไว้แต่ชายฉกรรจ์หรือหนุ่ม คือทหาร ประจำอยู่สำหรับทำการปราบปรามคนร้ายที่กระทำการปล้นสะดมข่มเหงประชาชน ผู้ที่เป็นพลเรือนเป็นผู้ที่มีครอบครัวและมีหลักฐานมั่นคงแล้ว และได้ประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพอยู่นั้น ก็ผ่อนผันให้ได้ทำมาหาเลี้ยงชีพตามสบาย แต่เพราะยังคงเป็นส่วนหนึ่งแห่งคณะ จึงต้องให้ช่วยบำรุงคณะในทางส่งส่วยสาอากรต่างๆมาเข้ากองกลาง นับว่าเป็นอันได้กระทำหน้าที่แห่งพลเมืองส่วนหนึ่ง คือ

ออกทรัพย์หรือพัสดุแทนกำลังกาย ฝ่ายคนหนุ่มยังไม่มีเหย้าเรือน ยังมิได้มีโอกาสสะสมสมบัติพัสดุอย่างใด ก็คงให้ออกกำลังกายแทนทรัพย์หรือพัสดุ นับว่าเป็นอันกระทำหน้าที่แห่งพลเมืองส่วนหนึ่งเหมือนกัน เพราะฉะนั้นจึงแลเห็นได้ว่าคนไทยทุก ๆ คน ย่อมจะต้องมีหน้าที่ประจำตนที่จะพึงต้องทำเพื่อประโยชน์ของชาติบ้านเมือง นับว่าความคิดเดิมที่ได้จัดลงไว้นั้น โดยความมุ่งหมายอันดีและเป็นการสมควรอย่างยิ่ง

ก็เหตุใดเล่าการจึงมาเสื่อมถอยหรือผิดเพี้ยนไปจากความคิดเดิม สำเหตุเบื้องต้นก็คือความจำเริญแห่งคณะนั้นเอง ในชั้นต้นคณะยังย่อมอยู่ก็มีทางที่ผู้อื่นจะรังแกได้มากอยู่ จึงต้องดูแลบังคับบัญชาว่ากล่าวกันอย่างกวดขัน จะปล่อยแผนกใดให้หละหลวมไม่ได้เลย เมื่อรักษาตัวดีอยู่ก็ตั้งมั่นอยู่ได้ ความมั่นคงของคณะนั้นเองทำให้คณะมีความจำเริญรุ่งเรืองขึ้นโดยเร็วพลัน ผู้คนก็ทวีขึ้นเป็นลำดับ ทั้งเกิดขึ้นในคณะนั้นเองทั้งมีคนจรมาพึ่งพาอาศัยหาร่มเย็น คณะยิ่งจำเริญขึ้น ยิ่งเติบโตขึ้น ก็ยิ่งมีกำลังมากขึ้นเป็นลำดับ คนอื่น ๆ ก็ออกจะยำเกรงขึ้น การถูกรังแกเช่นที่เคยมีมาแต่แรก ๆ ก็น้อยลง ห่างไปเป็นลำดับ จึงทำให้บังเกิดสำเหตุที่ ๒ คือคนเรามีเวลาว่างรบมากขึ้น มีเวลาทำมาหากินมากขึ้น มุลนายผู้ควบคุมกรมและกองก็อนุญาตให้ลูกกองของตนที่มีเหย้าเรือนและมีหลักฐานให้ไปทำมาหากินตามภูมิลำเนา ต่อเมื่อใดมีศึกสงครามจึงจะเรียกระดมเข้าประจำกองรบทั่วกัน แต่ผู้ที่มิได้ประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพก็คงเกณฑ์ให้อยู่ประจำเป็นพลรบ ผู้ที่ปล่อยไปทำมาหากินนั้น ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ต้องส่งส่วยสาอากรตามแต่จะกะเกณฑ์เป็นส่วนอุดหนุนคณะ ถ้าใครส่งส่วยไม่ได้ก็ต้องให้ออกกำลังกายแทน คือต้องเข้ามาอยู่ประจำหรือเข้าเวรเป็นพลรบ คนเหล่านี้โดยมากคงเป็นคน

หนุ่ม คือทหาร ทหารย่อมเป็นผู้มีกำลังบริบูรณ์อยู่ เพราะฉะนั้นเมื่อไม่มีการรบ จะให้อยู่เปล่าๆ ก็เปลืองข้าวสุก จึงใช้ให้ทำการงานซึ่งต้องการกำลังกายมากกว่ากำลังทรัพย์หรือพัสดุ ทหารจึงมาเกิดเป็นบ่าวของผู้ควบคุมขึ้น จึงทำให้บังเกิดสำเหตุที่ ๓ คือคนไทยเรามีนิสสัยไม่ชอบเป็นบ่าว จึงคิดหาทางที่จะหลีกเลี่ยงมิให้ต้องทำการอย่างบ่าว สู้อุตส่าห์ขวนขวายหาทรัพย์หรือพัสดุมาเสียเป็นส่วย เพื่อจะได้หลุดพ้นจากการเป็นบ่าว หรือถ้าไม่มีทรัพย์และพัสดุก็หาตัวผู้อื่นมารับใช้แทนตน ผู้ที่มีบุตรก็ให้จัดบุตรเข้ารับการแทน เพราะบุตรเป็นหนุ่มและยังไม่มีครอบครัว ยังไม่มีห่วงใย ยังมิได้ลงมือทำมาหากิน ถึงแม้จะต้องถูกเกณฑ์ไปประจำอยู่กับมูลนายก็ไม่เสียประโยชน์อันใด ทั้งเป็นทางที่ฝึกฝนคนหนุ่มให้รู้จักอยู่ในบังคับบัญชา และให้ได้กระทำการซึ่งสมควรเป็นหน้าที่คนหนุ่ม นับว่าเป็นการถูกต้องดีอยู่แล้ว เกือบจะลงเป็นรอยเดิม แต่คราวนี้มาถึงสำเหตุที่ ๔ คือการศึกสงบมากขึ้น มีการที่จะต้องรบห่างเข้า คนมีเวลาหาความสุขมากเข้า ผู้ที่เป็นมูลนายมีหน้าที่จะควบคุมพล จึงเกิดคิดใช้อำนาจสำหรับตำแหน่งหน้าที่ของตนนั้นเพื่อประโยชน์ของตน ใช้คนที่สังกัดอยู่ในกรมกองของตนให้กระทำการงานให้ตนบ้าง บังคับให้ส่งส่วยสาอากรเป็นทรัพย์และพัสดุแทนมารับใช้บ้าง ยิ่งมีความสุขมากขึ้นก็ยิ่งประสงค์ความสุขทวีขึ้นเป็นลำดับ การหาทรัพย์และพัสดุจะหาได้โดยอาการใดเป็นอย่างสะดวก ก็ยิ่งเอาคนเอาทางนั้น ในตอนนี้ข้าพเจ้าจะเล่าไม่ได้ดีเท่าที่สุนทร (ภู่) ได้แต่งไว้ อยู่ในหนังสือมูลบทบรรพกิจ เรื่องพระไชยสุริยา ซึ่งบางทีท่านทั้งหลายจะได้อ่านแล้ว แต่จะมิได้เพ่งเล็งความให้ลึกซึ้ง เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขออนุญาตนำมาว่าให้ฟังในที่นี้

"๏ อยู่มาหมู่ข้าเฝ้า ก็หาเยาวนารี ที่หน้าตาดี ๆ ทำมโหรีเคหา
๏ ค่ำเช้าเฝ้าสีซอ เข้าแต่หอพอกามา หาได้ให้ภริยา โลโภพาให้บ้าใจ
๏ ไม่จำคำพระเจ้า เหไปเข้าภาษาไสย ถือดีมีข้าไท น้อยแต่ไพร่ใส่ขื่อคา
๏ คิดที่มีคู่ คือไก่หมูเจ้าสุภา ใครเอาข้าวปลามา เจ้าสุภาก็ว่าดี
๏ ที่แพ้แก้ชนะ ไม่ถือพระประเวณี ขี้ฉ้อก็ได้ดี ไล่ด่าตีมีอาญา
๏ ที่ซื่อถือพระเจ้า ว่าโง่เง่าเต่าปูปลา ผู้เฒ่าเหล่าเมธา ว่าใบ้บ้าสาระยำ
๏ ภิกษุสมณะ เล่าก็ละพระสธำม์ คาถาว่าลำนำ ไปเร่ร่ำทำเฉโก
๏ ไม่จำคำผู้ใหญ่ ศีศะไม้ใจโยโส ที่ดีมีอะโข ข้าขอโมทนาไป
๏ ภาราสาวัตถี ใครไม่มีปราณีใคร ดุดื้อถือแต่ใจ ที่ใครได้ใส่เอาพอ
๏ ผู้ที่มีฝีมือ ทำดุดื้อไม่ซื่อซอ ไล่คว้าผ้าที่คอ อะไรพ่อก็เอาไป
๏ ข้าเฝ้าเหล่าเสนา มิได้ว่าหมู่ข้าไท ถือน้ำร่ำเข้าไป แต่น้ำใจไม่นำภา
๏ หาได้ใครหาเอา ไพร่ฟ้าเศร้าเปล่าอุรา ผู้ที่มีอาญา ไล่ตีด่าไม่ปราณี ฯ"

ข้าพเจ้าต้องขออภัยในการที่มาท่องกลอนมูลบทเสียยืดยาวเช่นนี้ แต่ข้าพเจ้าเห็นว่ากลอนตอนนี้ เป็นเหมือนหนึ่งรูปภาพที่นายช่างได้เขียนขึ้นโดยใช้เส้นน้อยเส้นที่สุด แต่เป็นรูปภาพที่เขียนจากของจริง เพราะฉะนั้นถ้าจะดูแต่เผิน ๆ คงแลเห็นแต่เส้นที่ขีด ๆ ไว้สองสามเส้นเกือบจะไม่เป็นรูปเป็นร่างอะไร ต่อเมื่อพิจารณาเข้าแล้วจึงจะแลเห็นได้ว่ารูปภาพนั้นใกล้ความจริงเพียงไร บทกลอนอันนี้เป็นเหมือนหนึ่งเล่าตำนานของชาติไทยเรา นับจำเดิมตั้งแต่เมื่อได้ตั้งขึ้นเป็นปึกแผ่นแน่นหนาแล้ว มีเวลาที่สงบศึกมากกว่ามีศึก ต่างคนต่างหาความสุขและคิดถึงตัวของตัวมากขึ้นทุกที ใครมีอำนาจวาสนามาก ๆ ก็ใช้อำนาจใช้กำลังผู้คนที่สังกัดเพื่อบำรุงความสุขของตน และใครเล่าจะมีโอกาสทำเช่นนั้นได้ดีกว่า

เจ้าหมู่นายกองที่มีหน้าที่ปกครองควบคุมกองรบ พวกมูลนายเหล่านี้ก็เริ่มกดขี่คนในบังคับของตนหนักเข้า จนคนระอาทนอยู่ไม่ไหว ต้องซื้อความรำคาญ จะเรียกเอาทรัพย์หรือพัสดุอย่างใด ๆ ก็ตามใจทั้งสิ้น ขอเสียอย่างเดียวแต่อย่าให้ต้องเข้าไปประจำหรือเข้าเวรเป็นพลรบเท่านั้น ข้อนี้และเป็นข้อที่ทำให้คนไม่สมัครเป็นทหาร ข้อนี้เป็นข้อที่ทำให้คนพากันกลัวเป็นทหาร ข้อนี้เป็นข้อที่ทำให้นามของทหารกลายเป็นนามเรียกบุคคลที่เลวทราม คือคนไม่มีหลักฐานสิ้นคิดสิ้นทางที่จะดิ้นให้หลุดแล้ว จึงต้องคงประจำอยู่ในหมู่ทหาร

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้ทรงหยั่งด้วยพระปรีชาญาณทอดพระเนตรเห็นความจริงโดยถ่องแท้แล้ว ทอดพระเนตรเห็นเป็นแน่ชัดอยู่แล้ว ว่าเมืองไทยเราจำจะต้องจัดให้มีกำลังทหารไว้เพื่อป้องกันมิให้ศัตรูมาย่ำยี แต่ถึงแม้ว่าจะคิดจัดการฝึกหัดทหารให้ถูกต้องตามแบบที่โลกนิยมกันว่าดีแล้วสักเพียงใดก็ตาม ถ้าคนไทยเรายังมีความรังเกียจในการเป็นทหารอยู่แล้ว ก็คงจะจัดให้กองทัพจำเริญรุ่งเรืองขึ้นโดยรวดเร็วมิได้ วิธีที่จะตัดความรังเกียจอันนี้ให้ศูนย์หายไป ก็ได้แต่ตัดรากเง่าที่บังเกิดแห่งความรังเกียจอันนั้นให้หมดไป จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เลิกวิธีควบคุมคนเป็นหมู่เป็นกองตามธรรมเนียมเดิมสมัยก่อนนั้นเสีย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตราพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารขึ้นแทน พระราชบัญญัติอันนี้ ถ้าแลดูเผิน ๆ ก็ดูเหมือนหนึ่งเป็นใหม่มา แต่ที่แท้นั้นควรนับว่าเป็นอันหันกลับเข้าหารอยเดิม ดังข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วในบทที่ ๒ และข้อความที่กล่าวมาแล้วในบทนี้น่าจะทำให้แลเห็นถนัดยิ่งขึ้นอีกชั้น ๑

ข้อสำคัญที่สุดซึ่งคนไทยไม่ควรจะลืมเสียเลย คือคนไทยทุก ๆ คน ต้องกระทำหน้าที่ของตนตามที่ต้นตระกูลและชนกของเราทั้งหลายได้กระทำมาแล้วก่อนเรา ทุก ๆ คนต้องเตรียมตัวพร้อมและต้องกระทำตนให้เป็นผู้สามารถจะต่อสู้ศัตรูที่จะมาย่ำยีชาติเรา ต้องเป็นผู้สามารถป้องกันรักษาบ้านเกิดเมืองนอนของตน ผู้ใดเป็นคนฉกรรจ์ เป็นคนหนุ่มก็ควรจะตั้งใจกระทำหน้าที่ซึ่งควรคนหนุ่มจะกระทำ คือหน้าที่ทหาร ไม่ควรรังเกียจในการที่จะรับราชการเป็นทหาร ควรรู้สึกและเข้าใจเสียว่าการที่เป็นทหารนั้นไม่ใช่เป็นอะไรที่เลวทรามต่ำช้า ไม่เป็นที่น่าอายอย่างใดเลย สิ่งที่ควรอายคือความประพฤติที่ชั่วที่เลวทราม การที่จะอยู่เฉย ๆ กิน ๆ นอน ๆ และเที่ยวเตร่เถลไถลนั้นแลเป็นสิ่งที่ควรอาย คนที่อยู่เปล่า ๆ ไม่ทำประโยชน์ให้แก่ชาติหรือบ้านเมืองอันเป็นที่เกิดและที่อาศัยของตนนั้นแลเป็นผู้ที่ควรอาย คนที่มิได้เตรียมตัวไว้ให้พร้อมที่จะป้องกันรักษาบ้านเกิดเมืองนอนของตนนั้นแลเป็นผู้ที่ควรอาย คนเราในสมัยนี้พอใจอวดอยู่ว่าตนดีกว่าคนไทยคนเก่า ๆ ไม่ใช่หรือ ก็คนไทยเก่า ๆ เขามีหน้าที่กระทำเพื่อประโยชน์ของชาติบ้านเมืองทุกคน คนไทยชั้นใหม่จะไม่สมัครทำหน้าที่เช่นนั้นบ้างจะว่าตนดีกว่าเขาอย่างไร ข้อเสียของคนไทยชั้นใหม่นี้มีอยู่ที่สำคัญคือสิ่งใดที่เป็นของเก่าจะทิ้งเสียให้หมด แต่ของใหม่ก็ไม่มีมาแทน ได้ยินฝรั่งเขาพูดอะไรได้ยินแว่ว ๆ ฟังไม่ศัพท์ก็จับเอามากระเดียด เขาพูดก็พูดไปบ้างอย่างนั้นเอง การที่ประพฤติตนตามอย่างฝรั่งนั้น ถ้าประพฤติตามในทางที่ดีก็ไม่น่าติเตียน นี่เลือกประพฤติแต่ฉะเพาะในทางที่จะสะดวกแก่ตนอย่างเดียว ที่จะไม่สะดวกก็ไม่เก็บมาประพฤติตามบ้าง ฝรั่งเขารักชาติบ้านเมืองของเขา ทำไมเราไม่รักบ้าง วิ่งไปรักไปนิยมชาติอื่นภาษาอื่นของเขาทำไม ชาติของเราเองเลวทราม

อย่างไรจึงรักไม่ได้ ขอให้เชื่อข้าพเจ้าเถิด ข้าพเจ้าได้ไปศึกษาอยู่ในประเทศยุโรปเกือบ ๑๐ ปี ข้าพเจ้าคงจะต้องได้สังเกตได้รู้จักอัธยาศัยและความคิดของชาวยุโรปบ้าง เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจะกล่าวได้โดยความเชื่อมั่นว่า คนไทยที่ไม่รู้จักรักชาติของตนเอง อย่าเผลอไปว่าชาวยุโรปเขาจะนับถือ มีแต่เขาจะดูถูกเท่านั้น

การที่จะแสดงให้ปรากฏว่ารักชาติมากกว่ารักตน มุ่งประโยชน์ของชาติยิ่งกว่าประโยชน์ของตนนั้น ก็มีอยู่ ที่เป็นทางดีที่สุดคือผู้ใดมีหน้าที่อย่างไร ควรตั้งใจกระทำหน้าที่อันนั้นไปให้ดีที่สุดที่สามารถจะกระทำได้ ผู้ที่เป็นข้าราชการมีหน้าที่อย่างใด ควรตั้งใจกระทำหน้าที่ของตนโดยซื่อสัตย์สุจริตสม่ำเสมอ ไม่ควรทำแต่ฉะเพาะต่อหน้าที่นั่งหรือต่อหน้าผู้ใหญ่ ต่อหน้าทำอย่างไรลับหลังก็ทำอย่างนั้น แต่มิใช่ว่าจะจำกัดฉะเพาะผู้ที่เป็นข้าราชการเท่านั้น จึงจะมีหน้าที่ควรกระทำสำหรับแผ่นดิน เกิดมาเป็นคนต้องมีหน้าที่กระทำสำหรับแผ่นดินและชาติทุกคน ไม่มีเวลาที่จะว่างเว้นหน้าที่อันนี้เลย ตั้งแต่รู้เดียงษาตลอดจนวันตาย และจะเป็นผู้ชายหรือผู้หญิงก็คงมีหน้าที่ประจำสำหรับตัวทุกคน ทุกๆคนมีหน้าที่อันควรจะกระทำเพื่อประโยชน์แห่งชาติบ้านเมือง แต่หากจะยังมิได้มีผู้ชี้ให้แลเห็น จึงมีผู้รู้สึกน้อยนัก ประหนึ่งเส้นผมบังภูเขาอยู่เท่านั้น

ในชั้นต้น เมื่อยังเป็นเด็กก็มีหน้าที่ศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยาต่าง ๆ เพื่อจะได้สะสมความรู้เหล่านั้นไว้เพื่อประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพ และจะได้ไม่เป็นตุ่นเต่าอยู่เปล่าเปลืองที่แผ่นดินเปลืองข้าวสุก เมื่อคนมีความรู้ก็คงจะสามารถประกอบการงานได้โดยถูกต้องดีกว่าผู้ที่ไม่มีความรู้ เมื่อการงานทำดีก็จะมีผลงอกงามอันจะเป็นประโยชน์แก่ตนทางตรง และและเป็นประโยชน์แก่ชาติทางอ้อม เพราะคน ๆ หนึ่งก็คือส่วน ๑ แห่ง

ชาติ ถ้าส่วนแห่งวัตถุใดเจริญรุ่งเรืองโดยมาก วัตถุนั้นก็คงจะเจริญรุ่งเรืองมากขึ้น จึงเห็นได้ว่า การเล่าเรียนเบ็นหน้าที่ของเด็กทุกคนไม่ว่าชายหรือหญิง จะต้องพึงกระทำเพื่อประโยชน์แห่งตนเองและประโยชน์แห่งชาติด้วยเบ็น ๒ สถาน

ครั้นเมื่อมีอายุมากขึ้นแล้ว ถ้าเบ็นหญิงก็มีหน้าที่ฝึกฝนตนให้มีความสามารถเบ็นแม่เหย้าแม่เรือนได้ดีและต้องช่วยมารดาทำการงานในบ้าน อันเบ็นกิจของผู้หญิงจะควรกระทำ ฝ่ายชายที่เบ็นหนุ่มขึ้นแล้ว เบ็นชายฉกรรจ์ขึ้นแล้ว มีกำลังพอที่จะป้องกันชาติบ้านเมืองของตนได้แล้ว ก็มีหน้าที่ทำการตามที่ควรแก่ชายหนุ่มควรทำหน้าที่ให้สมนาม คือเบ็นทหาร มีหน้าที่ฝึกหัดไว้ให้มีความรู้และสามารถพอสมควรที่จะต่อสู้ศัตรูได้ในเวลาที่มีศึกมาติดเมือง ในระหว่างเวลาที่กำลังฝึกหัดให้มีความชำนิชำนาญในเพลงอาวุธและยุทธวิธีนั้น ก็ต้องรับหน้าที่เบ็นผู้ปราบปรามคนพาลทุจจริตที่ทำร้ายข่มเหงประชาชนให้ได้ความเดือดร้อน ทำมาหากินไม่สะดวกเพราะคนพาลนั้น ถ้าแม้ว่าไม่มีผู้ใดเบ็นหน้าที่คอยปราบปรามคนพาลอยู่แล้ว จะหาความสุขสำราญที่ไหนมาได้เล่า คนทุกคนจะมิต้องมัวแต่นั่งคอยระวังป้องกันรักษาทรัพย์สมบัติพัสดุของตนเองอยู่ทุกคนหรือ ถ้าต้องทำเช่นนั้นอยู่เสมอจะหาเวลาที่ไหนมาประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพอีกเล่า เมื่อการเบ็นอยู่เช่นนี้แล้ว จึงจำเบ็นต้องแบ่งให้คนเหล่า ๑ เบ็นผู้มีหน้าที่ป้องกันรักษาทรัพย์สมบัติพัสดุของประชาชนทั่วไป ก็ใครเล่าจะควรได้รับมอบหน้าที่อันนี้ ก็คือคนหนุ่ม เพราะประการ ๑ มีกำลังบริบูรณ์อยู่ ประการ ๑ ยังมิได้มีครอบครัวหรือเหย้าเรือนที่จะต้องปก-ครอง จึงเบ็นอันยังไม่มีห่วง อีกประการ ๑ ยังมิได้ตั้งทำมาหาเลี้ยงชีพเบ็นปึกแผ่น หรือถ้าหากจะมีบ้างก็น้อยส่วน เหตุนี้จึงมีกำหนดเกณฑ์

คนหนุ่มเข้ารับราชการในกองทัพบก กองทัพเรือ กองตระเวน และกองตำรวจภูธร การเข้ารับราชการในแผนกเหล่านี้นับว่าเป็นหน้าที่อันชายหนุ่มควรจะกระทำ เพื่อประโยชน์ตน คือจะได้รับความฝึกฝนให้เป็นนักรบ ให้เป็นผู้สามารถป้องกันชาติของตนได้สถาน ๑ เพื่อประโยชน์แห่งคณะ คือเพื่อนบ้านจะได้ไม่ต้องมัวเป็นห่วงระวังทรัพย์สมบัติมิให้เป็นอันตรายด้วยโจรภัย ก็เหมือนหนึ่งสมณาคุณผู้ใหญ่ที่ได้ทะนุถนอมเลี้ยงดูตนมาด้วยความสิเนหา ให้พอได้มีโอกาสนอนตาหลับบ้าง ดังนี้สถาน ๑ เพื่อประโยชน์แห่งชาติคือถ้าแม้มีศึกมาติด ก็จะได้มีผู้สามารถต่อสู้ศัตรูได้โดยเข้มแข็ง หรืออย่างน้อยก็จะพอช่วยทำให้คนอื่นเกรงใจไม่มาข่มเหงชาติเราได้ง่าย ๆ ดังนี้อีกสถาน ๑

ครั้นเมื่อพ้นกำหนดที่รับราชการประจำอย่างทหารแล้ว ออกไปเป็นพลเรือน ก็มีหน้าที่ต้องทำมาหาเลี้ยงชีพให้เป็นหลักฐานเพื่อจะได้เป็นผู้ครองเรือนให้สมนามที่ว่า "พลเรือน" ขอจงอย่าได้ลืมเสียว่าพลเรือนต้องมีเรือน ต้องมีที่อยู่โดยมั่นคงเป็นหลักฐาน ต้องมีทางได้มาให้พอกับทางเสีย ต้องเป็นผู้สามารถช่วยบำรุงชาติบำรุงคณะด้วยทรัพย์สินที่หามาได้โดยน้ำพักน้ำแรง ผู้ที่มีครอบครัวก็มีหน้าที่ปกครองครอบครัวของตนมิให้ประพฤติผิดทำนองคลองธรรม ต้องสั่งสอนบุตรและผู้น้อยที่อยู่ในความปกครองของตนให้เดินไปสู่ทางที่ดีที่ชอบ ต้องคอยหมั่นตักเตือนให้กระทำการตามหน้าที่ซึ่งสมควรแก่อายุ คือบุตรที่ยังเยาว์ บิดามารดามีหน้าที่จัดการให้ได้รับความศึกษาตามสมควรแก่กำลังและโอกาสที่มี ถ้าบุตรมีร่างกายบริบูรณ์อยู่ควรส่งตัวไปเข้าโรงเรียนเพื่อจะได้มีโอกาสคบค้าสมาคมกับเด็กอื่น ๆ ที่มีอายุเสมอกัน ควรเริ่มเพาะปลูกความร่าเริงในการเป็นนักรบและสั่งสอนให้มีความรู้สึกนึก

ถึงชาติศาสนา ให้ความรู้สึกนี้ฝังอยู่ในสันดานตั้งแต่ยังเยาว์ เมื่อมีอายุสมควรที่จะทำหน้าที่อย่างชายหนุ่ม คือเป็นทหารได้แล้ว ก็ควรตักเตือนชี้แจงให้แลเห็นประโยชน์และความจำเป็น อย่าให้โอกาสให้หลีกเลี่ยงหน้าที่ของชายหนุ่ม ผู้ใหญ่ทั้งชายและหญิงที่เป็นบิดาและมารดาหรือที่เป็นผู้ใหญ่ในวงศ์ตระกูลและครอบครัวต้องรู้สึกเป็นหน้าที่ของตนอย่าง ๑ ที่จะให้บุตรหลานผู้ชายของตนเป็นทหาร ถึงแม้ว่าการที่บุตรหรือหลานจะไปเป็นทหารนั้น จะเป็นเครื่องทำให้รู้สึกอาลัยว้าเหว่ในส่วนตัวบ้าง ก็ควรจะคิดเสียว่า ตนเป็นผู้ใหญ่จะต้องคิดถึงประโยชน์ของเด็กและประโยชน์ของชาติมากกว่าความสุขความสำราญในส่วนตนเอง บุตรเราหลานเรามิใช่จะล้มหายตายจากกันไปเมื่อไร เขาจะไปกระทำการตามหน้าที่ของชายหนุ่ม เขาจะไปฝึกหัดไว้ให้มีความชำนิชำนาญพอที่จะป้องกันพระเจ้าแผ่นดิน และชาติศาสนา จะมาเกียดกันไว้มิให้เขาได้มีโอกาสกระทำหน้าที่ของผู้ชายเช่นนั้น ไม่ควรเลย ถ้าผู้ใดเกียดกันลูกชายไว้ก็เท่ากับไม่รักลูกของตน หรือรักในทางที่ผิด รักเช่นนี้เป็นเครื่องให้ลูกเสียคน ธรรมดาคนถ้ามีการงานกระทำอยู่เต็มมือแล้วก็มักจะประพฤติตนเรียบร้อยอยู่ ถ้าไม่มีงานการทำ อยู่เปล่า ๆ ก็คิดแต่ทางที่จะเที่ยวจะเล่นให้สนุกสนานเพลิดเพลิน ยิ่งเป็นคนหนุ่มก็จะยิ่งเป็นไปเช่นนั้นเร็ว เพราะเป็นธรรมดาคนหนุ่มมีกำลังอยู่เต็มตัว ถ้าแม้ไม่หาการงานให้กระทำเพื่อใช้กำลังเสียแล้ว กำลังที่เหลือเปล่าอยู่นั้นเอง ทำให้อยากเที่ยวอยากเกะกะต่าง ๆ คนที่เป็นพาลเกกมะเหรก ถ้าแม้สืบประวัติดูคงจะได้ความว่า เป็นเพราะบิดามารดาหรือผู้ปกครองตามใจมาแต่เมื่อยังเด็กหรือเมื่อแรกรุ่น ดังนี้แทบทุกคน กำลังที่เกิดขึ้นในตัวผู้ชายที่รุ่นนั้น

โดยมากมักชักนำให้พอใจไปในทางใช้กำลังนั่นเอง เพราะฉะนั้นเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่ที่จะชักจูงใจของชายหนุ่มให้นิยมในทางทหาร ซึ่งเป็นหน้าที่อันจำเป็นต้องใช้กำลังจริง ๆ เด็กชายเอียง ๆ ไปข้างอยากเป็นทหารอยู่แล้วแทบทุกคน เพราะฉะนั้นไม่เป็นการลำบากยากเย็นอันใดในการที่จะชักจูงปลุกใจให้นิยมในการเป็นนักรบ

คนไทยทั้งชายและหญิงไม่ควรจะลืมเลยว่า ชาติเราตั้งขึ้นได้เพราะผู้ที่เป็นชนกของเราทั้งหลายมีใจเป็นอย่างที่ข้าพเจ้าเรียกว่า "ใจเสือป่า" เราผู้เป็นบุตรเป็นหลานก็ควรจะพยายามทำใจเราเป็นเสือป่าเหมือนกัน และเสือป่าไม่มีเลยที่จะละทิ้งหน้าที่ของตน เราทุก ๆ คนควรจะเข้าใจและจำความข้อนี้ฝังไว้ในดวงจิตต์ของเรา แต่เท่านั้นก็ยังไม่พอ เรายังมีหน้าที่ต่อไปอีก คือมีหน้าที่ฝึกสอนบุตรหลานของเราให้มีใจเป็นอย่างเสือป่าทุกคน ตัวของเราเองทุก ๆ คนจึ่งจะมีความสุข จึ่งจะนอนตาหลับ ถ้าลูกเราหลานเรามีใจซื่อตรง รู้จักความภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน รู้จักรักชาติและบ้านเกิดเมืองนอนของตน รู้จักเคารพนับถือและเลื่อมใสในพระศาสนา เราก็จะไม่ต้องร้อนใจต่อไป เพราะจะเป็นที่ไว้เนื้อเชื่อใจมอบให้เป็นผู้รักษาความเป็นไทยของชาติไว้ได้ เพราะฉะนั้นเป็นหน้าที่สำคัญอัน ๑ ซึ่งข้าพเจ้าขอตักเตือนเสือป่าทุกคน และขอให้ช่วยกันพูดให้เข้าหูคนไทยทุกคนทั้งชายและหญิง อย่าให้ผู้ใดนิ่งนอนใจเลย อย่าผัดตนว่าวันหน้า หรือเดือนหน้า หรือปีหน้า จึ่งค่อยพูดก็ทัน เวลาไม่คอยใคร ควรจะเริ่มสั่งสอนและพูดกรอกหูไว้เสียแต่เดี๋ยวนี้ ถ้ารอไว้ให้ลูกหลานโตเสียก่อนจึ่งค่อยสอนค่อยพูด ก็จะเลยเวลาเสียแล้ว

เสือป่าทุกคน คนไทยทุกคน ต้องพยายามกระทำตนให้สมควรเป็นพืชพันธุ์เสือป่า เทือกเถาของเราได้ประพฤติมานิยมมาอย่างไรว่าดีแล้ว เราทั้งหลายต้องพยายามประพฤติและนิยมตาม ท่านแต่ก่อนได้เป็น "เสือป่า" มาแล้ว เราต้องเป็นไปตามท่าน ท่านสงวนศักดิ์ (ซึ่งคนชั้นใหม่มักมาใช้เรียกกันไปตามศัพท์อังกฤษว่า "ออนเน่อร์") ยิ่งกว่าสินและพัสดุทั้งปวง แต่ศักดิ์นั้นยังยอมสละได้เพื่อแสดงความรู้ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง เสียรู้แล้วก็ดีท่านว่าให้ถือความสัตย์ให้มั่นไว้ ส่วนความสัตย์นั้นท่านว่าต้องรักษาไว้แม้ด้วยชีวิต ควรเราทั้งหลายจะจำใส่ใจไว้เป็นคติครองจิตต์ทุกเมื่อไป และเพื่อจะช่วยความจำให้แม่นขึ้น จงหมั่นท่องโคลงในโลกนิติบทนี้ไว้ คือ

๑ เสียสินสงวนศักดิ์ไว้ วงศ์หงส์
เสียศักดิ์สู้ประสงค์ สิ่งรู้
เสียรู้เร่งดำรง ความสัตย์ ไว้นา
เสียสัตย์อย่าเสียสู้ ชีพม้วยมรณา ฯ

บทที่ ๔

ภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน

(แสดงครั้งแรกเมื่อวันศุกร์ ที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔)

เสือป่าทุกคนที่มีอายุบริบูรณ์แล้ว และจะเข้าประจำกองก็มีข้อกำหนดไว้ในข้อบังคับว่า ต้องกระทำสัตย์สาบานในท่ามกลางที่ชุมนุมกองเสือป่า มีข้อที่สาบานเปน ๓ ข้อ คือข้อ ๑ จะจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน ข้อ ๒ เมื่อมีเหตุจำเปน จะรับอาสาต่อสู้ข้าศึกศัตรูที่มาย่ำยีกรุงสยาม หรือปราบปรามคนทุจจริตที่ก่อการจลาจล เพื่อรักษาความเปนไทยแห่งชาติ และป้องกันพระพุทธศาสนา ข้อ ๓ จะยอมฟังบังคับบัญชาแห่งผู้เปนนายเหนือตนในกองเสือป่า และจะไม่ประพฤติการใดที่จะนำความพินาศฉิบหายมาสู่คณะ รวมใจความในคำสาบาน ๓ ข้อดังนี้ ข้อที่กำหนดให้เสือป่าสาบานนี้ ล้วนเปนสิ่งซึ่งควรคนทุก ๆ คนจะประพฤติอยู่เองแล้ว ไม่ฉะเพาะแต่ผู้ที่เปนสมาชิกในกองเสือป่าเท่านั้น การที่กำหนดลงให้เปนข้อสาบานก็เพื่อจะให้รู้สึกฝังมั่นอยู่ในใจไม่มีเวลาลืม แต่ถ้าแม้จะกำหนดจดจำไว้แต่ฉะเพาะถ้อยคำที่สาบาน และไม่เข้าใจเนื้อความโดยแจ่มแจ้งก็เท่ากับพูดไปสาบานไป เหมือนนกแก้วนกขุนทองที่เจ้าของได้ฝึกสอนให้พูดเลียนเสียงมนุษย์เท่านั้น ข้าพเจ้าจึงจะขอโอกาสอธิบายชี้แจงและขยายเนื้อความในข้อสาบานทั้ง ๓ ข้อนั้น ให้แจ่มแจ้งต่อไปเปนลำดับ

ข้อสาบานข้อที่ ๑ ซึ่งว่าจะจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดินนั้น ก่อนที่ข้าพเจ้าจะอธิบายต่อไป ต้องขอให้ท่านทั้งหลายทำใจเสียอย่าง ๑ คือทำใจเสียว่าจะฟัง (หรืออ่าน) ถ้อยคำซึ่งบุคคลผู้หนึ่ง จะกล่าวไปตาม

ความจริงที่มีอยู่และที่ควรจะเป็นไป อย่ามัวกำหนดในใจเสียว่าข้าพเจ้าผู้กล่าวถ้อยคำเหล่านี้เป็นเจ้าแผ่นดิน จึงกล่าวเช่นนี้เช่นนั้นเลย

บัดนี้ ข้าพเจ้าจะขอเล่าเรื่องที่เกิดมีพระราชาธิบดีขึ้นในหมู่คนตามความเทียบเคียงกับเรื่องราวต่าง ๆ หรือจะเรียกว่าคาดคะเนก็ตามที่เถิด แรกเริ่มเดิมทีคนก็ดีสัตว์เดียรฉานก็ดี คงต่างตนต่างอยู่โดยลำพังแยก ๆ กันอาศัยอยู่สุดแท้แต่จะมีที่ใดอาศัยอยู่ได้ ครั้นต่อมาคนและสัตว์เดียรฉานก็ต่างมีมากขึ้น การแย่งหากินก็เกิดมีขึ้น สัตว์ใดที่มีร่างกายแข็งแรงก็จับเอาสัตว์ที่มีกำลังย่อหย่อนกว่าขึ้นกินเป็นภักษาหาร ธรรมดาสัตว์ทั้งปวงทุกชะนิดย่อมมีความรักชีวิตของตน ครั้นเมื่อเห็นว่าจะต่อสู้สัตว์ที่ใหญ่และมีกำลังมากกว่าโดยลำพังตนมิได้ ก็จำต้องหาพวกพ้องที่เป็นสัตว์ชะนิดเดียวกันควบคุมกันเข้าเป็นหมู่มาก ๆ พอจะได้ช่วยแรงกันได้ ช่วยป้องกันรักษาชีวิตพวกพ้องกันได้บ้าง อย่างน้อยก็จะได้พอผลัดเปลี่ยนกันคอยระวังดูเหตุการณ์ เมื่อจะมีภัยมาถึงก็พอจะได้บอกได้กล่าวกันให้รู้ตัว และจะได้มีเวลาซ่อนเร้นหรือหลบหนีให้พ้นภัยไปได้ครั้ง ๑ คราว ๑

ข้อที่กล่าวมาแล้วในส่วนฝูงสัตว์เดียรฉานฉันใด ในส่วนมนุษย์ก็ฉันนั้น มนุษย์ที่จะเริ่มรวมกันเข้าเป็นหมู่เป็นคณะก็เพื่อรักษาตัวดังที่กล่าวมาแล้ว และมนุษย์ที่จะเริ่มรวมกันเข้าและอยู่ด้วยกันเป็นหมู่เป็นคณะเช่นนั้นได้ ก็คงจะต้องเป็นญาติพี่น้องกัน จึงจะมีความรักใคร่ปรองดองกัน แต่ญาติพี่น้องถึงแม้จะรักใคร่ปรองดองกันสักเพียงใดก็ตาม จะให้ความคิดตรงกันเสมอย่อมไม่ได้อยู่เอง แต่ถ้าแม้ปล่อยให้ต่างคนต่างคิดหรือต่างประพฤติไปตามความพอใจของตน เมื่อมีภัยอันตรายมาถึงคณะ ก็จะต่างคนต่างเอาตัวรอด ตกลงเป็นการที่ได้อุตสาหะ

รวบรวมกันเข้าเป็นคณะนั้น ไม่มีผลอันใดเลย เท่ากับต่างคนต่างอยู่โดยลำพังอย่างเดิมนั่นเอง เพราะฉะนั้นต้องคิดอ่านให้ความคิดแห่งคนในหมู่เดียวกันตรงกันทั้งหมด หรือโดยมากส่วนที่สุด ในขณะเมื่อมีเหตุการณ์สำคัญ เช่นในขณะที่จะต่อสู้ศัตรูเพื่อป้องกันคณะเป็นต้น ที่จะให้ความคิดตรงกันได้ในเวลาเช่นนั้น ก็จะเป็นไปได้ทางเดียวแต่โดยมอบให้บุคคลผู้หนึ่งในคณะนั้นเป็นผู้ออกความคิดวางการ และคนอื่น ๆ ต้องยอมรับทำตามความคิดของผู้นั้นทั้งสิ้น การจึงกระทำไปให้สำเร็จได้ดังความปรารถนา ก็ผู้ที่จะรับมอบฉันทะให้เป็นผู้ออกความคิดแทนผู้อื่นเช่นนี้จะเลือกใครเล่า คงจะต้องเลือกผู้ใหญ่ในหมู่ญาติพี่น้องซึ่งอยู่รวมกันเป็นคณะนั้นเอง จะผลัดเปลี่ยนกันกระทำหน้าที่เป็นผู้ออกความคิดเช่นนี้ก็ตาม หรือจะมอบให้เป็นหน้าที่บุคคลคนใดคนหนึ่งแต่ผู้เดียวให้กระทำไปจนตลอดกาลก็ตาม คงอยู่ในฐานต้องมีผู้ออกความคิดสำหรับคณะนั้นคนหนึ่งเสมอ ผู้ที่จะรับหน้าที่เช่นนั้น ก็คงจะต้องเป็นผู้มีอายุและรู้การคือได้เคยเห็นเคยรู้มาแล้ว ว่าถ้าเกิดภัยเช่นนี้เช่นนั้น จะควรจัดสั่งการแก้ไขป้องกันอย่างไร จึงจะรอดพ้นภัยได้

แต่นอกจากการป้องกันรักษาคณะในเมื่อมีภัยมาแต่ภายนอก ยังมีการรักษาความสงบภายในคณะของตนเองอีกอย่างหนึ่ง ความคิดซึ่งบุคคลอาจจะมีแตกต่างกันไปได้นั้นเอง เป็นสิ่งซึ่งทำลายความสงบในคณะ ถ้าขืนจะปล่อยให้คนทุก ๆ คนต่างคิดต่างประพฤติตามอำเภอใจในไม่ช้าก็ไม่มีใครอยู่เรียบร้อยกับใครได้ เพราะต่างคนก็จะต่างประพฤติสิ่งซึ่งจะนำความสุขและประโยชน์มาแก่ตนฝ่ายเดียว จึงจำเป็นต้องตกลงกันมอบให้บุคคลผู้หนึ่งในคณะเป็นผู้ตัดสินชี้ขาด ในเมื่อคน ๒ คนหรือ ๒ พวกมีความเห็นแตกต่างกัน คนอื่นๆ ต้องยอมรับประพฤติตามคำตัดสิน

ชี้ขาดของผู้ที่สมมุติให้ตัดสินนั้นทั้งสิ้น ผู้ที่จะรับมอบหน้าที่เป็นผู้ชี้ขาดเช่นนี้ ก็คงต้องเลือกผู้ใหญ่ในหมู่ญาติพี่น้อง คล้ายเลือกผู้ออกความคิดในการป้องกันคณะ เช่นกล่าวมาแล้วนั่นเอง

ผู้ออกความคิดในการป้องกันคณะก็ดี ผู้ชี้ขาดตัดสินข้อวิวาทก็ดี ได้รับมอบหน้าที่เช่นนั้นแล้ว ก็คือเป็นผู้ที่ได้รับมอบให้รักษาและใช้อำนาจแห่งคนทั้งปวงในคณะนั้น เพราะฉะนั้นแปลว่าถ้าจะมีเจ้าหน้าที่เป็น ๒ คน ทำงานคนละแผนก คือคน ๑ ทำงานฉะเพาะแผนกคิดการต่อสู้เพื่อป้องกันคณะ มิให้เป็นอันตรายไปด้วยภัยจากภายนอก อีกคน ๑ ทำงานฉะเพาะแผนกคิดการตัดสินชี้ขาดในเมื่อวิวาทกัน เพื่อรักษาความสงบภายในดังนี้แล้ว ก็เหมือนแบ่งอำนาจแห่งคณะออกเป็น ๒ ภาค ทำให้เป็นการลำบากในทางที่จะใช้อำนาจอันนั้นเอง จึงตกลงต้องรวมงานทั้ง ๒ แผนกมอบให้บุคคลผู้เดียวกระทำ จะได้มีผู้ถืออำนาจของคณะแต่ผู้เดียว อำนาจก็รวมอยู่เป็นปึกแผ่น ผู้ถืออำนาจของคณะเช่นนี้ในโบราณสมัยต่างประเทศก็ต่างให้นามเรียกต่าง ๆ กัน เช่นในมัชฌิมประเทศเรียกว่าอธิปติบ้าง คณปติบ้าง คณิศรบ้าง หรือคเณศรบ้าง และนามศัพท์อื่น ๆ อีกหลายอย่าง ในพวกชนชาติยุทเรียกนามซึ่งแปลตามศัพท์ว่า "ผู้ทำนาย" ซึ่งอันที่จริงเทียบกับ "ทิศาปาโมกข์" ใกล้กว่าอย่างอื่นแล้วภายหลังจึงเกิดมีพวก "ตุลาการ" ขึ้น ฝ่ายโยนกประเทศผู้ปกครองคณะเดิมเรียกนามว่า "ปาตรีอาร์ค" แปลตรงตามศัพท์ว่า "พ่อเฒ่า" ดังนี้เป็นตัวอย่าง

ในชั้นต้น ๆ ผู้ถืออำนาจปกครองคณะมิได้ยั่งยืนตัว มีเวลาผลัดเปลี่ยนกันกระทำหน้าที่เป็นคราว ๆ แต่ต่อมา ๆ เกิดรู้สึกกันขึ้นว่า การผลัดเปลี่ยนตัวบุคคลผู้ปกครองคณะบ่อย ๆ นัก มักทำให้การงานดำเนิน

ไปไม่ได้ไม่ใคร่จะสะดวก จึ่งเกิดธรรมเนียมเลือกตั้งผู้ปกครองให้ดำรงอยู่ในตำแหน่งหน้าที่ จนกว่าจะสิ้นกำลังหรือสิ้นชีวิตจึ่งผลัดผู้ปกครองใหม่ ผู้รับตำแหน่งหน้าที่ยั่งยืนอยู่เช่นนี้ คือพระราชาธิบดี

เมื่อได้อธิบายมาแต่โดยย่อพอให้แลเห็นเหตุผลที่จะบังเกิดมีพระราชาธิบดีขึ้นในหมู่คนดังนี้แล้ว จะขอชี้แจงว่าเหตุใดคนทุก ๆ คนจึ่งควรยกย่องนับถือ เคารพ และมีความจงรักภักดีต่อพระราชาธิบดีผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ในคณะของตน พระราชาธิบดีคือผู้ที่ได้รับมอบให้ถืออำนาจแห่งคณะไว้ และใช้อำนาจอันนั้นเพื่อประโยชน์และความสุขของคณะ เพราะฉะนั้นการที่นับถือหรือเคารพพระราชาธิบดีก็คือเคารพนับถืออำนาจแห่งคณะ บุคคลทุก ๆ คนที่เป็นส่วนหนึ่งแห่งคณะก็เป็นเจ้าของส่วนหนึ่งแห่งอำนาจ ซึ่งได้รวบรวมมอบถวายให้พระราชาธิบดีทรงเป็นผู้ถือไว้ เพราะฉะนั้นเมื่อนับถืออำนาจอันนั้น ก็เสมอนับถือตนเองด้วยเหมือนกัน ผู้ที่ดูหมิ่นพระราชาธิบดี คือดูหมิ่นอำนาจที่ได้มอบให้พระราชาธิบดีทรงถือไว้แทนตน ก็นับได้ว่าดูหมิ่นตนเองด้วย

การจงรักภักดีต่อพระราชาธิบดีนั้นเล่า ก็เหมือนหนึ่งรักตนเอง เพราะพระราชาธิบดีทรงมีหน้าที่ป้องกันรักษาชาติบ้านเมือง มิให้เป็นอันตรายไปโดยศัตรูภายนอกมาย่ำยี หรือด้วยเหตุร้าวรานเสื่อมเสียความสงบราบคาบอันจะบังเกิดมีขึ้นภายใน ถ้าคนที่เป็นส่วนแห่งชาติเอาตัวออกห่างจากผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ของตน ไม่กระทำใจนอบน้อมยอมอยู่ในอำนาจแล้ว ผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ก็จะไม่มีกำลังสามารถจะกระทำการได้ตามตำแหน่งหน้าที่ซึ่งได้รับมอบหมายไว้ แม้คนทั้งปวงยินยอมน้อมใจจงรักภักดีอยู่ในพระราชาธิบดีแล้ว ไม่ว่าการใด จะใหญ่ก็ตาม ย่อมก็ตาม คงจะกระทำไปให้สำเร็จได้สมดังความปรารถนา การงานสิ่งใด

ถ้าไม่มีหัวหน้าก็จะทำไปให้สะดวกดีได้โดยยาก แม้คนจะใช้เรือเป็นพาหนะเพื่อแล่นไปในท้องทะเล ก็ต้องมอบอำนาจให้บุคคลผู้หนึ่งเป็นนายเรือ บรรดาคนอื่น ๆ ที่ไปในเรือลำเดียวกันนั้น ต้องกระทำตามคำสั่งของนายเรือทุกประการทุกเมื่อไป ถ้าไม่กระทำเช่นนั้นแล้วเรือก็อาจจะเป็นอันตรายถึงแก่อับปางได้ คนที่ไปด้วยกันในเรือลำนั้นก็อาจจะพากันเป็นอันตราย ถึงสิ้นชีวิตก็เป็นได้ ดังนี้ฉันใด ความจงรักภักดีต่อพระราชาธิบดีก็ฉันนั้น ชาติบ้านเมืองเปรียบเหมือนเรือ พระราชาธิบดีคือนายเรือ ประชาชนคือผู้ที่ไปด้วยกันในเรือลำนั้น

อนึ่งคนเรา ไม่ว่าชาติใดภาษาใด ถ้าสิ่งที่ไม่อาจจะแลเห็นได้ด้วยตา ยินได้ด้วยหู ดมได้ด้วยจมูก ลิ้มได้ด้วยลิ้น หรือถูกต้องได้ด้วยกายแล้ว ก็เป็นสิ่งที่จะเข้าใจได้โดยยาก นึกไม่ใคร่ออกว่าเป็นอย่างไร มีลักษณะอย่างไร เช่นความดีและความชั่ว นึกไม่ใคร่ออก ตรองไปไม่ใคร่ถึง มนุษย์ในชั้นต้นจึงต้องสมมุติเอาความดีให้มีรูปเป็นมนุษย์อันสวยงามและให้นามว่า "สุร" หรือ "เทว" สมมุติเอาความชั่วให้มีรูปเป็นมนุษย์อันน่าเกลียดดุร้ายและให้นามว่า "อสูร" บ้าง "รากษส" บ้าง "กุมภัณฑ์" บ้าง "ยักษ์" บ้าง "ปีศาจ" บ้าง หรือเรียกตามศัพท์สยามเป็น "เจ้า" บ้าง "ผี" บ้าง ดังนี้เป็นตัวอย่างรวบรวมใจความว่า สิ่งไรที่ไม่มีตัว ก็ให้มีตัวขึ้น เพื่อจะได้เป็นเครื่องช่วยเตือนใจให้ระลึกถึงอยู่เสมอ ถึงแม้อำนาจก็เป็นสิ่งที่ไม่มีตัวจึงต้องหาตัวอำนาจขึ้น ตัวอำนาจคือพระราชาธิบดีเป็นเหมาะกว่าผู้อื่น เพราะเป็นผู้ถืออำนาจของคณะอยู่แล้ว เพราะเหตุฉะนั้นเองพระราชาธิบดีกับอำนาจจึงจะมารู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ชาติใดเมืองใดมีพระราชาธิบดีครอบครองอยู่โดยมั่นคง จึงได้นับว่ามีพยานแน่ชัดอยู่ว่ามีอำนาจเต็ม

บริบูรณ์ มีอิสสรภาพเต็มที่ ตั้งอยู่มั่นคง ชาติที่มีอำนาจเต็มบริบูรณ์อยู่มีอิสสรภาพเต็มที่อยู่ตั้งมั่นคงอยู่ ก็นับว่าเป็นชาติที่มีสง่าราศีเป็นที่นับถือยำเกรงแห่งชาติอื่น ๆ พระราชาธิบดีเป็นเครื่องหมายแห่งอำนาจโบราณท่านจึงกล่าวเป็นคำภาษิตว่า "พระราชาเป็นเครื่องปรากฏของแว่นแคว้น" คือเป็นสง่าของเมืองและชาติ ดังนี้

คนเราเมื่อทราบว่าสิ่งไรเป็นสง่าแก่ตน ก็ย่อมจะอุตสาหะถนอมสิ่งนั้น และป้องกันรักษาไว้อย่างดีที่สุดที่จะกระทำได้ พระราชาธิบดีเป็นสง่าของชาติ ก็ย่อมเป็นสง่าของคนทุกคนที่ถือตนว่าเป็นส่วนแห่งชาตินั้นจึงเป็นหน้าที่ของคนทุกคนที่จะต้องตั้งใจรักษาพระเจ้าแผ่นดิน มิให้เหตุร้ายใด ๆ มาแผ้วพานพระองค์ได้ สิ่งไรผู้ใดถือว่าเป็นสง่าของตน แม้มีผู้อื่นจู่จ้วงมาจะทำอันตรายแก่ของสิ่งนั้น ผู้เป็นเจ้าของคงจะต้องต่อสู้ผู้ที่มุ่งจะมาทำลายสิ่งนั้นจนสุดสิ้นสติกำลังและความคิด ก็ถ้าแม้จะกระทำได้เช่นนั้นเพื่อรักษาสิ่งซึ่งเป็นสง่าเฉพาะตัวแล้ว พระราชาธิบดีเป็นสง่าของชาติ จะมิยิ่งเป็นการสมควรที่จะป้องกันรักษายิ่งกว่าหรือเมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว แต่โบราณสมัยมาท่านจึงสั่งสอนให้คนทุกคนรับอาสาต่อสู้ราชศัตรูทั้งภายนอกภายในจนเต็มสติกำลังและความสามารถ แม้ชีวิตก็ย่อมสละถวายเป็นราชพลี ผู้ที่ประทุษร้ายต่อพระเจ้าแผ่นดินต้องนับว่าเป็นที่ผู้เลวทรามอย่างยิ่ง เพราะเป็นผู้ที่ประทุษร้ายต่อชาติ เป็นผู้ทำลายสิ่งสง่าของบ้านเมือง เป็นผู้ทำลายความสงบและความสุขของคณะจึงควรนับว่าเป็นผู้ประทุษร้ายต่อประชาชนทั่วทุกตัวคน เมื่อมีผู้ประทุษ-ร้ายพระเจ้าแผ่นดินแล้ว ประชาชนทุกคนต้องรู้สึกเจ็บร้อนประหนึ่งว่าตนถูกประทุษร้ายเองทุกคน การเปลี่ยนพระเจ้าแผ่นดินมักเป็นเวลาที่ข้าศึกศัตรูถือเป็นโอกาสมาต่อตี ในอดีตสมัยได้มีมาแล้วรู้จักว่ากี่ครั้ง จะยกมา

อ้างเป็นตัวอย่างเพียง ๓ คราวก็พอแล้ว คือคราว ๑ เมื่อสมเด็จพระมหาธรรมราชาเสด็จสวรรคตแล้ว สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าขึ้นผ่านพิภพสนองพระองค์ ดังมีปรากฏอยู่ในลิลิตตะเลงพ่าย พระเจ้าหงสาวดีปรารภการณ์กับพวกอำมาตย์ "ว่านครรามินทร์ ผลัดแผ่นดินเปลี่ยนราช เยียววิวาทชิงฉัตร เพื่อกษัตริย์สององค์ บ้างรู้เหตุผล ควรยาตรพลไปเยือน เตือนประยุทธเอาเปรียบ แม้นไป่เรียบเป็นที่ โจมจู่ยียำภพ" ดังนี้ กับอีกคราว ๑ เมื่อพระพิมลธรรมเป็นขบถแล้วขึ้นครองราชสมบัติทรงนามว่าพระเจ้าทรงธรรมนั้น พวกพ่อค้าญี่ปุ่นก็ได้บังอาจบุกรุกเข้าไปได้ถึงในพระราชวัง เพราะเชื่อว่าเกิดขบถขึ้นใหม่ ๆ พึ่งผลัดแผ่นดินใหม่ ๆ คงจะยังไม่ลงระเบียบเรียบร้อยดี ใน ๒ คราวที่กล่าวมาแล้วนี้เผอิญฝ่ายไทยเราพรักพร้อมอยู่ จึงไม่เป็นเหตุร้ายถึงล่มจม แต่ที่พระเจ้าหงสาวดียกทัพมาพอประสบเหมาะก็มี เช่นเมื่อครั้งสิ้นแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแล้ว พระมหินทราธิราชขึ้นครองราชสมบัตินั้นเป็นต้น ก็แต่การผลัดแผ่นดินกันโดยมิได้มีขบถ ยังเป็นเหตุระส่ำระสายจนถึงกับกรุงเสียเช่นนั้นแล้ว ถ้าแม้มีผู้ประทุษร้ายพระราชาธิบดีด้วย จะไม่เป็นเหตุระส่ำระสายยิ่งขึ้นอีกหรือ เพราะฉะนั้นผู้ใดประทุษร้ายพระราชาธิบดีของตนจึงเป็นผู้ที่คนทั้งหลายนิยมว่า มีโทษร้ายยิ่งกว่าผู้กระทำผิดอย่างอื่น ๆ ผู้ที่เป็นขบถนับว่าเป็นข้าศึกแห่งชาติตนเองเป็นเสนียดแห่งชาติสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกันกำจัดเสีย

บัดนี้ข้าพเจ้าจะขอพูดกับท่านทั้งหลายเหมือนหนึ่งพูดกันฉะเพาะตัวต่อตัว ข้าพเจ้าขอบอกความจริงใจให้ท่านทราบว่า การเป็นเจ้าแผ่นดินนั้น มีแต่คนโง่เท่านั้นเห็นเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา คนที่ฉลาดแล้วย่อมจะต้องแลเห็นว่าหน้าที่ของพระเจ้าแผ่นดินเป็นหน้าที่ซึ่งจะกระทำให้ดีจริง ๆ

ได้โดยยาก จะทำให้เป็นที่ถูกใจและพอใจคนทุก ๆ คนไปนั้น เป็นอันพ้นวิสัยที่ผู้ใดจะกระทำไปได้ ผู้ที่นึกว่าตำแหน่งพระเจ้าแผ่นดินเป็นสิ่งพึงปรารถนา คือผู้ที่ไม่รู้อะไรลึกซึ้ง รู้อยู่แต่ว่าปีหนึ่ง ๆ ได้เงินแผ่นดินกินนับด้วยล้านมีรถรัฐหัตถ์มาก มีบริวารผู้คนมาก จะทำอะไรหรือประสงค์อะไรก็ได้ทั้งสิ้น เพราะเป็นผู้อยู่เหนือกฎหมาย ถ้าแม้เจ้าแผ่นดินได้เงินมากเช่นนั้น มีทรัพย์สมบัติและบริวารมากเช่นนั้น แล้วไม่มีหน้าที่อย่างอื่นที่จะต้องกระทำนอกจากหาความสุขใส่ตัว ก็ควรที่จะปรารถนาอยู่บ้าง แต่ตัวข้าพเจ้าเองไม่ใช่คนชะนิดนั้น เป็นความสัตย์ ถ้าให้ข้าพเจ้านั่งอยู่นิ่ง ๆ กินๆ นอนๆ อยู่เปล่า ๆ ข้าพเจ้าจะเดือดร้อนหาน้อยไม่ ข้าพเจ้ารู้สึกอยู่ดีว่าหน้าที่ของพระเจ้าแผ่นดินนั้นยากเพียงใด ที่ข้าพเจ้าตั้งใจกระทำหน้าที่มาแล้วโดยเต็มสติกำลังและความสามารถของข้าพเจ้าก็เพราะข้าพเจ้าเห็นว่าคนเราเกิดมาชาติหนึ่ง ต้องทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติบ้านเมืองให้มากที่สุดที่จะทำได้ ถึงแม้การที่ลงมือทำจะไม่ได้แลเห็นผลในชั่วชีวิตตนเอง ก็คงจะไปบังเกิดผลปรากฏในเบื้องหน้า ข้าพเจ้าเห็นว่าควรคิดเช่นนี้จึงจะต้องลักษณะ "เสือป่า" จึงจะสมควรเป็นลูกหลานแห่งชนที่ผู้ตั้งคณะไทยขึ้น และผู้ที่ได้รักษาความเป็นไทยให้ยั่งยืนสมนามมาจนกาลบัดนี้

ข้าพเจ้าขอชักชวนและวิงวอนท่านทั้งหลาย ท่านกับข้าพเจ้าก็เป็นคนไทยด้วยกัน มาคิดให้ลงคลองกันสักครั้งหนึ่งจะได้หรือไม่ ขออย่าให้นึกว่าข้าพเจ้าเป็นอมนุษย์ ขอให้นึกเสียว่าเป็นมนุษย์ผู้หนึ่งคนไทยคนหนึ่ง ซึ่งได้รับฉันทะของท่านทั้งหลายให้เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจของชาติไทย ขอให้ท่านทั้งหลายช่วยข้าพเจ้ารักษาอำนาจและอิสสรภาพของชาติไทยไว้ให้มั่นคงต่อไปอีก ข้าพเจ้าไม่ได้ขอให้ท่านกระทำการสิ่งไร

ซึ่งข้าพเจ้าจะไม่เต็มใจกระทำเองเลย ถ้าข้าพเจ้าเต็มใจจะสละความสุขสำราญ สละร่างกาย สละชีวิตเป็นที่สุด เพื่อประโยชน์แห่งชาติ และท่านทั้งหลายก็เต็มใจจะสละเช่นเดียวกับข้าพเจ้าแล้ว ก็พอจะเป็นที่ไว้ใจได้ว่าชาติไทยจะยังมั่นคงอยู่ได้อีก แต่ถ้าแม้ท่านทั้งหลายไม่กระทำให้พร้อมกันว่าจะยอมสละเช่นกล่าวมาแล้วนั้น ข้าพเจ้าก็ไม่แลเห็นหนทางที่ชาติไทยจะรอดพ้นความพินาศล่มจมไปได้อีกเลย เพราะฉะนั้นขอให้ท่านทั้งหลายกำหนดไว้ในใจว่า ท่านกับข้าพเจ้าเหมือนอยู่ในเรือลำเดียวกัน จะเอาตัวออกหากจากกันและกันไม่ได้ ไม่มีทางที่จะหลีกกันไปพ้นได้แล้ว ถ้าจะล่มจมก็ล่มด้วยกัน ถ้าจะรอดก็รอดด้วยกัน ท่านกับข้าพเจ้ามาตั้งใจพร้อมกันเสียเถิดว่า เราจะพยายามพาชาติของเราไปให้ตลอดห้วงมหาสมุทร เมื่อเป็นกรรมของเราทั้งหลายจะข้ามไม่พ้นก็อย่าหลีกอย่าเลี่ยงเลย มาก็มีหน้าตายด้วยกัน อย่างไร ๆ ข้าพเจ้าคงจะไม่ทิ้งท่านทั้งหลายเลย คงจะไม่หนีเอาตัวรอดเลย ฝ่ายท่านทั้งหลายก็ขอให้เข้าใจไว้เถิดว่าวันใดท่านทั้งหลายสิ้นความไว้วางใจในตัวข้าพเจ้า วันใดท่านเห็นว่าข้าพเจ้าไม่ควรเป็นผู้รักษาอำนาจ รักษาเกียรติยศ รักษาอิสสรภาพของชาติไทย วันนั้นจะเป็นวันตายของข้าพเจ้า

บทที่ ๕

รักษาชาติศาสนา

(แสดงครั้งแรกเมื่อวันอังคาร ที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔)

ในบทก่อนนี้ได้แสดงด้วยความเคารพนับถือและจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งเป็นข้อสาบานข้อที่ ๑ ของเสือป่านั้นแล้ว บัดนี้จะได้อธิบายความในข้อสาบานข้อที่ ๒ ต่อไป

ในข้อ ๒ นี้สาบานว่าจะป้องกันรักษาความเป็นไทยแห่งชาติและจะป้องกันพระบวรพุทธศาสนา ดูเผิน ๆ เห็นเป็น ๒ แผนกอยู่ แต่อันที่จริงนั้นต้องนับว่าต่อเนื่องกัน อาศัยกันและกันอยู่ จึงควรที่จะรวมกันอยู่เป็นข้อเดียวกันได้ แต่โดยเหตุที่แลดูเป็น ๒ แผนกอยู่ จึงขออธิบายทีละแผนกเป็นลำดับไป

คำว่า "ชาติ" นี้ ตามศัพท์เดิมแปลว่าตระกูลหรือประเภทแห่งบุคคล เช่นชาติพราหมณ์คือตระกูลบุคคลที่เป็นนักบุญติดต่อเนื่องกันหลาย ๆ ชั่วคน ชาติกษัตริย์คือตระกูลบุคคลที่เป็นนักรบตามกัน ดังนี้เป็นต้น "ชาติ" ก็แปลตรง ๆ ว่ากำเนิดเท่านั้น ชาติพราหมณ์ก็คือเกิดมาเป็นพราหมณ์ ชาติกษัตริย์ก็คือเกิดมาเป็นกษัตริย์ ต่อมาภายหลังไทยเราจึงมาใช้เรียกคณะชนที่อยู่ร่วมกันว่า "ชาติ" ซึ่งอันที่จริงก็ไม่ผิด เพราะคน "ชาติไทย" ก็คือเกิดเป็นไทย เกิดในหมู่ชนที่เรียกนามตนว่า "ไทย"

ส่วนเหตุที่เราทั้งหลายควรจะรักชาติของเราอย่างไร ควรรู้สึกเป็นหน้าที่ต่อสู้ศัตรูเพื่อป้องกันรักษาชาติเราอย่างไร ควรกระทำหน้าที่ต่อชาติอย่างไร ข้าพเจ้าได้อธิบายมาแล้วในบทก่อน ๆ จึงไม่จำเป็นต้องมาอธิบายซ้ำในบทนี้อีก

ภัยอันตรายที่จะเป็นเครื่องทำลายชาติอาจจะเกิดขึ้นและมีมาได้ ทั้งแต่ภายนอกทั้งที่ภายใน อันตรายที่จะมาแต่ภายนอกนั้น ก็คือมีข้าศึกศัตรูยกมาย่ำยีตีบ้านตีเมืองเรา การที่ข้าศึกศัตรูจะมาตีนั้น เขาย่อมจะต้องเลือกหาเวลาใดเวลาหนึ่ง ซึ่งชาติกำลังอ่อนอยู่และมิได้เตรียมตัวไว้ให้พร้อมเพื่อต่อสู้ป้องกันตน เพราะฉะนั้นในบทที่ ๒ ข้าพเจ้าจึงได้เตือนท่านทั้งหลายอย่าให้เผลอตัว แต่ข้อสำคัญที่สุดซึ่งจะเป็นเครื่องทอนกำลังและทำให้เสียหลักความมั่นคงของชาติ คือความไม่สงบภายในชาตินั้นเอง จึ่งควรอธิบายขยายข้อนี้สักหน่อย

ความไม่สงบที่จะบังเกิดขึ้นภายในเมืองใด คงจะเป็นไปเพราะเหตุที่ราษฎรถูกกดขี่และไม่ได้รับความยุติธรรมประการ ๑ เพราะชาวต่างประเทศที่มาอาศัยอยู่ก่อเหตุขึ้นโดยหวังประโยชน์ของพวกเขาประการ ๑ เพราะบุคคลหมู่หนึ่ง หรือคณะหนึ่ง ก่อเหตุขึ้นโดยหวังประโยชน์ในส่วนตัวประการ ๑ ความหยุกหยิกยุ่งเหยิงภายในนั้นจะบังเกิดขึ้นด้วยเหตุใด ๆ ก็ดี แต่ผลคงจะมีคล้าย ๆ กันทั้งนั้น คือถ้ามีเหตุหยุกหยิกขึ้นในบ้านเมืองจนถึงแก่จะเรียกได้ว่ามีการจลาจลแล้ว ถ้ารัฐบาลของประเทศปราบปรามพวกกระทำการจลาจลไม่ได้ หรือปราบได้แต่ในเวลานาน ก็นับว่าบ้านเมืองระส่ำระสาย และเมื่อบ้านเมืองระส่ำระสายก็เป็นโอกาสให้ข้าศึกศัตรูยกมาย่ำยี เพราะฉะนั้นผู้ที่ก่อการจลาจลหรือการหยุกหยิกขึ้นในบ้านเมืองจึงควรนับว่าเป็นศัตรูของชาติ และถ้าจะว่ากล่าวห้ามปรามไม่ฟังแล้ว ก็ต้องปราบด้วยกำลัง ต้องช่วยกำราบให้ยอมแพ้ไปให้ได้โดยเร็วที่สุด ถ้าจะอุปมาก็เหมือนหนึ่งคนโดยสารเรือไปด้วยกันมาก ๆ ถ้าแม้เรือเป็นอันตรายรั่ว น้ำเข้าเรือ ก็ต้องลงมือช่วยกันวิดน้ำและยาเรือด้วยกันหมด ถ้าจะมัวไปเกี่ยงให้แต่กลาสีวิดน้ำและยา

เรือไปพวกเดียว เพราะกลาสีรับจ้างมาทำงานเช่นนั้นแล้ว ถ้าน้ำเข้ามาก ๆ บางทีแต่ลำพังกลาสีก็จะวิดน้ำให้หมดไม่ได้ทันการ และยิ่งมีพายุมาซ้ำอีกด้วยก็จะยิ่งร้ายใหญ่ บางทีเรือจะเลยจมก็ได้ เพราะฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่คนโดยสารทุกคนจะต้องช่วยวิดน้ำและกระทำการอื่น ๆ เพื่อรักษาชีวิตของตนเอง ดังนี้ฉันใด ในส่วนบ้านเมืองก็อุปไมยฉันนั้น คือถ้าแม้เกิดเหตุหยุกหยิกหรือจลาจลขึ้นในบ้านเมือง ถ้าแม้จะพากันนิ่งนิ่งเสียและกล่าวว่าการปราบเหล่าจลาจลเป็นหน้าที่ของทหารต่างหากเช่นนี้แล้ว ก็เหมือนคนโดยสารที่เกี่ยงให้แต่กลาสีวิดน้ำนั่นเอง และถ้ายิ่งมีศึกภายนอกมาติดหรือแม้แต่มีหนทางที่อาจจะมีศึกมาติดได้ด้วยอีกชั้น ๑ แล้วก็ยิ่งร้ายใหญ่ จึงเป็นหน้าที่ประชาชนที่ถือตนว่าเป็นส่วนหนึ่ง ๆ ของชาติที่จะต้องช่วยกันปราบปรามเหล่าทุรชนที่ก่อการจลาจลในบ้านเมืองให้พ่ายแพ้ไปโดยรวดเร็ว จึงจะนับว่าได้กระทำหน้าที่ลูกผู้ชาย คือรักษาความมั่นคงของชาติตนไว้ บุคคลจะเอาตัวออกหากจากชาติไม่ได้ ถ้าชาติถึงแก่ความพินาศล่มจมแล้ว บุคคลก็ต้องพินาศไปด้วยเหมือนกัน

จริงอยู่เหตุที่นำให้มีการหยุกหยิกหรือจลาจล อาจจะเป็นขึ้นเพราะบุคคลหมู่ ๑ จำพวก ๑ รู้สึกว่าตนถูกกดขี่และไม่ได้รับความยุติธรรมเต็มที่ และบางทีความจริงก็จะเป็นเช่นนั้นได้ เพราะฉะนั้นจึงอาจที่จะมีบุคคลบางคนหรือบางเหล่ารู้สึกว่า ผู้ที่ถูกกดขี่หรือมิได้รับความยุติธรรมเช่นนั้น ก็เป็นที่น่าสงสารอยู่บ้าง แต่ก็ไม่ควรจะลืมว่า ผู้ที่ถูกกดขี่หรือมิได้รับความยุติธรรมก็มีหนทางที่จะร้องทุกข์ให้ปรากฏขึ้น การก่อเหตุทำลายความสงบแห่งชาติบ้านเมืองและการขัดขืนอำนาจผู้ปกครองไม่ใช่ทางดีที่สุดที่จะหาความยุติธรรม ถ้าคนใช้ใน

บ้านของท่านผู้ใดผู้หนึ่ง จะไม่พอใจในการที่ต้องรับใช้งานการมากและไม่ได้เงินเดือนมากพอแก่ความประสงค์ ก็ควรที่คนใช้ผู้นั้นจะต้องพูดจาวิงวอนต่อนายโดยดี นายก็คงจะมีความเมตตาบ้าง แต่ถ้าคนใช้นั้นจะฉุกขึ้นอาละวาดขัดขืนอำนาจนาย ถึงแม้คนใช้อื่นๆ จะรู้สึกเห็นใจคนที่อาละวาดนั้นบ้าง ก็คงจะไม่พากันนิ่งนิ่งเสีย คงจะต้องช่วยกันจับกุมผู้อาละวาดนั้นมิให้วุ่นวายมากไป ถ้าคนใช้อื่นๆ ไม่ทำเช่นนั้น นายก็คงจะปราบปรามผู้อาละวาดไม่ได้หรือได้ก็โดยยาก ฝ่ายคนใช้ที่ไม่ช่วยนายปราบผู้อาละวาดนั้น ก็มิใช่ว่าจะมีเกียรติยศเกียรติคุณอันใด จะมีแต่ผู้ติเตียนเท่านั้น ในส่วนการบ้านเมืองก็เช่นกัน ผู้ที่ไม่ช่วยรัฐบาลปราบปรามผู้ก่อการจลาจลก็ไม่มีเกียรติยศเกียรติคุณอันใด ไม่ใช่แต่ไทยเรากันเองจะติเตียน ถึงคนชาติอื่นภาษาอื่นเขาก็จะชิงน้ำหน้าหรือดูถูกให้เท่านั้น คนไม่ว่าชาติใดภาษาใด ผิวจะเหลืองก็ตาม ขาวก็ตาม ดำก็ตาม ถึงแม้ว่าจะรักความยุติธรรมและชังความกดขี่สักเพียงใด ก็คงไม่มีใครนิยมนับถือผู้เข้ากับศัตรูแห่งชาติตนเอง คงไม่นิยมนับถือผู้ที่นิ่งดูดายเมื่ออันตรายบังเกิดขึ้นภายในเมืองตน

ส่วนพระศาสนานั้น เหตุไรเล่าเสือป่าจึงควรป้องกันไว้ให้ถาวรสืบไป ในอนุศาสน์ซึ่งสมเด็จกรมพระยาวชิรญาณวโรรสได้ประทานแก่กองเสือป่าเมื่อแรกตั้งขึ้นนั้น ได้ทรงอธิบายข้อความไว้แล้ว ว่าชาติ "ที่บริบูรณ์ด้วยคุณธรรมย่อมจำเริญ ที่ไร้คุณธรรมย่อมตกต่ำเลวทราม ย่อมถึงความพินาศเป็นที่สุด ฯ" ดังนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นความจริงตามพระดำรัสทุกประการ และไม่ใช่จะพึ่งมาเห็นตามในภายหลังนี้ ได้แลเห็นและได้สังเกตมานานแล้ว จึงขออธิบายตามความเห็นของข้าพเจ้าเองต่อไปว่า คุณธรรมที่มีประจำอยู่กับชาติก็ดี กับบุคคลก็ดี นับว่าเป็นศีร

ยิ่งกว่าเครื่องประดับใด ๆ ทุกอย่าง ใช่แต่เท่านั้น มิหนำซ้ำเป็นสิ่งที่จำเป็นจะต้องมีด้วย ถ้าแม้คนต่างคนต่างไม่มีคุณธรรม ต่างคนต่างละจริยาอันนับถือว่าเป็นธรรมเสียให้สิ้นแล้ว จะเป็นอย่างไรบ้าง ใจใครคิดอยากจะทำสิ่งไรก็จะทำไปโดยไม่ต้องคิดถึงเพื่อนบ้าน ไม่ต้องรอคิดก่อนเลยว่าถ้าประพฤติเช่นนั้นเช่นนั้นแล้ว เพื่อนบ้านจะได้ความเดือดร้อนรำคาญอย่างใดบ้างหรือไม่ จะทำให้เสื่อมเสียประโยชน์ของผู้อื่นบ้างหรือไม่ คนที่ความคิดไม่ลงรอยกันก็คงจะต้องเกิดทะเลาะวิวาทกันไม่หยุด คงจะอยู่ด้วยกันไม่สุขได้ คงจะตั้งรวมกันอยู่เป็นหมู่เป็นคณะไม่ได้ต้องแยกย้ายกันไปอยู่คนละต่างหาก ตกลงคณะแตกชาติสูญสิ้นตั้งอยู่ต่อไปไม่ได้ ถึงแม้จะไม่มีศัตรูภายนอกมาช่วยผลาญอีกชั้น ๑ ก็คงจะต้องแตกต้องกระจายอยู่เองแล้ว ถ้าจะอยู่ด้วยกันเป็นหมู่เป็นคณะ โดยปรองดองเรียบร้อย ก็ต้องกระทำความเข้าใจกันในระหว่างชนหมู่เดียวกันว่า จักต้องงดเว้นการประพฤติสิ่งซึ่งจะทำให้เป็นที่ขัดเคืองใจกันหรือซึ่งจะทำความเดือดร้อนให้บังเกิดแก่เพื่อนบ้าน จักต้องไม่ประทุษร้ายต่อกันและกัน การที่ตกลงพร้อมกันประพฤติเช่นนี้ คือพร้อมกันรักษาคุณธรรมให้มั่นคงไว้ โดยเหตุฉะนี้จึงควรกล่าวได้ว่าคุณธรรมเป็นสิ่งจำเป็นที่ชาติและบุคคลจะต้องมี และจำจะต้องรักษาไว้ให้บริบูรณ์ประดุจทรัพย์อันประเสริฐ

เมื่อกล่าวถึงคุณธรรมแล้วก็ย่อมจะต้องนำเนื่องไปถึงศาสนา เพราะศาสนาย่อมเป็นที่ตั้งแห่งคุณธรรม เป็นเหมือนหนึ่งตู้ที่เก็บรวบรวมคุณธรรมไว้ บรรดาศาสนาถึงแม้ว่าจะต่างลัทธิกันก็ดี คงมีความมุ่งหมายตรงกัน คือสอนให้บุคคลประพฤติธรรมจริยานั่นเอง เพราะฉะนั้นในส่วนตัวข้าพเจ้า ถึงแม้ข้าพเจ้าเป็นอุบาสกมีความเลื่อมใสใจมั่นอยู่ใน

พุทธศาสนากีดี แต่ถ้าผู้ใดนับถือลัทธิอื่นจริง ๆ ข้าพเจ้าก็ยอมรับว่าเขาเป็นคนดีได้เหมือนกัน เพราะความมุ่งหมายของเขาก็มีคล้าย ๆ ข้าพเจ้า คือตั้งใจจะเป็นคนดีที่สุดที่จะเป็นไปได้ ผิดกันแต่หนทางที่ดำเนินไปเพื่อแสวงหาผลอันพึงประสงค์เท่านั้น แต่ในสมัยนี้ดูมีผู้ที่มักแสดงตนเป็นคนไม่มีศาสนามากขึ้น ทั้งในหมู่ชาวยุโรปและในหมู่คนไทยชั้นใหม่บางคนบางจำพวก การที่เลิกถือศาสนาเสียเช่นนั้น จะเป็นเพราะเหตุใดบ้าง ข้าพเจ้าจะขอลองอธิบายตามความเห็นของข้าพเจ้าเอง

เหตุอย่างที่ ๑ ข้าพเจ้าเห็นตรงตามพระดำรัสของสมเด็จกรมพระยาวชิรญาณวโรรส ซึ่งทรงแสดงไว้ในอนุศาสน์ที่ประทานแก่กองเสือป่า มีข้อความว่า "คนผู้ไม่ได้สนใจในทางศาสนาจะพึงเห็นไปว่าศาสนานั้นเป็นคำสอนที่บัญญัติขึ้นในยุคคนยังเขลาสำหรับล่อหรือขู่คนให้กระทำตามประสงค์ มาภายหลังย่อมเป็นสิ่งกีดขวางแห่งความเป็นไปสะดวกของคนทั้งหลาย" ความเห็นเช่นนี้ได้บังเกิดขึ้นและมีอยู่ในหมู่คนชาวบางจำพวก ซึ่งทะนงตนว่ามีความรู้มีสติปัญญาดีกว่าคนชั้นเก่า แท้จริงคนเหล่านั้นบ่าวว่าเป็นผู้ไม่รู้จักเลือกถือสาระแห่งศาสนา เพราะฉะนั้นเมื่อรู้สึกว่าบัญญัติและกิจวัตรที่มีกำหนดไว้ในศาสนา จะกระทำไปให้ตลอดไม่ได้ เพราะขัดต่อภูมิและกาลเทศะ ก็เลยรวบรัดกล่าวเสียทีเดียวว่าศาสนาใช้ไม่ได้ทั้งหมด เลยตัดทิ้งเสียหมดทั้งข้อที่ควรจะยังใช้ได้และข้อที่ขัดขวางดังนี้ ฝ่ายคนไทยบางคนที่ได้ไปศึกษาที่ประเทศยุโรปมีความประสงค์จะให้มีผู้นิยมว่าตนมีสติปัญญามีความรู้และความไตร่ตรองดีเท่าคนขาว ก็พลอยหลงเห็นชอบตามคนขาวจำพวกที่กล่าวมาแล้วนั้นไปด้วย อันที่จริงข้าพเจ้าเห็นว่าผู้ที่เลิกถือศาสนาเสียเช่นนั้น จะเป็นคนชาติใดภาษาใดก็ตาม เป็นผู้ที่คิดผิดเข้าใจผิดโดยแท้ ต่างว่าคน

ไทยจะไปประเทศยุโรป มีเครื่องแต่งกายไปแต่อย่างที่ไทยเราใช้กันอยู่ คือมีผ้านุ่งกับเสื้อ ครั้นไปถึงยุโรปแล้วเกิดรู้สึกขึ้นว่า ผ้านุ่งนั้นไม่เป็นเครื่องปกปิดที่เหมาะแก่ประเทศและอากาศ จะเลยทิ้งผ้านุ่งเสียแล้วและเปลือยกายอยู่ฉะนั้นหรือ ก็คงจะไม่ทำเช่นนั้นเลย ข้อนี้อุปมาฉันใด ในการทิ้งศาสนาก็อุปไมยฉันนั้น

เหตุอย่างที่ ๒ ข้าพเจ้าจะขอเดาแต่ในฉะเพาะส่วนคนไทยชั้นใหม่ที่ไม่มีศาสนา นอกจากเห็นตามคนชาวไปดังกล่าวมาแล้ว น่าจะเป็นเพราะเหตุอีกอย่างหนึ่ง คือคนไทยโดยมากที่ออกไปศึกษาศิลปวิทยาในนานาประเทศมักไปแต่ยังเยาว์วัย ใจยังไม่สู้มั่นในพระพุทธศาสนาและยังไม่สู้ได้ฝึกใฝ่ศึกษาในทางศาสนานัก เพราะฉะนั้นเมื่อไปอยู่คลุกคลีในหมู่คนชาว ก็ย่อมต้องได้ยินได้ทราบจริยาและศาสนาของเขาบ้างไม่มากก็น้อย แต่โดยมากคนไทยยังไม่ลืมว่าบิดามารดาปู่ย่าตายายเคยถือพระพุทธศาสนามาแล้วหลายชั่วคน ครั้นว่าตนจะเหหันไปศึกษาธรรมจริยาตามลัทธิคริสตังโดยเปิดเผยก็คงจะนึกในใจว่ากระไร ๆ อยู่ ครั้นว่าจะยืนยันถือพระพุทธศาสนาอยู่ ความรู้ของตนก็ไม่พอ รู้บ้างก็แต่เล็ก ๆ น้อย ๆ พอเขายขึ้นถูกเขาซักคอหรือเขาซักเข้าสักนิดหน่อยก็จนตอบโต้เขาไม่ได้ เถียงเขาก็ไม่ขึ้น ซึ่งถ้าจะคิดไปก็เป็นธรรมดาเพราะเด็กที่ไหนจะสู้ผู้ใหญ่ได้ เด็กนักเรียนไหนเลยจะไปสู้นักบวชได้ เพราะฉะนั้นในใจก็เลยเอียงไปข้างจะยอมแพ้ แต่ครั้นว่าจะเป็นคริสตังก็ยังเกรงคนไทยจะขนาบ ครั้นว่าจะยืนยันว่าตนถือพระพุทธศาสนาก็กลัวเถียงเขาแพ้จะเสียรัศมี จึงตกลงตัดสินเป็นกลาง คือแสดงตนเสียว่าเป็นผู้ไม่ถือศาสนาอย่างหนึ่งอย่างใดเลย ก็เป็นอันไม่ต้องเถียงกับใคร ไม่

ต้องแพ้ไม่ต้องชะนะทั้งสองอย่าง เป็นเครื่องปิดบังความบกพร่องของตน ได้ดีกว่าอย่างอื่น พอใครพูดถึงเรื่องศาสนาขึ้นมาก็นิ่งทำท่าซ่อนความโง่ของตนไว้ แล้วก็ทำท่าหลอกเขาว่าตนเป็นผู้ที่ตรองมาก จึ่งแลเห็นความไม่จริงของศาสนา

เหตุอย่างที่ ๓ คือผู้ที่อยากจะหาความสุขและความสะดวกส่วนตัว ยกเอาการไม่มีศาสนาใช้เป็นเครื่องกำบังแฝงประพฤติตามอำเภอใจของตน คนไม่มีศาสนาคงจะต้องคิดต้องเห็นแปลกกว่าคนอื่น เพราะฉะนั้นจะพูดอะไรทำอะไรก็ได้ แม้ใครจะว่ากล่าวติเตียนอย่างใดก็คอยแก้ไว้เสมอว่าตนไม่มีศาสนา ไม่ได้ประพฤติตามธรรมจริยาแห่งลัทธิใด ๆ ที่มีปรากฏอยู่แล้ว จึ่งไม่จำจะต้องประพฤติเหมือนมนุษย์ที่มีศาสนาผูกมัดแน่นอยู่

ฝ่ายคนไทย ๆ ที่มีได้ไปศึกษาในนานาประเทศ ก็ย่อมมีความทะเยอทะยานอยากจะประพฤติตามธรรมเนียมคนขาวอยู่แล้ว และถ้ายิ่งธรรมเนียมใดเป็นธรรมเนียมที่จะให้ความสะดวกแก่ตน ก็ยิ่งประพฤติตามเร็ว ธรรมเนียมไม่มีศาสนานี้เป็นธรรมเนียมที่ถูกอารมณ์ เพราะเป็นสิ่งที่จะอ้างมาใช้เพื่อประพฤติตามใจตนเองได้สะดวก เพราะฉะนั้นพอเห็นพวกนักเรียนไทยที่กลับมาจากต่างประเทศ ต่างคนต่างไม่มีศาสนากลับเข้ามา จึ่งเต็มใจเห็นตามและแสดงตามว่าตนไม่มีศาสนา แล้วก็เลยปล่อยใจให้ฟุ้งส้านไปได้ตามสบาย เพราะฉะนั้นพวกไม่มีศาสนาจึ่งไม่มีเวลาที่จะน้อยลง มีแต่จะมากขึ้นทุกวัน ยิ่งคนที่รุ่น ๆ ก็ยิ่งนิยมการไม่มีศาสนามาก เพราะเป็นผู้อยู่ในเขตต์อายุที่กำลังฟุ้งส้านต่าง ๆ สิ่งไรที่เป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งใจไว้มิให้ฟุ้งส้านล้วนเป็นสิ่งซึ่งอึดอัดอยู่แล้ว

ศาสนาเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งอย่างหนึ่ง การบอกเลิกศาสนาจึงเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ของคนรุ่น ๆ อยู่บ้าง

เรื่องศาสนาจะบังคับให้ผู้ใดถือนั้นได้โดยยาก และข้าพเจ้าไม่แลเห็นประโยชน์อันใดในการที่จะบังคับ ความเห็นของคนเราจะมีแตกต่างกันในเรื่องใดได้มากยิ่งไปกว่าเรื่องศาสนาไม่มี เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าเชื่อว่าท่านทั้งหลายที่ฟัง (หรืออ่าน) ถ้อยคำของข้าพเจ้าถึงแม้ว่าท่านจะไม่เห็นตรงกับข้าพเจ้าทุกประการ ก็คงจะไม่รังเกียจในการที่ข้าพเจ้าจะแสดงความเห็น คือข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วว่า ถึงใคร ๆ จะถือศาสนาตามลัทธิใด ๆ ก็ตาม ถ้าเชื่อจริงถือจริงอยู่แล้ว ข้าพเจ้ายอมรับได้ว่ามุ่งหมายคล้ายกับข้าพเจ้า คือมุ่งดำเนินไปในทางที่ชอบ แต่เดินคนละแผนกเท่านั้น หรือจะเปรียบไปอีกทางหนึ่งก็จะว่าได้ว่า เหมือนผู้ที่แต่งตัวนุ่งกางเกงคนหนึ่ง นุ่งผ้าคนหนึ่ง ถึงแม้วิธีแต่งกายจะผิดกันก็จริง แต่ความมุ่งหมายคงมีอย่างเดียวกัน คือประสงค์ปกปิดกายนั่นเอง ถ้าแม้ผู้ใดเปลือยกายเข้ามาแล้วอ้างว่าตนก็มีความมุ่งหมายตรงกันกับเขาที่นุ่งผ้าและนุ่งกางเกงนั้น จะรับรองว่าผู้เปลือยกายกล่าวถูกแล้วหรือย่อมจะรับรองไม่ได้เลย ข้าพเจ้าและผู้อื่น ๆ ที่ถือพระพุทธศาสนาเปรียบเหมือนคนนุ่งผ้า ผู้ที่ถือลัทธิคริสตังเหมือนคนนุ่งกางเกง แต่ผู้ไม่มีศาสนา ข้าพเจ้าเห็นไม่ผิดอะไรกับคนที่เปลือยกาย จะให้ข้าพเจ้ายอมนับถือว่าเป็นคนมีหลักฐาน เสมอผู้ที่มีเครื่องปกปิดกายอย่างไรได้ ถ้าอย่างฐานกรุณาก็ได้แต่จะสงสาร เท่ากับสงสารคนพิการ ผู้ที่ไม่มีศาสนานั้น มีอวิชชาหนาแน่นเป็นประหนึ่งผ้าบังดวงตาคนตาบอด แต่ถ้าเป็นไปเสียอย่างคนตาบอดจริง ๆ ก็จะน่าสงสารกว่า นี่เป็นคนตาบอดสอดตาเห็น จึงทำให้ลดความสงสารน้อยลง เพิ่มความดูถูกมากขึ้น

อันที่จริงผู้ไม่มีศาสนานับว่าเป็นผู้บกพร่องสำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือขาดความอดทน เห็นแก่ความสุขและความสะดวกของตนในขณะหนึ่งๆ เท่านั้น เมื่อสิ่งไรจะเป็นเครื่องขัดขวางในทางความสุขและความสะดวกแล้ว ก็ไม่มีความกล้าหาญและความอดทนพอที่จะบากบั่นทำการอันยากนั้นไปได้ หรือถ้าจะว่าไปอีกทางหนึ่ง ก็คือใจไม่เป็น "เสือป่า" นั่นเอง "เสือป่า" ต้องไม่เลือกประพฤติแต่สิ่งซึ่งง่ายและสะดวก ถึงจะยากหรือไม่สะดวกแก่ตนก็ดี ถ้าแม้เป็นหน้าที่จะต้องกระทำแล้ว "เสือป่า" ก็ไม่รั้งรอเลย ต้องบากบั่นไปจนสำเร็จจงได้ สมเด็จกรมพระยาวชิรญาณได้ทรงแสดงไว้ในอนุศาสน์ว่า "หัวใจแห่งศาสนานั้น ก็คือความใคร่จะประพฤติในทางที่ชอบ ซึ่งตนเห็นว่าเป็นถูก แม้หากประพฤติดังนั้นจะไม่เกิดผลงามภายนอกหรือซ้ำกลับจะได้ทุกข์ร้อน ก็กล้าทนประพฤติได้ และความไม่พอใจจะประพฤติในทางที่ผิด ฝืนความรู้สึกของตน แม้หากไม่กระทำดังนั้น ภัยอันตรายจะมีแก่ตนก็กล้าทนได้ ๆ น้ำใจเช่นนี้ยังบุคคลให้สมัครประพฤติความดียิ่งยืนเสมอไป ๆ" ดังนี้ ส่วนข้าพเจ้าอยากจะขอกล่าวแถมอีกนิดหนึ่ง คือขอกล่าวว่า ใจเช่นนี้ เรียกว่าใจ "เสือป่า" ผู้ใดไม่กล้าพอไม่อดทนพอที่จะแสดงตนเป็นผู้ถือมั่นในศาสนาแล้วก็ไม่กล้าพอไม่อดทนพอที่จะเป็น "เสือป่า" หรือนักรบเหมือนกัน

ศาสนาย่อมเป็นเครื่องทำให้คนมีความกล้าหาญ เพราะมีความมั่นอยู่ในศาสนาแล้วก็ไม่มีความกลัวภัยอันตรายใด ๆ เพราะเหตุฉะนี้ในอดีตกาล เมื่อจะกระทำศึกสงครามท่านจึงได้กล่าวชักจูงใจผู้ที่จะไปรบให้ตั้งใจต่อสู้ศัตรู เพื่อป้องกันพระบวรพุทธศาสนา ถ้าจะพลิกดูในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาก็คงจะพบหลายแห่งที่กล่าวไว้เช่นนี้ การมีศาสนาทำให้ใจมั่นคงไม่เป็นคนขลาด นักรบของไทยเราจึงพอใจผูกพระ

และเครื่องรางต่าง ๆ อันได้ลงเลขยันต์หัวข้อพระธรรมไว้กับตัว การที่ผูกพระและเครื่องรางเช่นนี้ก็เพื่อให้ลืมว่าตนเป็นผู้มีศาสนา และถ้ารู้สึกว่าอานุภาพพระรัตนตรัยคุ้มครองรักษาอยู่แล้วคงจะรอดพ้นภยันตรายไปได้ การที่ศาสนาเป็นเครื่องทำให้คนมีความกล้าหาญเช่นนี้ ย่อมมีพะยานแลเห็นปรากฏอยู่ไม่ฉะเพาะแต่ในเมืองเรา ถึงในประเทศอื่น ๆ ก็เหมือนกัน นักรบชาวยุโรปไม่ว่าชาติใด คงเป็นผู้มีความเลื่อมใสมั่นอยู่ในศาสนาของตนแทบทั้งนั้น ทหารที่ไปในการศึกสงครามในประเทศยุโรปย่อมมีรูปไม้กางเขนติดตัวไปแทบทุกคน และถ้าแม้ผู้ใดมีชื่อเสียงปรากฏอยู่ในตำนานแห่งชาติว่าได้กู้บ้านกู้เมืองในเวลาที่อับจน คงจะเป็นผู้ที่มีใจเลื่อมใสมั่นอยู่ในศาสนาของตนทั้งนั้น ในปัตยุบันนี้ทหารที่กล้าหาญที่สุด กลัวความตายน้อยที่สุด คือทหารตุรกี ที่เป็นเช่นนี้เพราะชาวตุรกีทุกคนมีความเลื่อมใสในศาสนาอิสลามอย่างมั่นคงเคร่งครัดนัก

คนบางคนอวดรู้พอใจกล่าวว่า ในพระพุทธศาสนาก็มีสิกขาบทปรากฏชัดอยู่ว่า ห้ามมิให้ฆ่าสัตว์ เหตุฉะนี้พระพุทธศาสนาก็ต้องเป็นเครื่องกีดขวางแก่การเป็นนักรบอยู่เอง ผู้ที่กล่าวเช่นนี้เป็นผู้ที่ไม่รู้จริง สมเด็จพระบรมศาสดาของเราทั้งหลายมิได้ทรงติเตียนหรือตัดรอนนักรบเลย ถ้าแม้ว่าได้ทรงมุ่งหมายจะตัดรอนการรบแล้ว เมื่อพระเจ้าพิมพิสารไปกราบทูลขอให้ยกเว้นราชภัฏบุรุษ คือนักรบจากการบรรพชาอุปสมบท เหตุไฉนพระองค์จึงทรงยอมอนุญาตตามเล่า ผู้ที่จะเข้าไปอุปสมบทในพระพุทธศาสนาจนทุกวันนี้ พระกรรมวาจาจารย์ก็ยังต้องถามต่อหน้าพระสงฆ์ว่าเป็นราชภัฏหรือเปล่า ข้อนี้ย่อมเป็นพะยานอยู่ว่าสมเด็จพระบรมโลกนาถทรงทราบโดยถ่องแท้ว่า นักรบจำเป็นจะต้องมีไว้เพื่อเป็นผู้ป้องกันรักษาชาติและบ้านเมือง ย่อมทรงทราบอยู่แล้ว

ว่าพระศาสนาจะถาวรรุ่งเรืองอยู่ได้ก็แต่โดยอาศัยความมั่นคงแห่งบ้านเมือง ถ้าแม้อาณาจักรทรุดโทรมไปหรือถึงแก่ความพินาศล่มจมไปแล้ว พุทธจักรก็จะตั้งอยู่ต่อไปมิได้

เมื่อความจริงมีอยู่เช่นนี้แล้ว ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่าชาติกับศาสนาย่อมเป็นสิ่งซึ่งต่อเนื่องกัน ถ้าชาติพินาศไปแล้วศาสนาก็จะตั้งอยู่มิได้ ถ้าศาสนาเสื่อมทรามจนศูนย์สิ้นไปแล้ว ประชาชนก็จะมีคุณธรรมย่อหย่อนลงไปจนลงท้ายไม่มีเลย ชาติใดที่ไร้คุณธรรม ชาตินั้นก็ต้องถึงแก่ความพินาศล่มจม คงต้องเป็นข้าชาติอื่นอันมีคุณธรรมบริบูรณ์อยู่

ข้าพเจ้าเชื่อว่าคนไทยเราคงจะไม่มีผู้ใดประสงค์เลยที่จะแลเห็นชาติเราเสียความเป็นไทย คงไม่อยากให้ชาติเราต้องตกไปเป็นข้าชาติอื่น คงจะไม่มีใครเลยที่จะยอมรับความอัปยศเช่นนั้น เพราะฉะนั้นผู้ที่เข้าประจำกองเสือป่าจึงได้กำหนดไว้ให้สาบานว่า "จะขออาสาต่อสู้ศัตรูทั้งภายนอกภายใน เพื่อรักษาความเป็นไทยแห่งชาติให้ยั่งยืนคงมั่น และป้องกันพระบวรพุทธศาสนาให้ถาวรอยู่จนกว่าจะสิ้นดินฟ้า ฯ"

บทที่ ๖
เห็นแก่คณะ ฟังบังคับบัญชา และรักษาสัตย์

(แสดงครั้งแรกเมื่อวันอังคาร ที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๔)

ข้อสาบานข้อที่ ๓ ของผู้ที่เข้าประจำกองเสือป่า มีใจความว่า จะตั้งใจรักษาความมั่นคงของกอง และจะไม่นำความพินาศฉิบหายมาสู่คณะ กับจะฟังบังคับบัญชาผู้เป็นนายเหนือตนในกองนั้นเมื่อเวลากระทำหน้าที่อย่างเสือป่า ดังนี้ จะอธิบายขยายความเป็นลำดับไป

หมู่ใดคณะใดก็ดี จำเดิมแต่ครอบครัว และตระกูลของบุคคล สมาคมแห่งชนหมู่หนึ่งพวกหนึ่ง บริษัททำการค้าขาย กองรบคณะ จนถึงชาติเป็นที่สุด ที่จะตั้งรวมกันอยู่ได้ก็แต่เมื่อบุคคลในหมู่นั้นคณะนั้นปรองดองกันเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่คิดประทุษร้ายต่อกันและกัน คณะใดที่บุคคลแตกกัน ไม่ปรองดองกัน คณะนั้นย่อมถึงแก่ความพินาศล่มจมโดยเร็วพลัน เพราะตามที่ได้อธิบายมาแล้ว คนก็ดี สัตว์เดียรฉานก็ดี ถ้าอยู่โดยลำพังแล้ว จะมีกำลังน้อยไม่พอที่จะรักษาตัวรอดไปได้ อย่าว่าแต่สัตว์ที่มีวิญญาณเลย ถึงวัตถุที่ไม่มีวิญญาณก็เช่นกัน ถ้าสิ่งไรตั้งอยู่โดยลำพัง จะหักโค่นหรือแตกสลายไปได้ง่ายกว่าสิ่งที่ตั้งอยู่รวมกันมาก เพราะได้อาศัยแรงซึ่งกันและกันอยู่ การรักษาสามัคคีจึงเป็นสิ่งสำคัญ เป็นเรื่องที่จะให้คณะตั้งยั่งยืนอยู่ได้

เหตุที่จะทำให้ความสามัคคีแตกร้าว มักเป็นด้วยบุคคลคิดถึงประโยชน์ของตนยิ่งกว่าประโยชน์แห่งพวกพ้องนั้นแลเป็นที่ตั้ง สิ่งไรที่จะเป็นประโยชน์แก่ตนก็เลือกกระทำไปแต่สิ่งนั้น ไม่ไตร่ตรองดูให้รอบคอบก่อนว่า ถ้าประพฤติเช่นนี้หรือเช่นนั้น จะเป็นที่เสื่อมเสียประโยชน์

แห่งคณะอย่างไรบ้าง มัวนึกแต่ถึงตน เพ่งอยู่แต่ที่การงานและตำแหน่งหน้าที่ของตน ก็ชักให้เห็นไปว่าตนมีหน้าที่อันหนักเกินกำลังของตน หานึกต่อไปไม่ว่า ตนเป็นแต่เพียงกะผีกหนึ่งของคณะ งานการที่ตนเป็นหน้าที่ต้องทำก็เป็นแต่ส่วนหนึ่งแห่งงานการซึ่งมีอยู่สำหรับคณะ ถ้างานการแผนกใดงดไปเสียแม้แต่แผนกเดียว ก็อาจจะชักให้การงานแผนกอื่น ๆ พลอยเสียไปด้วย ถ้าจะเปรียบด้วยร่างกายของคน คณะก็คือร่างกาย บุคคลในคณะเป็นอวัยวะส่วนหนึ่ง ๆ ของร่างกาย ถ้าอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่ง จะงดไม่กระทำการตามหน้าที่ อวัยวะส่วนอื่น ๆ อาจที่จะพลอยชำรุดทรุดโทรมไปด้วยทั่วกัน และอวัยวะส่วนที่งดเสียไม่ทำงานนั้น ใช่ว่าจะได้รับผลดีอันใดก็หามิได้เลย คงต้องพลอยทรุดโทรมไปพร้อมกับอวัยวะส่วนอื่น ๆ เหมือนกัน ต่างว่ามือจะเห็นว่าต้องทำการงานอยู่มากหลายอย่างแล้ว จะงดไม่หยิบอาหารป้อนปากเสียอย่างหนึ่งดังนี้ จะเป็นอย่างไรบ้าง เมื่ออาหารไม่ตกลงไปถึงกะเพาะ ถึงกะเพาะจะได้เตรียมย่อยอาหารอยู่แล้ว ก็ไม่มีอาหารจะย่อย เมื่อกะเพาะไม่ได้ย่อยอาหารส่งไปเป็นเครื่องบำรุงโลหิต ฝ่ายโลหิตก็จะอ่อน ไม่สามารถจะทำหน้าที่เลี้ยงเนื้อหนังและเส้นเอ็นตามอวัยวะต่าง ๆ ได้ เนื้อหนังเส้นเอ็นก็มีแต่จะอ่อนเพลียลงทุกที มีแต่จะเหี่ยวไปแห้งไปทรุดไปโทรมไปทั่วทั้งกาย ทั้งมือที่หยุดไม่หยิบอาหารป้อนนั้นเองก็จะต้องทรุดไปโทรมไปพร้อมกับอวัยวะอื่น ๆ ดังนี้อุปมาฉันใด ในส่วนคณะก็อุปไมยฉันนั้น เพราะฉะนั้นควรเห็นได้แล้วว่า ผู้ที่นึกถึงตนฝ่ายเดียว ไม่คิดถึงคณะ ชื่อว่าเป็นผู้มีความคิดสั้นไม่แลดูประโยชน์แห่งตนเองให้ไกลพอ ก็เหมือนหนึ่งว่าทำลายตนเอง ผู้ใดละทิ้งหน้าที่อันควรกระทำเพื่อประโยชน์แห่งคณะ ชื่อว่าเป็นผู้ประทุษร้ายต่อคณะ เป็นผู้เปิดช่องให้ความ

แตกความฉิบหายมาสู่คณะ และเมื่อคณะใดถึงแก่ความพินาศฉิบหายไปแล้ว บุคคลทุกคนที่เป็นส่วนแห่งคณะก็จะต้องถึงแก่ความพินาศฉิบหายด้วย เพราะฉะนั้นการรักษาความมั่นคงของคณะจึงควรนับว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับการรักษาความมั่นคงของตนเอง

ความเห็นแก่ตัวและคิดถึงตัวเป็นที่ตั้งนั้น เป็นเครื่องเพาะความริษยาในระหว่างบุคคลในคณะเดียวกัน และความริษยาย่อมเป็นศัตรูแก่ความปรองดองและความไว้เนื้อเชื่อใจกัน และเป็นเครื่องนำความพินาศฉิบหายมาสู่คณะได้เร็วยิ่งกว่าสิ่งอื่น ถ้าจะกล่าวให้กว้างออกไปจนถึงชาติก็เป็นเช่นเดียวกัน ขอให้ท่านทั้งหลายพิจารณาดูพระราชพงศาวดารกรุงเทพทวาราวดี ตั้งแต่แผ่นดินพระเจ้าทรงธรรม ตลอดลงมาจนสิ้นแผ่นดินขุนหลวงสุริยาศน์อมรินทรเป็นที่สุด คงจะแลเห็นได้ว่าพระราชพงศาวดารตอนนี้ มีสิ่งที่เป็นเกียรติยศแก่ชาติไทยเราน้อยเพียงใด จะมีตอนที่อ่านพอรู้สึกซ่านในใจอยู่บ้าง ก็แต่ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายน์มหาราชนั้นแลเป็นอาทิ แต่ถ้าจะตรวจดูตั้งแต่เมื่อสิ้นแผ่นดินสมเด็จพระนารายน์แล้ว พระเพทราชาขึ้นครองราชสมบัติ ตั้งพระราชวงศ์บ้านพลูหลวงขึ้นใหม่แล้ว ตลอดลงมาจนถึงแผ่นดินขุนหลวงสุริยาศน์อมรินทรเป็นที่สุด จะหาสิ่งใดที่เป็นเครื่องทำให้ใจซ่านและรู้สึกว่าเป็นเกียรติยศแก่ชาวไทยนั้น น่าจะยากนัก จะอ่านพบแต่เรื่องจับขบถ เรื่องสงสัยติดใจกัน ฆ่ากันประหารกัน แทบจะไม่เว้นเลยสักหน้าเดียว อ่านแล้วก็เป็นที่น่าสลดใจเป็นอย่างยิ่ง ที่เป็นเช่นนี้เพราะเหตุใดเล่า ก็เพราะเหตุที่พระเจ้าแผ่นดินในสมัยนั้นรู้สึกอยู่ว่า มิได้ได้ราชสมบัติโดยทางสืบสันตติวงศ์โดยตรง ได้โดยแย่งชิงด้วยกำลัง เพราะฉะนั้นจึงต้องคอย

มุ่งสังเกตอยู่ว่า ใครจะมีกำลังหรือมีคนนิยมมากขึ้น ก็ต้องรีบหาเหตุกำจัดเสีย ต้องฆ่าเสียก่อนที่จะมีกำลังมากขึ้น การที่พระเจ้าแผ่นดินและผู้มีอำนาจจะปราบปรามผู้เป็นขบถกระด้างกระเดื่องต่อพระองค์นั้น ถ้าแม้ว่าทำแต่ที่จำเป็น เพื่อรักษาความสงบราบคาบภายใน ก็เป็นสิ่งที่ไม่น่าติเตียน แต่ถ้าทำไปเพื่อรักษาพระองค์เป็นส่วนพระองค์ ก็กลับจะเป็นเครื่องทำให้เสียความปรองดองในหมู่ข้าราชการและประชาชน เมื่อต่างคนต่างต้องคอยระวังตัวอยู่มิได้ขาด เช่นในสมัยซึ่งพระราชวงศ์บ้านพลูหลวงปกครองกรุงศรีอยุธยา คือตั้งแต่แผ่นดินพระเพทราชาลงมาจนถึงแผ่นดินขุนหลวงสุริยาศน์อมรินทรนั้นไซร้ ผลที่จะพึงมีขึ้นก็คือ คนทุกคนจำจะต้องคิดถึงตัวของตัวยิ่งกว่าผู้อื่น ต้องคิดมองหาทางเอาตัวรอดอยู่เสมอ เพราะฉะนั้นความสามัคคีในหมู่ไทยเราก็มีอยู่ไม่ได้ และเมื่อพะม่ายกทัพมาตีกรุง จึ่งไม่มีผู้ใดคิดการกับผู้ใด ต่างคนต่างคิดกันไปแต่พอจะเอาตัวรอด จนกรุงต้องเสียแก่พะม่าเป็นที่น่าอัปยศยิ่งนัก แลเห็นเป็นพะยานแน่ชัดอยู่ว่า การบกพร่องในความสามัคคี อาจจะมีผลให้ชาติแตกเมืองเสียได้

ก็ชาตินั้น คืออะไรเล่า คือคณะชนหลาย ๆ คณะรวมกันเข้าจนเป็นคณะใหญ่ จึ่งได้นามว่าชาติ เพราะฉะนั้นคณะทุก ๆ คณะที่ร่วมชาติกัน ต้องมีความสามัคคีปรองดองกันในระหว่างคณะต่อคณะ ชาติจึงจะตั้งอยู่เป็นอันหนึ่งอันเดียวมั่นคงได้ เพราะฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของคณะทุกคณะที่จะต่างรักษาความมั่นคงไว้ ถ้าคณะแตกศูนย์ไปคณะหนึ่ง ก็เหมือนชาติเสียส่วนหนึ่งของชาติไป ส่วนบุคคลที่เป็นส่วนหนึ่ง ๆ ของคณะนั้นเล่า ถ้าแม้ไม่รักษาความสามัคคีในระหว่างกันและกัน ก็เหมือน

หนึ่งเปิดช่องให้ความพินาศฉิบหายมาสู่คณะของตน และเมื่อคณะของตนศูนย์ไปแล้ว ก็เหมือนเปิดช่องให้ความพินาศฉิบหายเดินเข้าไปถึงชาติได้อีกชั้นหนึ่ง เพราะฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของคนทุกคนที่จะต้องรักษาความมั่นคงแห่งคณะของตน เพื่อจะได้ป้องกันมิให้มีสิ่งใดไปกระทบกระเทือนถึงความมั่นคงแห่งชาติได้

ในบทที่ ๕ ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วว่าชาติก็ดี คณะก็ดี ต้องมีคุณธรรมประจำอยู่บริบูรณ์ จึงจะมีความจำเริญรุ่งเรืองไปได้ คณะใดเป็นที่สมาคมแห่งผู้ที่รักษาคุณธรรมมั่นคง และมุ่งหมายที่จะดำเนินไปในทางที่ชอบ คณะนั้นจึงจะเป็นที่ร่มเย็นแก่ผู้ที่เป็นสมาชิก ทั้งจะมีเกียรติคุณเป็นเครื่องชักจูงให้คนภายนอกนิยมเข้ามาสู่คณะอีกด้วย ที่คณะใดจะเป็นคณะดีหรือคณะทราม ก็ด้วยความประพฤติแห่งสมาชิกของคณะนั้น ถ้าสมาชิกรักชื่อเสียงของคณะ ก็ต้องละเว้นการซึ่งผู้อื่นจะติเตียนได้ ต้องหมั่นประพฤติการที่เขาทั้งหลายนิยมสรรเสริญ ผู้ที่เป็นสมาชิกแห่งคณะใดประพฤติตนดี คณะก็ย่อมจะพลอยได้รับความสรรเสริญว่า เขาอยู่ในสมาคมอันดี เขาจึงประพฤติดีประพฤติงามเช่นนั้น ถ้าประพฤติชั่ว คณะก็ย่อมจะต้องพลอยถูกติเตียนด้วยเช่นกัน แต่เป็นนิสสัยคนโดยมากมักติมากกว่าชม เช่นภิกษุประพฤติชั่วแม้แต่รูปเดียวก็อาจจะพลอยให้ภิกษุที่ร่วมวัดมัวหมองไปด้วยทั้งวัด ดังนี้เป็นต้น ถึงในโรงเรียนก็ตาม กองทหารก็ตาม สมาคมใด ๆ ก็ตาม คน ๆ เดียวประพฤติชั่วก็อาจจะพลอยให้ผู้อื่นที่อยู่ร่วมกันมัวหมองไปทั่วกันหมดได้ เหตุฉะนั้นคนทุกคน จึงควรจะต้องระวังไม่ประพฤติการใดที่จะทำให้ขึ้นชื่อถึงคณะตนด้วย ผู้ที่นำความมัวหมองมาสู่คณะของตนนับว่าเป็นประหนึ่ง

โรคที่บังเกิดขึ้นภายในร่างกายบุคคล ซึ่งอาจจะเป็นผลร้ายจนถึงแก่เสียอวัยวะหรือชีวิตเป็นที่สุด คนชั่วก็อาจจะทำลายคณะของตนได้เช่นกัน ผู้ใดจะกล่าวว่าความประพฤติของตนจะให้ผลแต่ฉะเพาะแก่ตัวผู้ประพฤติเองเท่านั้นไม่ได้ ความประพฤติของคนทุกคนย่อมจะมีผลแก่ผู้อื่นด้วย ย่อมจะต้องมีผลกระเทือนไปถึงบิดามารดาและผู้ร่วมตระกูล ถึงผู้ที่เป็นผู้ชอบพอเป็นมิตรสหาย ถึงคณะซึ่งตนเป็นสมาชิก และถึงชาติเป็นที่สุด เพราะฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของคนทุกคนที่จะละเว้นความชั่วหมั่นประพฤติความดี เพื่อประโยชน์และความสุขแห่งตนเอง แห่งบิดามารดาและผู้ร่วมตระกูลแห่งมิตรสหาย และแห่งชาติของตนเป็นที่สุด ผู้ใดตั้งใจอยู่เช่นนี้เสมอ จึงจะนับว่าเป็นผู้ที่ควรนับถือ จริงอยู่ สี่ตีนยังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้พลั้ง แต่เมื่อพลาดพลั้งไปแล้ว ต้องตั้งจิตต์สำรวมระวังต่อไปโดยเต็มสติกำลัง จึงจะลบล้างการที่พลาดพลั้งนั้นได้

ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วว่า เหตุที่จะแตกสามัคคีมักมีขึ้นเพราะความริษยา ความริษยานี้มักบังเกิดขึ้นเพราะประสงค์ตำแหน่งหน้าที่ซึ่งผู้อื่นกระทำอยู่ จึงทำให้บังเกิดความไม่พอใจในตำแหน่งหน้าที่ของตนเอง การที่ไม่พอใจเช่นนี้ ไม่ถูกไม่ควรเลย ถ้าทุก ๆ คนจะทำหน้าที่อันเดียวกันเสียทั้งหมด หน้าที่อื่น ๆ มิไม่มีผู้ใดทำหรือ เป็นต้นว่าลงเรือไปด้วยกัน ถ้าจะเป็นคนถือท้ายเรือเสียทุกคน ใครจะเป็นผู้พายเรือให้แล่นไปเล่ามีถ้อยคำของเชกสเบียร์จินตกวีอังกฤษ ได้กล่าวไว้ในเรื่องละครเรื่องหนึ่ง และคำพูดนั้นเป็นบทของตัวตลกก็จริง แต่เป็นข้อจับใจข้าพเจ้าจึงจำได้แม่น ถ้าจะแปลเป็นภาษาไทยก็ได้ว่า " ถ้าคนสองคนขี่ม้าตัวเดียวกัน คนหนึ่งก็ต้องขี่ข้างหลัง " ดังนี้ เห็นว่าเป็นภาษิตดีอยู่ ถึงในการ

งานอื่น ๆ ก็เช่นกัน เพราะฉะนั้นเมื่อผู้ใดมีหน้าที่อย่างไร ก็ควรจะเพ่งเล็งในการกระทำหน้าที่ของตนให้ตลอดไป ดีกว่าที่จะไปมัวมุ่งหมายอยากกระทำหน้าที่ของผู้อื่น และเมื่อผู้อื่นเขากระทำการอยู่ตามหน้าที่ของเขา ก็ไม่ควรจะไปขัดขวางหนทางที่เขาจะกระทำการของเขาให้ตลอดไป ผู้ใดมุ่งประโยชน์แห่งคณะของตน ก็ต้องช่วยให้กิจการของคณะดำเนินไปโดยสะดวกปราศจากความติดขัด ผู้ใดได้รับมอบให้กระทำหน้าที่ใดในคณะแล้ว ผู้อื่น ๆ ก็ต้องช่วยให้การของเจ้าหน้าที่นั้นเป็นไปได้อย่างดีที่สุด จึงจะเรียกว่าเป็นผู้มุ่งดีต่อคณะจริง

ในบทที่ ๔ ข้าพเจ้าได้อธิบายมาแล้วว่า คณะและหมู่ชนจำจะต้องมีหัวหน้าเป็นผู้อำนวยการและปกครองชนในหมู่ในคณะ พระเจ้าแผ่นดินเป็นหัวหน้าเป็นใหญ่ในชาติ ย่อมมีพระราชกรณียกิจน้อยใหญ่อยู่เป็นอันมาก จึงต้องทรงแบ่งอำนาจมอบประทานให้ผู้ที่ไว้วางพระราชหฤทัยไปเป็นผู้บังคับบัญชาต่อลงไปเป็นแผนก ๆ เป็นลำดับ ผู้ที่รับมอบอำนาจไปเช่นนั้น ก็มีหน้าที่บังคับบัญชาการให้เป็นไปอย่างดีที่สุด ฝ่ายผู้ที่เป็นลูกกอง มีหน้าที่ฟังบังคับบัญชาและประพฤติต้องตามคำสั่งของผู้เป็นนายเหนือตน คณะใดที่จะตั้งมั่นอยู่ได้ ก็โดยบุคคลในคณะนั้นปฏิบัติตามบังคับบัญชาแห่งผู้เป็นหัวหน้าและเป็นนายเหนือตนอย่างเคร่งครัด พระภิกษุสงฆ์ที่ดำรงอยู่ได้ ก็โดยภิกษุปฏิบัติอยู่ตามพระวินัยบัญญัติ กองทัพจะควบคุมกันไว้ได้ดีจริง ๆ ก็โดยอาศัยยุทธวินัย เพราะฉะนั้นการรักษาวินัย จึงเป็นหน้าที่สำคัญซึ่งคนทุกคนควรจะกระทำ ผู้เป็นนายกเป็นใหญ่ในคณะ มีหน้าที่รักษาวินัยไว้ให้เคร่งครัด จึงจำเป็นต้องใช้อาญาและทัณฑกรรมบ้าง เพื่อเป็นเครื่องทรมานคนที่ประพฤติผิดต่อวินัย แต่

ถึงผู้ใหญ่จะลงอาญาหรือทัณฑกรรมเพียงใดก็ตาม ถ้าผู้น้อยเป็นผู้ไม่ลืมไม่หลาบจำ ก็คงจะทำให้เสียวินัยอีกร่ำไป จึงต้องอธิบายให้แลเห็นว่า การประพฤติให้ผิดวินัยนั้น ไม่มีผลดีแก่ผู้ใดเลย ถ้าใคร่ครวญดูให้ดีแล้วจะเห็นได้ว่า เป็นหนทางที่จะนำความพินาศมาสู่คณะอย่างหนึ่ง การไม่ฟังบังคับบัญชาผู้เป็นนายหรือเป็นผู้ใหญ่เป็นนายเหนือตน ตลอดถึงบิดามารดาและผู้ใหญ่ในตระกูลและครูบาอาจารย์ นับว่าเป็นความผิดต่อวินัยอย่างร้ายมาก เพราะอาจจะให้ผลร้ายได้ยิ่งกว่าสิ่งอื่น การไม่ฟังบังคับบัญชาผู้ใหญ่ ต้องแปลว่าดูหมิ่นผู้ใหญ่ เห็นตนดีกว่าเขา ๆ จึงไม่ควรบังคับบัญชาเรา ผู้ที่ดูหมิ่นกันเสียแล้วเช่นนั้น ก็จะทำการไปด้วยกันหรืออยู่ในหมู่เดียวกันได้โดยยาก อีกประการหนึ่ง การไม่ประพฤติตามวินัยนั้น ก็คือแสดงความเห็นแก่ตัวอีกท่าหนึ่งเท่านั้น ผู้ที่เห็นแก่ตัวคิดถึงประโยชน์และความสุขของตัวเองเป็นที่ตั้งเช่นนั้น มีอยู่ในคณะใดมาก คณะนั้นก็จะเสื่อมเร็วโทรมเร็ว จนถึงแก่ความพินาศเป็นที่สุด

ชนชาติไทยเราทั้งหลาย ผู้ได้ตั้งชาติไทยเราขึ้นมีความเห็นอยู่เช่นนี้ จึงประพฤติเป็นผู้มั่นอยู่ในวินัยเสมอ และพอใจสั่งสอนบุตรหลานให้อยู่ในถ้อยคำและฟังบังคับบัญชาผู้ใหญ่ ผู้ใดที่จะยกย่องสรรเสริญก็กล่าวว่า เขาเป็นคนดีอยู่ในถ้อยคำและฟังบังคับบัญชาผู้ใหญ่ ผู้ใดที่จะชมว่าเป็นคนกล้า ก็คือผู้ที่กระทำหน้าที่ของตนตามคำสั่งผู้เป็นนายเหนือตน จนแม้ครอบครัว ร่างกายและชีวิตเป็นที่สุด ก็ยอมสละได้ ลักษณะอันนี้เป็นสิ่งที่พึงประสงค์ในหมู่นักรบยิ่งนัก เพราะผู้ที่มีลักษณะเช่นนี้ตายไหนก็ตายไป สุดแท้แต่นายจะบังคับบัญชาให้ไปแห่งใด รบที่ไหนก็ไปตามคำสั่ง เช่นในเรื่องขุนช้างขุนแผนมีตัวอย่างอยู่หลายแห่ง แห่งหนึ่ง

เมื่อพระพันวษามีรับสั่งให้พรายแก้วไปตีเชียงทอง พรายแก้วพึ่งได้อยู่กับนางพิมพ์ใหม่ ๆ ก็มิได้อิดเอื้อนเลย ในถ้อยคำที่พูดปลอบนางพิมพ์นั้นมีอยู่ว่า "อันราชการงานทัพ สำหรับมาแต่ครั้งบิดาพี่ ถ้าเรายกขึ้นไปคงได้ดี ตีได้เชียงทองสำเร็จการ" ดังนี้ นับว่าสำแดงใจ "เสือป่า" ปรากฏออกมาทีเดียว ยังมีตัวอย่างอีกเรื่องหนึ่งซึ่งมิใช่เป็นเรื่องของไทยเราก็จริง แต่ก็ควรเก็บมาเล่าได้ คือครั้งหนึ่งรัฐบาลของอังกฤษที่ปกครองในมัชฌิมประเทศได้ส่งกองทหารไปปราบพวกชาวเขาพวกหนึ่ง ซึ่งได้ยกพวกกันลงมาปล้นสะดมหมู่บ้านใกล้เคียง ครั้นกองทัพทหารของอังกฤษได้เข้าไปถึงที่เขาแล้ว ต่อสู้กับพวกชาวเขา มีชาวเขาผู้หนึ่งเป็นคนแม่นปืนได้แอบยิงทหารฝ่ายอังกฤษตายเสียหลายคน ผู้บังคับการทหารจึงเรียกนายสิบผู้หนึ่ง เป็นคนชาวมัชฌิมประเทศ มีฝีมือแม่นปืนให้ออกมายิงชาวเขาผู้แม่นปืนนั้น นายสิบคำนับรับคำสั่งนายแล้ว ก็เตรียมตัวคอยอยู่จนเห็นชาวเขาโผล่หัวขึ้นมาจากหลังผา ทหารก็ยิง ไม่ถูกชาวเขาแต่เฉียดไป ยิงเช่นนี้จนกระสุนหมดตับ จะหยิบตับกระสุนบรรจุใหม่ นายทหารสังเกตเห็นทหารผู้นั้นมือสั่น จึงถามว่า "เหตุใดมือเจ้าจึงสั่นเช่นนั้น" ทหารผู้นั้นตอบว่า "เพราะผู้ที่นายสั่งให้ข้าพเจ้ายิงนั้น คือบิดาของข้าพเจ้าเอง" นายทหารได้ทราบดังนั้น ก็สั่งให้ทหารผู้นั้นงดการยิงต่อไป เรื่องนี้แสดงปรากฏว่า ทหารผู้นั้นถือว่าการปฏิบัติตามคำสั่งของผู้เป็นนายเหนือตน สำคัญกว่าความรักใคร่ซึ่งตนมีแก่บิดาของตนเอง เช่นนี้ก็นับว่าเป็นลักษณะของ "เสือป่า" ได้อย่างหนึ่ง ผู้น้อยต้องปฏิบัติตามบังคับบัญชาแห่งนายเหนือตนโดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ถึงแม้การที่จะต้องกระทำนั้นจะให้ทุกข์แก่ตน ก็ต้องอุตส่าห์กระทำไปให้สำเร็จจงได้

ฝ่ายผู้ที่เป็นผู้ใหญ่มีหน้าที่บังคับบัญชาควบคุมผู้น้อย ก็ต้องมุ่งในการรักษาวินัยอย่างเคร่งครัด โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชังเหมือนกัน ในส่วนนี้ ไทยเราควรแลดูแบบอย่างอันดี ซึ่งสมเด็จพระบรมโลกนาถศาสดาจารย์ของเราทั้งหลายได้ทรงปฏิบัติมาแล้วโดยสม่ำเสมอ ถ้าแม้จะอ้างอุทาหรณ์แต่เพียงเรื่องเดียวก็จะเป็นที่เพียงพออยู่แล้ว คือครั้งเมื่อทรงบัญญัติห้ามมิให้อนุปสัมบันนอนร่วมภายในชายคาเดียวกับภิกษุอุปสัมบันนั้น พระราหุลพุทธชิโนรสก็ยังบรรพชาเป็นสามเณรอยู่ จนพระราหุลต้องถูกภิกษุอุปสัมบันขับไล่มิให้นอนร่วม ต้องเที่ยวอาศัยอยู่ในที่ต่าง ๆ ได้ความเดือดร้อนนักหนา ส่วนในพระราชพงศาวดารก็มีตัวอย่างที่พอจะอ้างมาเป็นอุทาหรณ์ได้ตอนหนึ่ง คือในปีมะเส็ง เอกศกจุลศักราช ๙๓๑ ปี แผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชา สมเด็จพระ-นเรศวรทรงทำสงครามกับพระเจ้าเชียงใหม่ ตรัสใช้ให้พระราชมานูเป็นทัพหน้า ทัพพระราชมานูกับทัพเชียงใหม่ปะทะกันแล้ว ทัพหลวงก็มิได้ยกขึ้นไป แต่เข้าซุ่มอยู่แล้วตรัสใช้ให้หมื่นทิพรักษาขึ้นไปสั่งพระราชมานูให้ลาดล่าลงมาถึงทัพหลวง พระราชมานูบอกลงมาให้กราบทูลว่า ศึกได้รบติดพันกันอยู่แล้ว ถ้าถอยก็แตก มีพระราชดำรัสให้ขึ้นไปสั่งให้ถอยอีก พระราชมานูก็ไม่ยอมถอย จึงมีพระราชดำรัสสั่งให้ไปบอกว่าให้ถอยอีกเป็นครั้งที่สาม และถ้าครั้งนี้ไม่ถอยให้เอาศีรษะพระราชมานูลงมา พระราชมานูผู้นี้ก็เป็นนายทัพสำคัญและเป็นผู้ที่สมเด็จพระนเรศวรโปรดปรานมากอยู่ผู้หนึ่ง แต่กระนั้นเมื่อไม่ปฏิบัติตามพระดำรัสยังจะให้ตัดศีรษะเสียได้ นี่ก็เพราะจะทรงรักษายุทธวินัยให้เคร่งครัด และทรงทราบแน่ชัดแล้วว่าต้องให้ทัพพระราชมานูถอยจึง

จะมีชัย ครั้นเมื่อพระราชมานูถอยลงมา ก็มีชัยจริงสมกับที่ทรงคาดคะเน ข้อนี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่ามีบางคราวบางสมัยที่ผู้ใหญ่จำจะต้องใช้อาญาและทัณฑกรรมเพื่อรักษาวินัยให้เคร่งครัด ผู้น้อยไม่ควรเข้าใจผิดไปว่าผู้บังคับบัญชาลงอาญาหรือทัณฑกรรมเพื่อสำแดงความเป็นใหญ่ให้ปรากฏเท่านั้น อีกอย่างหนึ่ง เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า การที่ผู้น้อยไม่ฟังบังคับบัญชาผู้ใหญ่ในการสำคัญ เช่นการสงคราม อาจจะมีผลร้ายได้อย่างไร

อนึ่งการที่จะชี้ดลงไปให้แน่นอนทีเดียวว่า คนนั้นเป็นนายเหนือคนนี้เสมอไป ย่อมจะไม่เป็นการสะดวกอยู่เอง เพราะคนทุก ๆ คนไม่ได้ทำหน้าที่เหมือนกันหมด เป็นต้นว่าข้าราชการผู้ใหญ่ แม้จะมีตำแหน่งหน้าที่สูงจนถึงเสนาบดีก็ตาม ถ้าแม้จะโดยสารเรือลำใดไป ก็ต้องให้นายเรือลำนั้นเขาบังคับบัญชาการในเรือ ท่านข้าราชการผู้ใหญ่จะเข้าไปแย่งบังคับบัญชาการในเรือนั้น หรือจะไปอำนวยการเดินเรือนั้นไม่ได้เลย ถึงแม้ว่านายเรือจะเป็นผู้มีฐานันดรยศต่ำกว่าก็ตาม แต่เขาเป็นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในการเดินเรือ ต้องยอมให้เขาทำการตามหน้าที่ของเขาโดยเต็มที่ เมื่อขึ้นจากเรือแล้ว และนายเรือนั้นขึ้นมาบนบก นายเรือก็จะต้องแสดงความเคารพนับถือขุนนางผู้ใหญ่ผู้โดยสารเรือนั้น ดังนี้ฉันใด ถึงในการอื่น ๆ ก็ฉันนั้น ผู้ที่ไปอยู่ในคณะใด ก็ต้องเชื่อฟังบังคับบัญชาผู้ที่เป็นหัวหน้าที่เป็นนายเหนือตนในคณะนั้น ไม่เลือกว่าผู้ที่เป็นหัวหน้าที่เป็นนายนั้น จะเป็นบุคคลที่มีบรรดาศักดิ์สูงหรือต่ำกว่าตนในเวลาปกติ เป็นต้นว่าผู้ที่เป็นเชื้อพระวงศ์ของพระเจ้าแผ่นดิน ในเวลาธรรมดา ชนก็จะนบนอบนับถือเหนือบุคคลอื่น ๆ แต่เจ้านายนั้น เมื่อ

ขณะไปศึกษาอยู่ในโรงเรียนใด ก็ต้องอยู่ในความบังคับบัญชาแห่งครูอาจารย์ในโรงเรียนนั้น เมื่อขณะไปผนวชก็ต้องเคารพนับถือพระอุปัชฌาย์อาจารย์ เมื่อขณะรับราชการในกรมใดกระทรวงใด ก็ต้องฟังบังคับบัญชาเจ้ากรมเจ้ากระทรวง ขณะที่รับราชการอยู่ในกองทหารก็ต้องฟังบังคับบัญชานายทหารผู้บังคับบัญชากองนั้น เมื่อขณะที่มากระทำหน้าที่เป็นเสือป่า ก็ต้องฟังบังคับบัญชาผู้ที่เป็นนายในกองเสือป่า ข้อที่กล่าวมาแล้วสำหรับเจ้านายเชื้อพระวงศ์อย่างใด ก็ควรแก่ขุนนางและบุตรผู้มีตระกูลอย่างนั้น การไว้ยศควรไว้แต่ในที่ถูกในที่เหมาะ จะไว้ยศให้เสื่อมเสียวินัยแห่งคณะใดคณะหนึ่ง เป็นสิ่งที่ไม่ถูกไม่ควรเลย ข้อที่ต้องฟังบังคับบัญชาผู้มีหน้าที่บังคับบัญชานั้น เป็นข้อสำคัญของการรักษาวินัยและรักษาความมั่นคงแห่งคณะอย่าง ๑ เพราะฉะนั้นควรคนทุกคน ทั้งชายและหญิง จะจำใส่ใจไว้และประพฤติเช่นนั้นเสมอ จึงจะนับว่าเป็นผู้มีใจเป็น " เสือป่า " แท้

ในที่สุดแห่งคำสาบานของผู้เข้าประจำกองเสือป่า มีถ้อยคำปฏิญญาว่าจะตั้งอยู่ในความสัตย์ จะปฏิบัติให้เต็มตามคำสาบานทั้ง ๓ ข้อ การรักษาสัตย์เป็นสิ่งสำคัญอันหนึ่ง ซึ่งคนทุก ๆ คนควรจะกระทำไม่ฉะเพาะแต่ผู้ที่เข้าประจำกองเสือป่า ถึงธรรมดาก็ควรจะรักษาความสัตย์ ไม่ว่าเป็นชายหรือหญิง มนุษย์ก็ดี เดียรฉานก็ดี ย่อมเป็นสัตย์ด้วยกัน มีชีวิตเหมือนกัน แต่มนุษย์รู้รักษาความสัตย์ซื่อตรงต่อพวกพ้องจึงนับว่าเยี่ยมกว่าเดียรฉาน เพราะฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของมนุษย์ที่จะดำรงความสัตย์และรักษาความสัตย์ไว้แม้ด้วยชีวิต ผู้ใดเสียสัตย์แล้วก็เหมือนคนที่ตายแล้ว ถึงจะอยู่ไปก็ใครเลยจะนับถือหรือไว้วางใจได้อีก

สิ่งวนสิ่งใดก็ไม่ควรยิ่งกว่าสิ่งวนวาจาที่ปฏิญญาแล้ว ผู้ใดดำรงความสัตย์ไว้มั่นคง ย่อมเป็นที่สรรเสริญแห่งชนชั่วกาลนาน เพราะฉะนั้นผู้ที่รักษาสัตย์มั่นอยู่ ชื่อว่าเป็นผู้ไม่ตาย ถึงร่างกายจะดับศูนย์ไป ชื่อก็ไม่ศูนย์ คงยังมีคนที่จะเกิดมาในเบื้องหน้าพูดถึงโดยความเคารพและนิยม เช่นพระรามเป็นตัวอย่าง จะได้มีมหากษัตริย์ทรงนามว่า พระรามครองแว่นแคว้นแดนโกศลรัฐในมัชฌิมประเทศจริงหรือไม่ มิใช่หน้าที่ของเราที่จะวินิจฉัย เป็นแต่ควรสังเกตไว้ว่า พระรามย่อมมีชนนิยมนับถือว่าเป็นยอดยิ่งในหมู่มนุษย์จนถึงแก่ยกย่องว่าเป็นพระนารายน์อวตาร ก็เพราะพระรามนับถือความสัตย์ยิ่งกว่าเห็นแก่สมบัติพัสถานหรือความสุขความสะดวก เมื่อท้าวทศรถผู้เป็นพระบิดาได้ประทานสัจจวาจาไว้แล้วอย่างใด พระรามก็รักษาสัจจวาจาให้เป็นไปอย่างนั้นทุกประการ ถึงแม้ท้าวทศรถได้สิ้นพระชนมชีพไปแล้ว พระภรตและมเหสีทั้ง ๓ พร้อมด้วยมุขมนตรีกรุงอโยธยา ได้ออกไปอัญเชิญพระรามให้กลับคืนสู่นคร พระรามก็หาได้รับคำอัญเชิญนั้นไม่ สู้อุตส่าห์ผ่าดงพงไพรไปอยู่ในป่าจนกว่าจะครบ ๑๔ ปี ตามกำหนดที่ท้าวทศรถได้ตรัสสัญญาไว้ เรื่องรามายณหรือที่ไทยเรามาให้นามว่ารามเกียรตินั้น จึงเป็นเรื่องที่เป็นคติดีสมควรยกขึ้นเป็นเรื่องสั่งสอนผึกน้ำใจกุลบุตรต่อไป

ส่วนสุภาษิตที่มีเป็นคำยกย่องความสัตย์นั้น มีอยู่มากมายหลายข้อหลายแห่ง เหลือที่จะเก็บมารวบรวมไว้ในแห่งเดียวกันได้ เพราะชนทั่วไปย่อมมีความเห็นต้องกันอยู่ คุณธรรมของชาติ ของคณะ ของบุคคล จะรักษาไว้ให้บริบูรณ์ได้ก็แต่โดยอาศัยความสัตย์เป็นที่ตั้ง พุทธศาสนภาษิตมีอยู่ข้อ ๑ ว่า "ความสัตย์เป็นรสยิ่งประโยชน์ให้สำเร็จ

ยิ่งกว่ารสทั้งหลาย" จึงเป็นยอดแห่งรส อีกข้อ ๑ ว่า "คำสัตย์แล เป็นวาจาไม่ตาย" ดังนี้เป็นต้น

ความสัตย์ย่อมเป็นสง่าของผู้ที่ทรงไว้ ผู้ใดเสียสัตย์ก็นับว่าเป็นผู้เสียสง่าราศี ประหนึ่งว่าเป็นผู้ที่ได้คลุกคลีแล้วในของโสโครก ไม่เป็นผู้ที่นรชนจะพึงปรารถนาคบค้าสมาคม แต่ผู้ใดรักษาสัตย์มั่นคงไว้แล้วก็ไม่จำเป็นที่จะต้องประดับตนด้วยอาภรณ์อันใดอีก เพราะความสัตย์เป็นอาภรณ์อันเชิดชูเป็นสง่าราศีประเสริฐยิ่งอยู่แล้ว ไม่มีแก้วอันใดจะเสมอเหมือน ข้าพเจ้ามีความเห็นอยู่เช่นนี้ ข้าพเจ้าจึงได้ผูกความขึ้นเป็นคำโคลงไว้ว่า

๏ แก้วเก้าเนาวรัตน์ล้ำ อาภรณ์ เพริศแล
แต่งแต่ภายนอกสลอน สลับส้าง
ความสัตย์อลงกรณ์ กระพัดจิตต์
โจรจะอาจเอื้อมล้าง ลอบล้วงไปไฉน ฯ

๏ ผู้ใดมีสัตย์คุ้ม ครองจิตต์
ควรคบคู่ชีวิต มั่นไว้
ผู้ใดไป่ตั้งนิตย์ ในสัตย์ ธรรมนา
ควรหลีกและเลี่ยงให้ ห่างแม้นเดียรฉาน ฯ

๏ ชนชาญชาติชื่อเชื้อ ชาวไทย
เป็นเผ่าชนกไกร กาจกล้า
ถือสัตย์มัดตรึงใจ เลื่อนบ่า ไว้เทอญ
ไทยจักคงคู่ฟ้า แหล่งหล้าฦๅฉาว ฯ

ธรรมนิยามกถา

พระธรรมปาโมกข์ วัดราชบพิธสถิตยมหาสีมาราม

แสดงในงานสัตตมวารศพ น.ท. พระอรรณพนาวาณัติก์

อุปฺปาทา วา ภิกฺขเว ตถาคตานํ อนุปฺปาทา วา ตถาคตานํ ฐิตา ว สา ธาตุ ธมฺมฏฺฐิตตา ธมฺมนิยามตาติ

บัดนี้จะแสดงพระธรรมเทศนา อนุโมทนาในกุศลทักษิณานุปทานกิจ ซึ่งคณะทหารพรรคนาวิกโยธินแห่งกองทัพเรือ อันมีท่านพลเรือตรี ทหาร ขำหิรัญ เป็นประธาน มีสมานฉันท์พร้อมใจบำเพ็ญเพื่ออุทิศกัลปนาผลแด่นาวาโท พระอรรณพนาวาณัติก์ ผู้ถึงแก่กรรมแล้ว ครบสัตตมวารในวันนี้ นาวาโท พระอรรณพนาวาณัติก์ ผู้นี้เคยดำรงตำแหน่งผู้บังคับการกองพันพาหนะทหารเรือ ซึ่งเป็นหน่วยต้นกำเนิดแห่งกรมทหารพรรคนาวิกโยธินแล้วด้วยความเรียบร้อย เป็นที่เคารพรักใคร่ของผู้น้อยผู้อยู่ในบังคับบัญชา ตราบเท่าออกรับพระราชทานบำนาญ เมื่อมาถึงมรณกรรม จึงเป็นเหตุให้คณะทหารในกรมนี้ระลึกถึงคุณูปการปรารภสนองคุณตามสามารถ เป็นอันประกาศคุณงามความดีของท่าน เป็นกตัญญูผู้รู้คุณ และสนองพระคุณท่านเป็นกตเวที นักปราชญ์ทั้งหลายย่อมสรรเสริญบุคคลผู้มีนิสสัยมั่นในกตัญญูกตเวทีว่าเป็นเครื่องหมายของคนดี คือคนดีต้องมีน้ำใจมั่นอยู่ในกตัญญูกตเวทีเสมอไป คุณพระอรรณพ ฯ ผู้นี้ มีชีวประวัติเกี่ยวเนื่องอยู่ในวัดราชบพิธมาแต่ยังเยาว์ แม้จะได้รับราชการมียศบรรดาศักดิ์สูงขึ้นเพียงไร ก็ยังคงสนิทสนมคิดต่ออยู่กับวัดตลอดมา เมื่อทางวัดมี

กิจธุระเกิดขึ้น ขอความช่วยเหลือ คุณพระก็เต็มใจขวนขวายช่วยเหลือจนเต็มสามารถ มีนิสสัยรักหมู่รักคณะ รักสถานที่เคยอบรมตนแต่เดิมมาไม่ทอดทิ้ง เป็นพุทธศาสนิกชนด้วยความมั่นคง จนเมื่อพรรษา ๒๔๙๑ ก็ได้จัดให้บุตรอุปสมบทในวัดราชบพิธ ๑ พรรษา คุณพระเป็นผู้มีอัธยาศัยกว้างขวางมีมิตรสหายมาก เพราะเป็นผู้มีน้ำใจดีซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ราชการและต่อเพื่อนฝูงญาติมิตรทั่วไป สมเป็นนายทหารชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งรักเกียรติ รักวินัย และกล้าหาญไม่เสื่อมคลาย มีชีวิตจิตใจเป็นทหารเรือตลอดกาล เมื่อมาถึงมรณกรรมเช่นนี้ จึงเป็นที่อาลัยรักของญาติมิตรทั่วไป ก็การถึงมรณกรรมของคุณพระนี้มิใช่เป็นของใหม่หรือแปลกกว่าผู้อื่นอย่างไรเลย นับเป็นสภาพธรรมดามีเองเป็นเองเช่นนี้ตลอดกาลมาแล้ว เมื่อมีการเกิดขึ้น ก็มีการแปรปรวน และดับสลายไปในที่สุด เหมือนกันทุกเพศชั้นวรรณะ เพื่อให้พุทธบริษัททราบชัดในข้อนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสอนุสาสนีเครื่องเตือนใจในธัมมนิยามสูตร ซึ่งมีใจความว่า (ต่อไปนี้เก็บจากสำนวนของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ญาณวร)

อุปฺปาทา วา ภิกฺขเว ตถาคตานํ อนุปฺปาทา วา ตถาคตานํ ฐิตา ว สา ธาตุ ธมฺมฏฺฐิตตา ธมฺมนิยามตา เป็นต้น ความว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะพระตถาคตเกิดขึ้นก็ดี ไม่เกิดขึ้นก็ดี ธาตุอันนั้น คือความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นอยู่ตามธรรมดา ก็ตั้งอยู่อย่างนั้นเอง ข้อนี้คือสังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา แต่พระตถาคตย่อมรู้ถึงธาตุนั้นถูกต้อง ครั้นแล้วย่อมบอกให้แจ้งแสดงให้เห็น

ชัด บัญญัติแต่งตั้งเป็นแบบ เปิดเผยจำแนกทำให้เข้าใจง่าย ดังนี้ ในพระพุทธภาษิตนี้มีอรรถาธิบายโดยสังเขป ดังต่อไปนี้

สภาพที่ธรรมดาแต่งคุมประชุมกันเข้าอันได้แก่ขันธ์ ๕ คือ รูป ร่างกายอันสงเคราะห์ด้วยธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม เวทนา ความเสวยอารมณ์ สุข ทุกข์ อุเบกขา สัญญา ความหมายรู้ความจำได้ สังขาร อารมณ์อันเกิดจากจิตต์ ปรุงจิตต์ให้มีชะนิดต่าง ๆ วิญญาณ ความรู้แจ้งทางทวารหก มีอุปาทิคือธรรมชาติซึ่งเป็นปัจจัยแห่งการทำ การพูด การคิดตรอง เช่นมนุษย์และดิรัจฉานต่างประเภทก็ดี สภาพที่ธรรมดาคุมเข้าจากธาตุ เช่นต้นไม้ภูเขาไม่มีอุปาทิครองอยู่ก็ดี โดยที่สุดสิ่งที่บุคคลคุมเข้าจากสัมภาระ เช่นรถเรือนก็ดี ชื่อว่าสังขาร ๆ สังขารเหล่านั้นก็ดี ธรรมดาซึ่งปรุงสังขารให้มีขึ้นได้ก็ดี ธรรมชาติซึ่งมีอยู่ได้โดยไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง กล่าวคือพระนิพพานก็ดี ชื่อว่าธรรม

สังขารนี้มีประเภทเป็นอเนก กล่าวฉะเพาะมนุษย์และดิรัจฉานก็มากหลาย หยาบก็มี ละเอียดก็มี ประณีตก็มี เลวก็มี บางคนเกิดมาได้รับความสุขสบายมาก จะประกอบกิจการสิ่งใดก็ปลอดโปร่งสำเร็จได้สะดวกดี บางคนก็มีแต่ความทุกข์โทมนัส จะทำหรือคิดนึกสิ่งใดให้รู้สึกอึดอัด บางคนรูปร่างงดงามผิวพรรณผ่องใส บางคนขี้เหร่ บางคนเกิดในสกุลที่สมบูรณ์ด้วยโภคสมบัติอิสสริยยศบริวารยศเพียบพร้อม บางคนเกิดในสกุลที่อัตคัดขัดสน การที่สังขารมีประเภทและความเป็นไปต่างกันเช่นนี้ ก็เพราะธรรม คือกุศลอกุศลที่เหล่าสัตว์ได้อบรมสร้างสมไว้ในบุรพชาติอำนวยผลให้เป็นไปเช่นนั้น แต่ถึงแม้สังขารจะประณีตเลวทรามต่างกันโดยฐานใดก็ดี เมื่อกล่าวถึงลักษณะแล้วก็ย่อมมีเสมอกัน คือมีลักษณะไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา

สังขารชื่อว่าไม่เที่ยง ก็เพราะมีความเกิดขึ้นในเบื้องต้น มีความแปรปรวนในท่ามกลาง มีความทำลายแตกสลายในที่สุด แท้จริงสังขารทั้งหลายทั้งปวงนั้น อาศัยเหตุอย่างหนึ่ง ๆ จึงเกิดขึ้นได้ เมื่อเหตุยังเป็นไปก็ยังตั้งอยู่ เมื่อเหตุยังไม่เป็นไปก็ย่อมไม่ตั้งอยู่ได้ และสังขารทั้งหลายทั้งปวงนั้น เมื่อยังตั้งอยู่ ก็มีความแปรปรวนไปโดยลำดับกาล ข้อนี้พึงเห็นในอุปาทินนกสังขาร คือมนุษย์ตั้งแต่เกิดขึ้นก็แก่แปรไปเสมอ แรกก็ยังอ่อนนอนอยู่ในเบาะ ต่อมาก็เติบขึ้นเป็นเด็กเล็ก เด็กใหญ่ รุ่นหนุ่มสาว เป็นหนุ่มสาว ในตอนนี้รูปกายและจิตต์เจตสิกแปรไป ด้วยสามารถความเจริญจึงแรงขึ้น แต่นั้นก็เป็นผู้ใหญ่ แก่เฒ่าชราหาความสามารถเหมือนอย่างก่อนมิได้ ร่างกายก็ทรุดโทรมทุพพลภาพ จิตต์เจตสิกก็อ่อนแอไม่ว่องไว ถึงกับฟั่นเฟือนหลงใหลก็มีโดยมาก ในตอนนี้รูปกายและจิตต์เจตสิกแปรไปด้วยสามารถความเสื่อมถอย ความแปรปรวนนี้มีอาการขึ้นลงดุจบุคคลข้ามสะพาน ถึงสัตว์ดิรัจฉานก็เป็นเช่นเดียวกัน มิใช่แต่เท่านั้นอนุปาทินนกสังขารก็เหมือนกัน ดอกไม้แรกออกก็ยังอ่อน แล้วก็ตูมแย้มบานเหี่ยวโรย เหย้าเรือนทำขึ้นใหม่ ก็ยังเป็นของมั่นคงแข็งแรง ครั้นล่วงกาลนานเข้าก็ชำรุดทรุดโทรม ความแปรแห่งเจตสิกธรรมอันเป็นไปชั่วขณะเป็นข้อสำแดงให้เห็นความแปรปรวนเป็นอย่างยิ่ง แท้จริงอารมณ์หนึ่งเกิดขึ้นก็เสื่อมไป อารมณ์อื่นก็เกิดขึ้นใหม่แทนกันไป สัตว์ทั้งปวงได้ชื่อว่ามีชีวิตเป็นอยู่ ก็เพราะมีรูปธรรมนามธรรมเกิดสืบจากของเก่าที่สิ้นไป สมัยใดรูปธรรมนามธรรมไม่สืบกัน สมัยนั้นสัตว์นั้นก็ได้ชื่อว่าตาย สังขารทั้งหลายทั้งปวงได้ชื่อว่าไม่เที่ยง เพราะเกิดขึ้นในเบื้องต้น แปรปรวนในท่ามกลาง แตกสลายในที่สุด ดังนี้

สังขารนี้ชื่อว่าเป็นทุกข์ เพราะประกอบด้วยทุกข์เป็นอเนกประการ ทุกข์สำหรับสังขารนั้น เมื่อจะรวบรวมกล่าวตามอาการที่เป็นไป ก็คงมี ๓ ประการ คือ ทุกข์ที่เกิดตามสภาพแห่งสังขารประการ ๑ ทุกข์ที่มีประจำสำหรับสังขารประการ ๑ ทุกข์ที่มีมาภายหลัง อันเนื่องด้วยเหตุภายนอกประการ ๑ ทุกข์ที่เกิดตามสภาพแห่งสังขารนั้นได้แก่ชาติ ชรา มรณะ ทุกข์ที่มีประจำสำหรับสังขารนั้น ได้แก่หนาว ร้อน หิวระหาย ปวดอุจจาระ ปวดปัสสาวะ ทุกขเวทนา อันเนื่องมาจากความเจ็บไข้ คืออวัยวะทั้งหลายอันประชุมเป็นสังขารไม่ทำการตามหน้าที่ และความลำบากฝืดเคืองในการแสวงหาอาหารเครื่องเลี้ยงชีวิต สิ่งเหล่านี้แต่ละอย่าง ๆ ชื่อว่าเป็นทุกข์ เพราะต้องคอยแก้ไข หนาวก็ต้องห่มผ้า ร้อนก็ต้องอาบน้ำ หิวก็ต้องบริโภค ระหายก็ต้องดื่ม ปวดอุจจาระ ปวดปัสสาวะก็ต้องถ่าย ป่วยไข้ก็ต้องรักษา และเมื่อเกิดมาเป็นรูปนามจะหลีกเลี่ยงให้พ้นจากทุกข์เหล่านี้หาได้ไม่ เพราะฉะนั้น ทุกข์เหล่านี้จึงจัดว่าเป็นทุกข์ที่มีประจำสำหรับสังขาร ทุกข์ที่มีมาภายหลังอันเนื่องด้วยเหตุภายนอกนั้นได้แก่โสกะ ความแห้งใจ ปริเทวะ ความร่ำไรบ่นเพ้อ อุปายาส ความคับใจ เพราะพลัดพรากจากอารมณ์ที่รัก ที่ปรารถนา ความเสียใจเพราะปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สมประสงค์ ความอึดอัด ขึ้งเคียดเกลียดชัง เพราะประสพกับอารมณ์ที่ไม่รักไม่ปรารถนา ความกระวนกระวายใจเพราะถูกไฟคือกิเลสราคะ โทสะ โมหะเผา ความร้อนใจเพราะระลึกถึงผลแห่งความชั่วที่ตนกระทำไว้ หรือถูกลงกรรมกรณ์โดยอาการต่าง ๆ เพราะความชั่วเช่นนั้น ความไม่โปร่งใจ ความกลัวแพ้ ความหวั่นหวาด อันเนื่องมาจากความทะเลาะวิวาทกันก็ดี สู้คดีกันก็ดี รบกันก็ดี อาการทั้งหลายเหล่านี้ ล้วนเกิดจากเหตุภาย

นอกซึ่งจรมา มากบ้างน้อยบ้างไม่คงที่ ตามฐานะและความเป็นไปของบุคคล จัดว่าเป็นทุกข์แต่ละอย่าง ๆ เพราะทำความไม่สำราญให้เกิดได้ และต้องคอยพยายามแก้ไขอยู่เสมอ ฉะนั้นจึงชื่อว่าเป็นทุกข์ แต่เมื่อกล่าวโดยรวบยอดแล้ว สังขารคือประชุมแห่งขันธ์ ๕ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็นบ่อเกิดแห่งอุปาทานความยึดถือ ชื่อว่าเป็นทุกข์ เพราะเป็นตัวทุกข์เองและเป็นที่รับรองทุกข์ทั้งหลายอื่นด้วย สังขารทั้งหลายทั้งปวงชื่อว่าเป็นทุกข์ ดังนี้

สังขารนี้ชื่อว่าเป็นอนัตตา เพราะไม่ใช่ตนไม่อยู่ในอำนาจแห่งบุคคลที่จะป้องกันมิให้เป็นไปเพื่ออาพาธความป่วยไข้ ผู้ใดจะปรารถนาโดยประการใด ซึ่งเป็นการฝืนวิสัยแห่งสังขารว่า ขอสังขารของเราจงเป็นอย่างนั้น อย่าวิปริตแปรผันเป็นอย่างนั้นเลย ดังนี้ หาได้ไม่ แม้จะพยายามด้วยอุบายใดก็หาผลสำเร็จมิได้ เป็นสภาพหาเจ้าของผู้ปกครองมิได้ เป็นสภาพศูนย์คือว่างหรือหายไป ตั้งอยู่ได้ด้วยความพร้อมมูลแห่งขันธ์ ๕ ดังแสดงในบาลีว่า "เหมือนอย่างว่า เพราะคุมส่วนทั้งหลายเข้า เสียงว่ารถย่อมมีฉันใด เมื่อสังขารทั้งหลายมีอยู่ การสมมติว่าสัตว์ย่อมมีฉันนั้น" ดังนี้ ทั้งเป็นสภาวธรรมซึ่งเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ธรรมทั้งหลายทั้งปวงชื่อว่าเป็นอนัตตา ดังนี้

สังขารมีประเภทดังแสดงในเบื้องต้น ย่อมมีลักษณะ ๓ ประการนี้ด้วยกันหมด หายกเว้นมิได้ จะเป็นสังขารเลวหรือประณีตชะนิดไหนก็ตาม เพราะฉะนั้นลักษณะ ๓ ประการนี้ จึงเรียกว่าสามัญญ-ลักษณะ แปลว่าลักษณะเสมอกันของสังขาร

ผู้มีปรีชาญาณพิจารณาเห็นลักษณะของสังขารว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ดังวิลัชชนามา ย่อมป้องกันตัณหาอุปาทานความ

ทะยานอยากยึดถือมั่นว่าเป็นเรา เป็นของเรา เป็นสัตว์ เป็นบุคคลเสียได้ ต่อแต่นั้นก็เกิดนิพพิทา ความหน่ายในสังขารขันธ์อันเป็นตัวทุกข์ เป็นปฏิปทาก้าวขึ้นไปหาความบริสุทธิ์แห่งจิตโดยลำดับ กำจัดอภิชฌาโทมนัสให้ขาดศูนย์ เพิ่มพูนความสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป พึงเห็นดังนัยแห่งพระคาถาพระพุทธภาษิตซึ่งทรงแสดงอานิสงส์แห่งวิปัสสนาญาณปรีชาที่พิจารณาเห็นความจริงของสังขารว่า "เมื่อใด เห็นด้วยปัญญาว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา เมื่อนั้น ย่อมหน่ายในทุกขขันธ์ ความหน่ายนั้นเป็นมรรคาแห่งความบริสุทธิ์" ดังนี้

สมเด็จพระมหามุนีบรมสุคต มีพระพุทธพจน์ตรัสสอนประชานิกรให้เกิดปัญญาพิจารณา เห็นความเป็นไปแห่งคติของธรรมดา มีอรรถาธิบายดังรับประทานวิสัชชนามาโดยสังเขปฉะนี้ (หมดสำนวนของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เพียงเท่านี้)

ขอกุศลบุญราศีที่คณะทหารพรรคนาวิกโยธินแห่งกองทัพเรือ อันมีท่านพลเรือตรี ทหาร ขำหิรัญ เป็นประธาน มีสมานฉันท์บำเพ็ญเพื่ออุทิศวิบากสมบัติแด่นาวาโท พระอรณพนาวาณัติก์ ในสัตตมวารสมัยนี้ จงสำเร็จเป็นบุญนฤธิ์บันดาลประโยคสมบัติวิบุลผลแด่นาวาโท พระอรณพนาวาณัติก์ ตามควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพ สมเจตนาอุทิศถึงทุกประการ ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนา พระสงฆ์ทั้ง ๔ รูป จะได้สวดปกิณณกคาถาโดยสรภัญญวิธีพร้อมด้วยคำแปลเพิ่มพูนอัปปมาทธรรมแก่สมาคมอีกส่วนหนึ่ง ณ กาลบัดนี้.

พระธรรมปาโมกข์

๘ ก.พ ๑๓

ธมฺมเทสนา ปุญฺญกถา

ของ

พระศาสนโศภน วัดมกุฏกษัตริยาราม

แสดงในงานพระราชทานเพลิงศพ

นาวาโท พระอรณพนาวาณัติก์ ร.น.

ณ วันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๓

ของ

พลเรือตรี ทหาร ขำหิรัญ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ปุญฺญเมว สุสิกฺเขยฺย อายตคฺคํ สุขุทฺรยํ
ทานญฺจ สมจริยญฺจ เมตฺตจิตฺตญฺจ ภาวเย
เอเต ธมฺเม ภาวยิตฺวา ตโย สุขสมุทฺทเย
อพฺยาปชฺฌํ สุขํ โลกํ ปณฺฑิโต อุปปชฺชติ ฯ

บัดนี้จะแสดงธรรมเทศนาในปุญฺญกถา ประดับปัญญาบารมี อนุรูปแก่กุศลจริยาพิธีทักษิณานุปทานกิจ ซึ่งพลเรือตรี ทหาร ขำหิรัญ บำเพ็ญอุทิศ แด่นาวาโท พระอรณพนาวาณัติก์ เป็นส่วนบูชาพิธีธรรมบรรณาการ ด้วยความเคารพนับถือ ตามหน้าที่ของสัตบุรุษพุทธมามกะ บัณฑิตจะพึงสนองคุณความดีของท่านผู้ได้ทำความดี ให้เป็นประโยชน์

แก่หมู่คณะซึ่งมีตนรวมอยู่ด้วยแม้ล่วงลับดับขันธ์ไปแล้ว เพื่อเชิดชูคุณความดีให้ปรากฏ ให้ชนทั้งหลายเห็นว่า โลก คือหมู่มนุษย์จะมีความสุขและความเจริญ ก็เพราะมีผู้ยอมสละความสุขส่วนตัวช่วยทำความเจริญแก่หมู่คณะและผู้อยู่ร่วมในหมู่คณะที่มีส่วนได้รับผล คือ ความเจริญที่ท่านได้ทำได้สร้างไว้ให้ สำนึกรู้คุณความดีของท่าน ไม่ลบหลู่ ยกย่องไว้บนฐานแห่งผู้มีคุณควรเคารพนับถือ และพยายามสนองดีให้สมควรกัน

ความจริง โลกคือหมู่มนุษย์นี้ ตั้งอยู่โดยสันติสุข เพราะเหตุ ๒ ประการ คือ ทำดีต่อและสนองดีตอบแก่กันและกัน ผู้ตั้งใจทำดีต่อชนทั้งหลาย มุ่งให้เขาอยู่เย็นเป็นสุข ย่อมได้รับความรักความเคารพนับถือของชนทั้งปวงที่ตนทำดีต่อเขานั้น และความรักความเคารพนับถือนั้นเองเป็นเหตุบันดาลใจให้ทนอยู่ไม่ได้ ต้องสนองดีตอบให้สมควรกัน และความสนองดีตอบนั้น เป็นเหตุให้ผู้ทำดีต่อเกิดกำลังใจที่จะทำดีให้ยิ่งใหญ่ไพศาลต่อไป และเป็นเครื่องจูงใจผู้อื่นที่ได้รู้เห็นให้มีแก่ใจที่จะทำดีต่อผู้อื่นบ้าง เพราะมนุษย์ทุกคนชอบความรักความเคารพนับถือและความยกย่องด้วยน้ำใจจากผู้อื่น เพราะเป็นความชุ่มชื่นใจ ไม่ชอบความเกลียดชัง ความดูถูกดูหมิ่น และความไม่เอาใจใส่ของผู้ใด เพราะเป็นความแห้งแล้งใจ ไม่เป็นสุข เพราะฉะนั้น ความทำดีต่อกันจึงเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาอย่างยิ่ง เพราะช่วยให้โลกอยู่เย็นเป็นสุข ส่วนความทำร้ายต่อกันนั้น ไม่เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาเลยทีเดียว เพราะทำให้โลกเดือดร้อนเป็นทุกข์ รวมทั้งตัวผู้ทำร้ายด้วย เพราะเหตุนี้ ในพระพุทธศาสนา จึงสอนให้มนุษย์ทำดีต่อกัน เว้นการทำร้ายต่อกัน

เด็ดขาด ผู้ใดทำคุณความดีไว้แก่ชนมาก ผู้นั้นย่อมเป็นที่รักใคร่นับถือของชนมาก แม้สิ้นชีพละโลกนี้ไปแล้ว ความดีที่ได้ทำไว้นั้นก็ยังตรึงใจเตือนใจชนทั้งหลายให้ระลึกถึงด้วยความอาลัยเสียดาย มุ่งหมายที่จะทำดีสนองด้วยน้ำใจรักใคร่เคารพนับถือ ฝ่ายผู้ไม่ทำคุณความดีแก่ผู้ใดก็ไร้ผู้รักใคร่นับถือ มีใจแห้งแล้งไม่ชุ่มชื่น เพราะไม่มีความรักความนับถือเป็นน้ำเลี้ยงหัวใจ แต่ถ้ากลับทำร้ายผู้อื่นให้เดือดร้อนทุกข์ยากแม้มีชีวิตอยู่ก็ไม่เป็นที่รักใคร่ปรารถนา หากสิ้นชีพละโลกนี้ไป ก็หาเป็นที่อาลัยเสียดายของชุมชนไม่ ข้อนี้ชี้ให้เห็นใจความสำคัญว่า ความเกิดมาเป็นมนุษย์นั้น ข้อสำคัญอยู่ที่ความดี ถ้าได้ทำความดีมาก่อนที่เรียกว่า ปุพเพกตปุญญตา ความดีนั้นก็สนับสนุนเชิดชูให้เกิดมาดีคือ เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยสุขสมบัติ และเป็นที่ยกย่องนับถือของชนเป็นอันมาก เมื่อเกิดมาดีแล้ว กระทำความดีในปัจจุบัน ที่เรียกว่า อัตตสัมมาปณิธิ ตั้งตนไว้ชอบ ย่อมเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยสุขสมบัติมั่นคงสืบไป และย่อมเป็นที่รักใคร่ปรารถนาของประชุมชน ที่เรียกว่า เป็นอยู่ดี และเมื่อสิ้นชีพทำลายขันธ์ละโลกนี้ไป ความดีที่ได้ทำไว้ในปัจจุบันย่อมสนับสนุนส่งให้ไปสู่คติภูมิสถานที่ดีมีความสุขความเจริญอีก และเป็นที่อาลัยเสียดายของชนทั้งหลาย ที่เรียกว่าไปดี รวมความว่า ความดีที่ตนเองกระทำไว้ ย่อมคุ้มครองและสนับสนุนบุคคลให้เป็นผู้มาดี อยู่ดี และไปดี ทั้งสามสถาน ความเป็นผู้มาดี อยู่ดี และไปดีนี้แล เป็นอาการที่บัณฑิตนิยม และแสดงให้เห็นความดีอันเป็นแก่นสารในภายในที่บุคคลนั้นได้ทำไว้ไม่ขาดสาย ทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ความดีนั้น ก็ได้แก่บุญ คือการที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ตน แก่ผู้อื่นนั่นเอง เมื่อว่าโดยเหตุภายใน ได้แก่การที่ทำด้วยใจบริสุทธิ์ มีเมตตากรุณาเป็นมูล เมื่อว่าโดยผล ได้แก่ความสุขความเย็นใจ ที่บังเกิดแก่ตนแก่ผู้อื่น เพราะฉะนั้น สมเด็จพระบรมศาสดาจึงทรงสอนให้สำเหนียกศึกษาเรื่องบุญ ดังพระพุทธนิพนธ์ภาษิตที่ได้ยกไว้ ณ เบื้องต้นว่า **ปุญฺญเมว โส สิกฺเขยฺย อายตคฺคํ สุขุทฺรยํ** เป็นอาทิ แปลความว่า บัณฑิตพึงสำเหนียกศึกษาให้ดีซึ่งการที่เป็นบุญ อันมีสุขเป็นผลติดต่อ คือ พึงบำเพ็ญทาน สมจริยา และเมตตาจิตต์ เพราะยังธรรมอันเป็นเหตุแห่งสุขทั้ง ๓ นี้ให้เกิดแล้ว ย่อมเข้าถึงโลกที่เป็นสุข หาความเบียดเบียนมิได้

ในพระคาถานี้ ได้การที่เป็นบุญ ๓ ประการ คือ ทาน ๑ สมจริยา ๑ เมตตาจิตต์ ๑ มีอรรถาธิบายเป็นลำดับไป

ทาน แปลว่าให้ ก็แลการให้จะบังเกิดขึ้นได้ ต้องมีส่วนประกอบ ๔ ประการ คือ ๑. ต้องมีบุคคลผู้จะให้ ๒. ต้องมีสิ่งของที่จะให้ ๓. ต้องมีเจตนาคือความจงใจที่จะให้ ๔. ต้องมีบุคคลผู้รับ หากขาดส่วนใดส่วนหนึ่งเสีย การให้ก็ไม่เกิดขึ้น ทานนี้เป็นสิ่งจำเป็นที่สุดในโลก ขาดทานเสียอย่างเดียว โลกคือหมู่มนุษย์ก็ตั้งอยู่ไม่ได้ มนุษย์ทุกคนที่มีชีวิตรอดมาได้ถึงทุกวันนี้ ล้วนต้องพึ่งทานทั้งนั้น เช่นพึ่งการให้ของบิดามารดา พี่น้องวงศ์ญาติ ครูอาจารย์ มิตรสหาย ตลอดถึงคนอื่นที่ไม่รู้จักกันเลย บิดามารดา เป็นผู้ให้ก่อนใคร ๆ ทั้งหมด คือให้ชีวิตเลือดเนื้อเป็นต้น การให้บังเกิดผลเป็น ๒ อย่างพร้อมกัน คือ พอกพูนความสุขความเจริญแก่ผู้รับ และบรรเทาความทุกข์ความเสื่อมของผู้รับให้หมดไป

ทานนั้น จำแนกเป็น ๒ อย่าง คือ ให้สิ่งของอันให้เกิดความสุข แก่ผู้รับ เช่นของบริโภคของใช้สอย เรียก อามิสทาน ๑ ให้วิชา ความรู้อันหาโทษมิได้ ด้วยน้ำใจอันบริสุทธิ์ เรียก ธรรมทาน ๑ อนึ่ง ทานนั้นต่างโดยลักษณะที่ให้เป็น ๒ อย่าง คือ ให้เพื่ออนุเคราะห์ สำเร็จด้วยเมตตากรุณา ให้เพื่อบูชาคุณ สำเร็จด้วยความเคารพนับถือ ต่างโดยอาการที่ให้และปฏิคาหกผู้รับ ก็เป็น ๒ อย่าง คือ ให้จะเพาะเจาะจงบุคคล เรียกปาฏิปุคคลิกทาน ๑ ให้ทั่วไปทั้งหมู่ไม่เจาะจง เรียกสังฆทาน ๑ เมื่อมาปรารภมารดาบิดาผู้ดับขันธ์ แล้วบริจาคเพื่อสำเร็จผลเป็นความสุขแก่ท่าน จัดเป็นมาตาปิตุปัฏฐานธรรม และปุพพเปตพลี เมื่อมาปรารภมิตรอำมาตย์ญาติสาโลหิต หรือท่านผู้มีอุปการคุณ แล้วบริจาคอุทิศให้ ก็เรียกว่า ทักขิณานุปทาน ญาติธรรม ญาติสังคหะ ให้โดยตั้งใจเผื่อแผ่เกื้อกูลแก่ประชาชนทั่วไป ด้วยอัธยาศัยเมตตาอารีจัดเป็นสาธารณทาน ทานทั้งปวงนี้ เป็นกิจเกื้อหนุนให้เกิดความสุขแก่ผู้ได้รับ และทำผู้ให้ๆ เป็นที่รักที่นับถือของชนทั้งหลาย นำปีติปราโมทย์บันเทิงใจมาให้แก่ผู้ให้ไม่ขาดสาย จึงเป็นเหตุจริยาสัมมาปฏิบัติ จัดเป็นบุญประการหนึ่ง ซึ่งทุกคนควรบำเพ็ญให้เต็มตามหน้าที่ของตน

สมจริยา แปลว่า ความประพฤติเสมอ คือไม่ประพฤติลุ่มๆ ดอนๆ จำแนกเป็น ๓ สถาน คือ ประพฤติเสมอในบุคคล ๑ ในสิ่งอันเป็นที่รักของกันและกัน ๑ ในธรรมคือหน้าที่ ๑ ประพฤติเสมอในบุคคลนั้น ได้แก่ผู้น้อยประพฤติอ่อนน้อมยำเกรงผู้ใหญ่ตามควรแก่ฐานะ ไม่แสดงอาการลบหลู่ดูหมิ่นเหยียดหยามไม่ยำเกรง และมีความกตัญญูกตเวทีเสมอต้นเสมอปลาย ก็เป็นเหตุให้ผู้ใหญ่มีเมตตาอารี มีแก่ใจ

เป็นธุระช่วยบรรเทาทุกข์บรรเทาเสื่อมให้ และช่วยพยุงพูนความเจริญให้ ผู้ใหญ่เล่า ก็วางตนสมเป็นผู้ใหญ่ที่ผู้น้อยควรเคารพยำเกรง ไม่ประพฤติเหลาะแหละ ไม่เป็นหลักให้ผู้น้อยเสียน้ำใจ ผู้เสมอกันก็ประพฤติตนฉันเป็นผู้เสมอกัน คือที่เป็นญาติ ก็ประพฤติตนตามฉันท์ที่เป็นญาติ ที่เป็นมิตร ก็ประพฤติตนตามฉันท์เป็นมิตร มีจิตคงที่ไม่แปรผัน ในเวลาที่ฝ่ายหนึ่ง มีความเจริญออกหน้าไป อีกฝ่ายหนึ่งก็มีมุทิตาจิตพลอยยินดีสนับสนุนยกย่อง ไม่ทำใจจืดเฉยเมยไม่แสดงความยินดี หรือเมื่อฝ่ายหนึ่งพลาดพลั้งเสื่อมทรามตกต่ำลง อีกฝ่ายหนึ่งก็พลอยสลดใจ ไม่ซ้ำเติมไม่ทับถม แสดงน้ำใจเอื้อเฟื้อเยี่ยมเยือน เคยทำดีต่อกันมาอย่างไร ก็ทำสม่ำเสมอ ไม่ทำให้ผิดปรกติ เช่นจืดจางห่างเหิน ไม่สนิทสนมอย่างที่เคยมา รวมความว่า มีความเป็นกันเองสนิทสนมคงที่ ไม่เปลี่ยนแปลง เพราะเจริญหรือเสื่อมของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ความประพฤติเสมอในบุคคลนี้ เป็นเครื่องถนอมรักษาความรักความเคารพนับถือมิให้เสื่อมคลาย เป็นที่ตั้งมั่นแห่งความสามัคคี

ประพฤติเสมอในสิ่งอันเป็นที่รักของกันและกันนั้น คือ ทุกคนรักชีวิตของตน รักร่างกายอันเป็นที่ตั้งแห่งชีวิตของตน ปรารถนาจะมีชีวิตอยู่โดยสงบสุข ไม่ถูกเบียดเบียฬพิฆาตรอน ชีวิตและร่างกายจะเป็นอยู่ได้ ต้องอาศัยทรัพย์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมเป็นเครื่องบำรุง ทุกคนจึงรักทรัพย์ด้วย มีความหวงแหนเสียดาย ทุกคนรักคู่ครอง และวงศ์ตระกูลของตน ทนไม่ได้ต่อการแทรกแซงของคนอื่น เมื่อถูกแทรกแซงล่วงเกินก็เจ็บใจเคียดแค้นอาฆาต ทุกคนรักความซื่อตรงสุจริตที่ผู้อื่นจะพึงประพฤติต่อตน ไม่พอใจให้ใครมาพูดปดหลอกลวง

ตน ทุกคนชอบความรอบคอบทำอะไรไม่ผิด เพราะเป็นทางสวัสดีแก่ตน เพราะฉะนั้น เพื่อความปลอดภัยแห่งสิ่งอันเป็นที่รักของตนและผู้อื่น ทุกคนจึงต้องเว้นการผลาญชีวิตและการทำร้ายร่างกายกันเสีย ต้องเว้นการลักฉ้อโกงทรัพย์ของกันและกันเสีย ต้องเว้นการละเมิดในคู่ครองและบุตรธิดาของกันและกันเสีย ต้องเว้นการพูดปดหลอกลวงกันเสีย เพื่อเป็นที่ไว้ใจในกันและกัน ว่าต่างจะเคารพในสิ่งอันเป็นที่รักของกันและกัน ไม่ละเมิด ทุกคนจะเป็นผู้มีความคิดรอบคอบพอ ที่จะไม่พูดไม่ทำอะไรให้เป็นการเบียดเบียฬละเมิดสิ่งอันเป็นที่รักของผู้อื่น ก็เพราะไม่ลืมตัวที่จะใช้ความระมัดระวังการทำการพูดเกี่ยวกับผู้อื่น ธรรมดาปุถุชนแม้ไม่เสพของมึนเมา ก็ยังรู้จักเผลอลืมตัวได้ ถึงกับทำผิดอย่างที่ไม่น่าจะเป็นได้ก็มี เมื่อเป็นเช่นนี้ หากดื่มสุราเมรัยเข้าไป ก็จะพาให้ประมาทลืมตัวทำผิดได้ง่ายและมากขึ้น ถึงกับประทุษร้ายสิ่งอันเป็นที่รักของผู้อื่นได้ เพราะฉะนั้น เพื่อความปลอดภัยแก่สิ่งอันเป็นที่รักทั้งของตนทั้งของคนอื่น จึงต้องเว้นการดื่มสุราเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาทลืมตัวเสียด้วย โดยนัยนี้จะเห็นว่า ผู้มีศีล ๕ บริบูรณ์ ย่อมมีสมจริยาในสิ่งอันเป็นที่รักของตนและของผู้อื่นครบถ้วน เพราะฉะนั้นศีล ๕ จึงเป็นคุณที่ผู้ต้องการสมภาพจะพึงเคารพรักษามิให้ขาด

สมจริยาในธรรมคือหน้าที่นั้น มีอธิบายว่า เมื่อตนมีหน้าที่จะต้องปฏิบัติสนองความต้องการของชนเป็นอันมาก ก็ต้องเป็นผู้เที่ยงธรรมในหน้าที่ ไม่ลำเอียงเพราะรัก หรือเพราะโกรธ หรือเพราะงมงาย หรือเพราะขลาดกลัว ให้เขาได้รับสิทธิที่เขาควรได้รับโดยชอบ แสดงความเอื้อเฟื้อเคารพต่อประโยชน์ของผู้อื่น จัดการให้เขาให้เหมาะสมแก่เหตุ

เมื่อเป็นผู้เที่ยงธรรมในหน้าที่แล้ว ก็ไม่ทำให้ผู้ใดเสียหาย ทุกคนย่อมได้รับความยุติธรรมเสมอหน้ากัน ผู้เที่ยงธรรมในหน้าที่จึงเป็นที่รักที่เคารพนับถือของชนทั้งหลาย ควรได้รับยกย่องให้เป็นใหญ่เป็นผู้นำของหมู่ชน เพราะฉะนั้น สมจริยาจึงจัดเป็นบุญประการหนึ่ง ที่ทุกคนควรบำเพ็ญให้บริบูรณ์

เมตตาจิตตนั้น ได้แก่จิตตมีเมตตา คือความสนิทสนมเป็นกันเองกับผู้อื่น โดยความ ได้แก่ความมีน้ำใจรักกันหวังดีต่อกัน ไม่เกลียดชังหวังร้ายต่อกัน การที่ดำริคิดหรือนึกถึงใคร ๆ ก็เว้นจากอาฆาตพยาบาทวิหิงสา ปรารถนาให้เขามีความเจริญอยู่เย็นเป็นสุข ไม่คิดก่อทุกข์ร้อนให้แก่เขา มีเมตตากำกับอยู่ในจิตตสม่ำเสมอ ชื่อว่า เมตตาภาวนา เจริญเมตตา หรือแผ่เมตตา การแผ่เมตตานี้ ต่างโดยอาการเป็น ๒ อย่าง คือ แผ่เจาะจงแก่คนที่ตนรู้จักรักใคร่อยู่แล้ว เป็นการง่าย เรียก โอทิสสะผรณา แผ่ปรารภทั่วไปไม่เจาะจงไม่เลือกบุคคล เรียก อโนทิสสะผรณา การแผ่เมตตาโดยนัยหลังนี้ ย่อมขยายวงกว้างออกไปได้ ตามอัธยาศัยของบุคคล จนไม่มีขอบเขตเป็นที่สุด จัดเป็นเมตตาเจโตวิมุติ ทำใจให้หลุดพ้นจากสิ่งที่กดกันอันเป็นวัตถุแห่งปฏิฆะความขัดใจ เมตตาภาวนานี้ ย่อมเป็นเหตุ มีกำลังฝังอยู่ในสันดานยังบุคคลให้ประกอบการอันเป็นประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น โดยฉะเพาะบ้างโดยทั่วไปบ้างตามควรแก่เมตตาที่เป็นไปในจิตต์ ที่แผ่โดยเจาะจง เป็นเหตุให้มารดาบิดาอุปการะเลี้ยงดูบุตร ให้บุตรปฏิการะสนองคุณท่านเป็นต้น ที่แผ่โดยไม่เจาะจง เป็นเหตุบันดาลให้ประชาชนพ้นจากความปองร้ายเบียดเบียนผลาญกัน แต่ให้ทำนุบำรุงกันให้อยู่เย็นเป็นสุข

ทั่วไป แม้ความปรารถนาของมนุษย์ทั้งหลายจะเป็นอย่างเดียวกัน คือรักสุขเกลียดทุกข์เสมอกัน ถึงกระนั้น ก็ยังเป็นต่าง ๆ กัน ที่ได้สุขก็มีที่ได้ทุกข์ก็มี ทั้งนี้ ก็เพราะความต่างแห่งความประพฤติและความสามารถประกอบกับโอกาส ภูมิลำเนา และกุศล อกุศล เมื่อตนได้สุขอย่างใด มีแก่ใจเผื่อแผ่หวังจะให้ผู้อื่นได้สุขอย่างนั้นบ้าง อย่างนี้ เมตตาจึงจะแผ่กว้างขวางทั่วไปถึงผู้อื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับตน จูงใจบุคคลให้เกื้อกูลกันด้วยสิ่งที่จะให้เกิดความสุขบ้าง ด้วยอุบายอันจะให้ได้สุขวัตถุนั้น ๆ บ้าง ตามอัธยาศัย เมตตานี้เป็นเหตุให้มนุษย์ประพฤติเป็นประโยชน์แก่กันและกัน จัดเป็นคุณสำคัญอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องหมายให้เห็นว่า พระธรรมวินัย เป็นสวากขาตธรรม อันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสชอบแล้ว พระองค์ทรงชักจูงพุทธเวไนยในคุณข้อนี้ โดยควรแก่เหตุ ในฝ่ายบรรพชิต ตรัสสอนให้อุปัชฌายะอาจารย์กับศิษย์รักใคร่นับถือกันสนิทสนมดุจบิดากับบุตร และต่างเป็นธุระแก่กันโดยกิจวัตร ในฝ่ายคฤหัสถ์ ตรัสประทานพระโอวาทไว้ให้มารดาบิดากับบุตรธิดา ครูอาจารย์กับศิษย์ สามีกับภรรยา ญาติกับญาติ มิตรกับมิตร เจ้ากับข้า สมณพราหมณ์กับคฤหัสถ์ รักใคร่นับถือและให้อนุเคราะห์กันตามหน้าที่ และตรัสสอนให้แผ่เมตตากว้างออกไปจนไม่มีขอบเขตเป็นที่สุด

เมื่อพรรณนาถึงผล เมตตาย่อมอำนวยประโยชน์แก่ตนและผู้อื่นทั้ง ๒ ฝ่าย ผู้ประกอบด้วยเมตตาย่อมอยู่เป็นสุขสบาย ไม่ต้องกระทบกระทั่งด้วยอาฆาตพยาบาทวิหิงสา มีจิตผ่องใสปลอดโปร่งหาที่ติดขัดมิได้ ย่อมห่างไกลจากอันตรายแต่ปรปักษ์ ทั้งจะเป็นที่รักใคร่นับถือของชนทั้ง

หลาย ฝ่ายผู้อื่นที่ได้รับอนุเคราะห์ด้วยกำลังแห่งเมตตาจิตตนั้น ก็จะได้ประสพสุขซึ่งตนไม่มีทางจะหาได้ตามลำพัง แต่นั้นก็จะหวังตอบแก่ท่านผู้อุปถัมภ์ สมด้วยคำพระเตมิยบรมโพธิสัตว์ตรัสไว้ว่า **ปูชโก ลภเต ปูชํ** ผู้บูชาย่อมได้บูชาตอบ **วนฺทโก ปฏิวนฺทนํ** ผู้ไหว้ย่อมได้ไหว้ตอบ ดังนี้ ๆ รวมความว่า เมตตานี้เป็นปัจจัยพะยุงจิตต์ให้คิดเผื่อแผ่กันไม่หวงไม่เสียดาย สะกัดกั้นจิตต์ไว้มิให้ตกไปในวิสัยแห่งอาฆาตพยาบาทวิหิงสา บำรุงจรรยาให้เป็นไปถูกต้องตามคลองธรรม จัดว่าเป็นสมุฏฐานแห่ง ทาน และ สมจริยา สองปฏิปทาที่ได้พรรณนามาแล้วในเบื้องต้น ย้ำนวยอิฏฐมนุญผลมีสุขเป็นต้นติดต่อทั้งภพนี้และภพหน้า สมเด็จพระบรมศาสดาจึงตรัสว่า เป็นบุญจริยาอีกประการหนึ่ง ด้วยประการฉะนี้

คณะใดสมาคมใด ตั้งอยู่ในคุณธรรม ๓ ประการนี้สม่ำเสมอกัน คณะนั้นสมาคมนั้น ย่อมพ้นจากอาฆาตบาดหมางกัน มีความปรองดองกลมเกลียวกันเป็นนิตย์ พึงหวังแต่ความเจริญหาความเสื่อมมิได้ อาศัยเหตุนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคจึงประทานพระพุทธโอวาทแก่พระภิกษุสงฆ์ ให้เข้าไปตั้งกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ประกอบด้วยเมตตาในกันและกัน เฉลี่ยลาภที่หาได้สู่กันบริโภค มีศีลเสมอกัน มีทิฏฐิเสมอกัน เมื่อประพฤติได้ดังนั้น ย่อมเป็นที่รักที่เคารพของกันและกัน เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน ไม่วิวาทกัน มีแต่พร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เมื่อกล่าวฉะเพาะบุคคลผู้ตั้งอยู่ในคุณธรรม ๓ ประการนี้ ย่อมมีจิตต์ปลอดโปร่งอยู่เป็นสุข เป็นที่รักใคร่แห่งสัปปุริสชนทั่วไป

บุญ ๓ ประการนี้ เป็นปัจจัยส่งเสริมบุคคลให้ได้อยู่ในหมู่ชนผู้ประพฤติธรรม มีสันติสุขพ้นจากเบียดเบียนในปัจจุบันฉันใด แม้ละโลกนี้ไปแล้ว ก็อุปถัมภ์ให้ได้บรรลุวิบุลผล พ้นจากเวรภัยฉันนั้น เพราะฉะนั้น พระบรมศาสดาจึงตรัสว่า **อพฺยาปชฺฌํ สุขํ โลกํ ปณฺฑิโต อุปปชฺชติ** บัณฑิตยังธรรมอันเป็นเหตุแห่งสุข ๓ ประการนี้ให้เกิดแล้ว ย่อมเข้าถึงโลกที่เป็นสุขหาความเบียดเบียนมิได้ มีนัยดังวิสัชชนามาด้วยประการฉะนี้ ฯ

ขอกุศลทักษิณานุปทานที่ท่านพลเรือตรีทหาร ชำหิรัญ บำเพ็ญอุทิศด้วยจิตต์เคารพนับถือนี้ จงเป็นอุปถัมภกะปัจจัยอำนวยอิฏฐวิบากสมบัติวิบุลผลเป็นที่ฟูใจแก่ นาวาโท พระอรณพนาวาณัตก์ โดยควรแก่ฐานะวิสัยในสัมปรายภพทุกประการ

แสดงธรรมเทศนาใน ปุญฺญกถา ประดับปัญญาบารมี ยุติด้วยเวลา เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้.

ห้องสมุด